

การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพรุควนเคร็ง :

การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

รศ. ดร. สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล

ผศ. ดร. อาแว มะแส

ดร. ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี

นายปริญญา บัณฑิตโต

Wetlands International – Thailand Programme

คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตู้ ป.ณ. 21 ศรีถวนารถ หาดใหญ่ 90113

คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา 90112

เลขหมู่	SH5A1 721 4725 6.1
Bib Key	227413

โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก the Dutch Ministry of Foreign Affairs (DGIS)

ภายใต้โครงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด

ดำเนินการโดย Wetlands International

1. เสนอขอซื้อบัตรเข้าชมสวนพฤกษศาสตร์เมืองสงขลา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาเรื่อง “การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพรุควนเคร็ง : การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน” ได้รับทุนอุดหนุนจาก DGIS (the Dutch Ministry of Foreign Affairs) ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้ทำการศึกษาระหว่างเดือนธันวาคม 2544 ถึง มิถุนายน 2545 รวมระยะเวลา 7 เดือน ภายใต้การประสานงานโครงการของ Wetlands International - Thailand Programme โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความต้องการจัดฝึกอบรม (Training Needs Analysis) ของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรพัฒนาเอกชนรวมทั้งภาคประชาชน นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียต่อประเด็นการขยายเขต Ramsar site จากบริเวณควนจีเสียนในปัจจุบันไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย โดยใช้ทั้งข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมจากผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดโดยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) รวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการด้วยการประยุกต์เทคนิคของการวางแผนเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Goal Oriented Project Planning : GOPP)

ผลการศึกษาพบว่าทรัพยากรในพรุควนเคร็งได้เสื่อมโทรมลงตามลำดับ โดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำที่จับได้ในทุกประเภทของเครื่องมือได้ลดลงตามเวลาและกำลังจะเข้าสู่วิกฤติ ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านทั้งในพรุและรอบขอบพรุได้มีการใช้เครื่องไฟฟ้าช้อนปลากันอย่างหนาแน่น มีการใช้ยาเบื่อปลาที่มีส่วนผสมของสารไซยาไนด์ มีการใช้วนครอบปลา เป็นต้น สำหรับกระชูดซึ่งเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญและอยู่คู่กับพรุควนเคร็งมาช้านาน ก็กำลังถูกคุกคามอย่างหนักจากชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมใช้การถอนด้วยมือแต่ถูกเปลี่ยนมาใช้การตัดด้วยเกี่ยวมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อสนองต่อความต้องการผลิตภัณ์จักสานจากกระชูดของตลาดที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้กระชูดตายและมีหญ้าขึ้นมาทดแทนมากขึ้นเป็นลำดับ ปัญหาการเผาป่าของชาวบ้านทั้งที่รู้และไม่รู้เท่าถึงการณ์ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม แต่การรณรงค์จากภาครัฐก็ช่วยให้ปัญหาไฟป่าทุเลาลงได้บ้าง

ความยากจนบวกกับปัญหาจิตสำนึกน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้ชาวบ้านทำลายทรัพยากรที่เคยถือคุณค่ามาตลอด วัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความยากจนของประชาชนในเขตพรุ เช่น รายได้ของชาวนาที่ทำนาในเขตชลประทานด้วยรูปแบบการผลิตแผนใหม่ แต่กลับมีรายได้ต่อคนต่อเดือนเพียง 1,550 บาท (หรือต่ำเพียง 37.80 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา) การจักสานผลิตภัณ์จักสานจากกระชูดก็เป็นอาชีพหลักในหลายพื้นที่ แต่รายได้จากการสานผลิตภัณ์จักสานดังกล่าวต่อคนต่อเดือนเพียง 1,500 - 3,000 บาท เท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีหนี้สินโดยเฉลี่ยระหว่าง 20,000 - 60,000 บาท/ครัวเรือน

นอกจากนั้นความเข้าใจต่อคำว่า “ระบบนิเวศ” หรือ “การอนุรักษ์” และ “การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด” ก็ยังไม่มี ความชัดเจน ทั้งในส่วนของประชาชน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่รัฐ ก็เป็นอีกสาเหตุที่ทำให้ความตั้งใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในการช่วยกันพิทักษ์ทรัพยากรจึงมีข้อจำกัด

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับพรุควนเคร็งทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคประชาชน รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนต่างก็มีความคาดหวังต่อพรุควนเคร็งในภาพที่ดีในอนาคต แต่ศักยภาพของเขาเหล่านั้นยังมีข้อจำกัดทั้งในเชิงองค์ความรู้และวิถีคิด โดยเฉพาะในประเด็นการพัฒนาแบบผสมผสาน การพัฒนาอาชีพควบคู่กันกับการอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นต้น

การจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลและภาคประชาชน จึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะในประเด็นการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน แนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชนบทแบบผสมผสาน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอาชีพ เป็นต้น

สุดท้ายสำหรับข้อคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียต่อการขยาย Ramsar site ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยนั้น สรุปได้ว่าหน่วยงานของภาครัฐหรือตัวแทนที่เป็นองค์กรกลางควรจะให้ความรู้กับชาวบ้านและสมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบลถึงกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ Ramsar site ว่ามีรายละเอียดอย่างไร มีความเข้มงวดแค่ไหน ผ่อนปรนกรณีใด พร้อมทั้งมีรูปธรรมให้ชาวบ้านเห็นว่า Ramsar site จะเป็นประโยชน์ต่อเขาอย่างไร ก่อนที่จะตัดสินใจขยายหรือไม่ขยาย Ramsar site และจะขยายไปที่ใด

Executive summary

The study of "Towards Wise Use Of Peat Lands At Phru Kuan Kreng, Southern Thailand : Issues of Resource Use and a Preliminary Analysis of Training Needs" was funded by DGIS (the Dutch Ministry of Foreign Affairs), The Netherlands. The project duration was from December 2001 –to June 2002, a total 7 months and was coordinated by Wetlands International Thailand Programme. The project objectives were:

1. To analyse the training needs of relevant government officers, Tambol Administrative Organizational officers, non-governmental organizations and local people.
2. To obtain the stakeholders' opinions on the expansion of the Ramsar site from Kuan Kee Sian to other zones of Thale Noi Non-hunting Area.

The data were compiled from both secondary and primary sources, which derived from group interviews among stakeholders as well as a workshop using the Goal Oriented Project Planning (GOPP) technique.

The study found that the resources in Phru Kuan Kreng were being seriously degraded, especially the fishery resource : yield of fishes caught by all kinds of fishing gears is decreasing and reaching a crisis point. This situation resulted from the villagers living in and around the peat swamp using electro-fishing gear. The use of fish poisons containing cyanide and cast nets, both destructive fishing methods, are also implicated in the decrease in the fishery resource.

The *Lepironia articulata* stands, a very important economic resource which symbolize Phru Kuan Kreng, are being seriously degraded by villagers. Harvesting was previously carried out by manual removal, but was replaced by cutting with sickles in order to meet the increasing demand for *Lepironia articulata* products. As a consequence, the cut areas of *Lepironia articulata* die off and are replaced by a community dominated by grasses. Another problem of resource degradation concerns forest burning, which may be either deliberate or accidental. Nevertheless, the government campaigns can more or less help relieve the wild fire problem.

Problems on poverty and awareness have been identified as important problems encouraging the villagers' destruction of the very resources on which they depend. Rice farming is another major activity. The farmers working in irrigated areas using new techniques earn only

1,550.- baht/head/month (about USD 37.80). *Lepironia articulata* weaving is a major occupation in some areas and weavers earn only 1,500-3,000 baht/head/month. Most of villagers have outstanding debts at an average of between 20,000-60,000 baht/household.

Moreover, understanding of the concepts of ecosystem, conservation and wise use of resources is unclear among the local people, representatives from Tambol Administrative Organizations, and even government officers. This becomes another cause which restricts the stakeholders' potential in resource protection.

The stakeholders relevant to Phru Kuan Kreng i.e. government officers, Tambol Administrative Organizations, local people and non-governmental organizations are expecting the situation of Phru Kuan Kreng to improve in the future. However, there are limitations on their potential in view of their knowledge and way of thinking, especially on aspects of integrated development, livelihood development as well as resource conservation.

Training is needed for government personnel, Tambol Administrative Organizations and local people, especially in resource conservation and sustainable use, the approach to integrated rural development and people's participation in livelihood development.

Finally, the opinions expressed by the stakeholders on the extending of the Ramsar site to other zones in Thale Noi Non-hunting Area can be summarized as follows: The government agencies or representatives who are neutral parties should educate villagers and members of Tambol Administrative Organizations on natural resource utilization in the Ramsar site area e.g. details, restrictions, and compromises. Meanwhile, an objective explanation on the benefits of the Ramsar site should be provided for villagers before making decisions on whether the Ramsar site should be expanded and to where it should be expanded.

การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพหุคูณเครื่อง :
การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	I
กิตติกรรมประกาศ	V
สารบัญ	VI
สารบัญตาราง	IX
สารบัญภาพ	X
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	XI
Executive summary	XIII
1. ความเป็นมา สภาพในอดีตของพื้นที่พหุคูณเครื่อง	1
1.1 ลักษณะทั่วไปและที่ตั้งของพื้นที่	1
1.2 สภาพพื้นที่ในอดีต	3
2. สภาพทางเศรษฐกิจ การอาชีพของประชาชนในพื้นที่	6
2.1 การผลิตและการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมจนถึงปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967)	6
2.2 ช่วงการเปลี่ยนแปลงมาสู่การผลิตและการประกอบแบบอาชีพสมัยใหม่ พ.ศ. 2510 – พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1967 – 1989)	6
2.3 ช่วงการผลิตและการประกอบอาชีพในปัจจุบัน พ.ศ. 2532 – ปัจจุบัน (ค.ศ. 1989 – 2002)	7
2.3.1 การทำนา	9
2.3.2 การประมง	11
2.3.3 การเก็บกระชูด	17
2.3.4 การทำผลิตภัณฑ์จากกระชูด	19
2.3.5 การเลี้ยงสัตว์	20
2.3.6 อาชีพอื่น ๆ	21

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.	ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในพหุควนเครื่องและสาเหตุ	22
3.1	ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและผลกระทบ	22
3.1.1	ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร	22
3.1.2	สาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพหุควนเครื่อง	31
3.1.3	ผลกระทบ	35
3.2	ปัญหาการจัดการพหุควนเครื่องจากหน่วยงานของรัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน	39
3.2.1	ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการ	39
3.2.2	ปัญหาเกี่ยวกับโครงการและกิจกรรมการพัฒนา	41
3.2.3	ท่าทีของภาคประชาชนต่อการบริหารจัดการพื้นที่พหุควนเครื่อง	42
4.	การแก้ไขปัญหา	43
5.	ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนท้องถิ่นและส่วนกลาง ในการจัดทำนโยบาย / โครงการ	51
5.1	การจัดทำนโยบายแบบ Top – down	51
5.2	การจัดทำนโยบายแบบ bottom – up	60
6.	ความคาดหวังต่อพหุควนเครื่องในอนาคต	63
6.1	ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ	63
6.2	ความคาดหวังขององค์การบริหารส่วนตำบล	67
6.3	ความคาดหวังของภาคประชาชน	69
7.	ศักยภาพขององค์กรเมื่อเทียบกับความคาดหวัง	72
7.1	เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน	72
7.1.1	จำนวนเจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ	72
7.1.2	องค์การบริหารส่วนตำบล	73
7.1.3	ภาคประชาชน	73
7.2	ทักษะและพื้นฐานความรู้	74
7.2.1	เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ	74
7.2.2	องค์การบริหารส่วนตำบล	75
7.2.3	ภาคประชาชน	75

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
8. ผลการวิเคราะห์ความต้องการการฝึกอบรม (Training Needs Analysis)	76
8.1 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	76
8.2 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับสมาชิก และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล	77
8.3 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับภาคประชาชน	77
8.4 โครงการจัดฝึกอบรมที่เหมาะสม	78
8.4.1 โครงการฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	78
8.4.2 โครงการฝึกอบรมสำหรับสมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน	78
9. ความเป็นไปได้ในการขยายพื้นที่ Ramsar site จากบริเวณควนจีเสียนไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	81
9.1 อนุสัญญาว่าด้วยสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ	81
9.2 ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับอนุสัญญาแรมซาร์	81
9.3 พื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าและความสำคัญอย่างไร	81
9.4 ผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่กับการประกาศพื้นที่ Ramsar site	82
9.5 แนวทางว่าด้วยการขยายพื้นที่ Ramsar site จากบริเวณควนจีเสียน ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	83
9.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ Ramsar site	85
10. บทสรุป	86
บรรณานุกรม	89
ภาคผนวกที่ 1 ประเด็นกฎหมายการจัดการที่ดินกับการบังคับใช้กับประชาชน ในเขตพื้นที่สงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์	91
ภาคผนวกที่ 2 คณะกรรมการสภาพองค์การบริหารส่วนตำบล	95
ภาคผนวกที่ 3 คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ	96
ภาคผนวกที่ 4 คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด	97
ภาคผนวกที่ 5 คณะผู้ศึกษา	98

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 01	การดูการทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่พหุคูณเครื่องจำแนกตามเครื่องมือประมง	13
ตารางที่ 02	การลดลงของสัตว์น้ำที่จับได้จำแนกตามเครื่องมือประมง	14
ตารางที่ 03	การแก้ไขปัญหาการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย	44
ตารางที่ 04	การแก้ไขปัญหาการตัดกระชูด	47
ตารางที่ 05	การแก้ไขปัญหาเรื่องป่าไม้ (การตัดไม้และไฟป่า)	49
ตารางที่ 06	ความต้องการจัดฝึกอบรมจำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย	79

สารบัญญภาพ

	หน้า	
ภาพที่ I	แผนที่แสดงที่ตั้งพรุควนเคร็ง	III
ภาพที่ II	แผนที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้านที่เลือกศึกษา	IV
ภาพที่ 01	วงจรที่เป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการเก็บกระจุจ จากการถอนด้วยมือเป็นการตัดด้วยเคียว และช่องทางการตลาดโดยสังเขป	27
ภาพที่ 02	แผนภูมิปัญหาต้นไม้แสดงสาเหตุของความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติทางฝั่งตะวันตกของพรุควนเคร็ง	33
ภาพที่ 03	แผนภูมิปัญหาต้นไม้แสดงสาเหตุของความเสื่อมโทรม ของทรัพยากรธรรมชาติทางฝั่งตะวันออกของพรุควนเคร็ง	34
ภาพที่ 04	กระบวนการกำหนดนโยบายและโครงการแบบ Top – down approach และขั้นตอนการนำนโยบายและโครงการไปสู่ปฏิบัติ	61

การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพรุควนเคร็ง : การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน

1. ความเป็นมา สภาพในอดีตของพื้นที่พรุควนเคร็ง

1.1 ลักษณะทั่วไปและที่ตั้งของพื้นที่

พรุควนเคร็งตั้งอยู่ในบริเวณรอยต่อระหว่างลุ่มน้ำปากพนังตอนล่างและตอนบนของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีพื้นที่พรุทั้งหมดประมาณ 195,545 ไร่ พื้นที่ป่าพรุนี้ครอบคลุม 3 จังหวัดด้วยกันคือ จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช สภาพทางด้านตะวันตกซึ่งเป็นลุ่มน้ำของพรุควนเคร็งมีระดับความสูงเฉลี่ยที่ 40 เมตร วัดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ทรก.)

พรุควนเคร็งมีตำแหน่งที่ตั้งพอสังเขปดังนี้ คือ ทางด้านตะวันออกห่างจากชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ประมาณ 14 กิโลเมตร ทิศตะวันตกห่างจากทางรถไฟสายใต้ 6 กิโลเมตร ทิศเหนือติดกับคลองชะอวด และทิศใต้ติดกับทะเลน้อยและทะเลหลวง ตัวพรุสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ตามลักษณะของพืชพรรณ กล่าวคือ ตอนล่างในส่วนที่ติดกับทะเลน้อยจะเป็นพืชพวก กก กระจูด และหญ้า ตอนกลางเป็นพืชพวกเสม็ดและกระจูด และตอนเหนือเป็นพืชพวกเสม็ดและหญ้า พื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกน้ำท่วมเป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม โดยมีระดับน้ำท่วมขังประมาณ 0.80 เมตร รทก. ซึ่งจะลดระดับลงในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม และจะเริ่มแห้งในเดือนเมษายน (สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง, 2537) พรุควนเคร็ง มีลักษณะของรูปแบบของพรุที่แตกต่างจากพรุอื่น ๆ โดยมีการแบ่งแนวเขตของพื้นที่ป่าพรุออกเป็นส่วน ๆ โดยประมาณ (ขึ้นอยู่กับสภาพพืชพรรณ) ดังนี้ตอนบนบริเวณอำเภอชะอวดและ

อำเภอหัวไทร เป็นป่าเสม็ดมีพื้นที่ประมาณ 65,000 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณด้านตะวันออกของบ้านควนเคร็ง ได้ลดลงเป็นพื้นที่ถกและกระจัด มีพื้นที่ประมาณ 117,500 ไร่ ถัดลงมาเป็นพื้นที่ตอนล่างที่เป็นบริเวณที่มีวัชพืชปกคลุมกับอาณาบริเวณ 900 ไร่ ติดกับทะเลน้อย จากการสำรวจเบื้องต้นโดยกรมชลประทาน การใช้ประโยชน์จากพื้นที่สามารถแบ่งตามสภาพการใช้พื้นที่ได้ดังนี้คือ พื้นที่หมู่บ้านและภูเขา ประมาณ 1,545 ไร่ พื้นที่สวนยาง ประมาณ 1,500 ไร่ พื้นที่นาข้าว ประมาณ 10,000 ไร่ พื้นที่ป่าเสม็ด ประมาณ 65,000 ไร่ พื้นที่ถกกลม ประมาณ 3,300 ไร่ พื้นที่ถกกลมและป่าเสม็ด ประมาณ 1,200 ไร่ พื้นที่เสม็ดปนถกกลม ประมาณ 34,000 ไร่ พื้นที่ถกกลมปนหญ้า ประมาณ 79,000 ไร่ รวมพื้นที่ทั้งหมด 195,545 ไร่ นอกเหนือจากสภาพพื้นที่การใช้ประโยชน์ต่าง ๆ แล้ว พรุควนเคร็งยังเป็นแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ไม้เสม็ด วัช ควาย ข้าว กระจูด ถ่าน ประมง และผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีในท้องถิ่น (สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง, 2537)

สำหรับพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ บริเวณป่าพรุ เป็นบริเวณที่มีน้ำท่วมขังอยู่ตลอดปี มีพันธุ์ไม้เด่น ได้แก่ ต้นเสม็ดหรือป่าเสม็ด ซึ่งเป็นแหล่งทำรังของนกน้ำขนาดใหญ่ เช่น นกกาบบัว และนกกระสาแดง จากการสำรวจชนิดพืชพันธุ์บริเวณพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง และป่าพรุควนเคร็งซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมถึง และเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างแท้จริง พบว่าส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุกในวงศ์กก (Cyperaceae) และวงศ์หญ้า (Poaceae) ซึ่งสามารถเจริญได้ทั้งในที่ที่มีน้ำขัง และพื้นที่ชายฝั่งที่มีน้ำท่วมถึง หรือในบริเวณที่เป็นดอนที่น้ำท่วมไม่ถึงในบางฤดูกาล ไม้ล้มลุกเด่นที่พบมากได้แก่กระจูดหนู (*Eleocharis ochrostachys*) และแห้วทรงกระเทียม (*E. dulcis*) นอกจากนี้ยังพบไม้ยืนต้นเด่นได้แก่ เสม็ด (*Melaleuca cajuputi*) เสม็ดขาว (*M. leucadendra*) เสม็ดขุ่น (*Syzygium gratum*) เจริญอยู่อย่างหนาแน่น และยังพบเฟิร์น เช่น กูดยาง (*Thelypteris interupta*) และผักกูดขม (*Blechnum indicum*) พบขึ้นอยู่กระจายแต่มีปริมาณไม่มาก สำหรับเฟิร์นชนิดอื่นที่พบมากได้แก่ลำเท็ง (*Stenochlaena palustris*) และลิเกาขุ่น (*Lygodium microphyllum*) พืชที่พบทั้งหมดมีจำนวน 65 ชนิด 52 สกุล 26 วงศ์ บริเวณควนขี้เสียนและควนเคร็ง สำรวจพบชนิดพันธุ์พืชรวมทั้ง 122 ชนิด 102 สกุล 57 วงศ์ บริเวณควนขี้เสียนซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ดอน บางบริเวณเป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์สลับกับเนินดินหรือควนไม่สูงมากนัก เป็นบริเวณที่มีพันธุ์พืชพื้นเมืองเดิมเจริญอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ ต้นเนียน (*Diospyros pilosanthera*) ต้นกูระ (*Sapium indicum*) ยางนา (*Dipterocarpus alatus*) กาแซะ (*Milletia atropurpurea*) เขียด (*Cinnamomum iners*) และพืชพวกปาล์มชนิดต่าง ๆ เช่น กะพ้อ (*Licuala spinosa*) กะพ้อแดง (*L. longecalycata*) ส่วนในบริเวณรอยเชื่อมต่อของพื้นที่ที่เป็นพรุกับควนยังคงพบพืชพวกเสม็ดอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนในบริเวณควนเคร็ง เป็นพื้นที่เคยเป็นป่าดิบชื้นมาก่อน แต่ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ได้แปรสภาพเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา สลับกับพื้นที่ป่าที่ยังคงมีชนิดพันธุ์ของป่าดิบชื้นแทรกปนกับชนิดพันธุ์ที่ชุมชนปลูกขึ้นมาใหม่ พบชนิดพันธุ์พืชป่าดิบชื้นชนิดต่าง ๆ เช่น สมอขาว (*Terminalia citrina*) ตะเคียนทอง (*Hopea odorata*) ประจูด (*Pterocarpus macrocarpus*) ทองหลางน้ำ (*Erythrina fusca*) เม่าไข่ปลา (*Antidesma ghaesembilla*) มะม่วงหิมพานต์ (*Anacardium*

occidentale) มะม่วง (*Mangifera indica*) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพืชพื้นล่างพวกกะทือ (*Zingiber zerumbet*) และเฟิร์น เช่น เฟิร์นตะไคร้ (*Pyrrhosia longifolia*) และดินยุง (*Helminthostachys zeylanica*) เป็นต้น

บริเวณริมฝั่งคลอง ชนิดพันธุ์พืชที่ขึ้นอยู่ริมฝั่งลำคลองต่าง ๆ ในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ได้แก่ คลองนางเรียม คลองตะเคี๋ย และคลองนางยวน พบทั้งหมดจำนวน 75 ชนิด 60 สกุล 38 วงศ์ สำหรับ คลองนางเรียม ซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมพื้นที่ทะเลน้อยกับทะเลหลวง ชนิดพันธุ์พืชที่พบส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุก เช่น หัวทรงกระเทียม กระจูดหนู จอกหูหนู (*Salvinia cuculata*) บัวบา (*Nymphoides indicum*) สาหร่ายหางกระรอก (*Hydrilla verticillata*) สาหร่ายข้าวเหนียว (*Utricularia aurea*) สาหร่ายพวงกะโด (*Ceratophyllum demersum*) สันตะวาใบข้าว (*Blyxa echinosperma*) เป็นต้น และยังพบพืชพวกเสม็ด กระจายอยู่ประปราย บริเวณริมฝั่งคลองตะเคี๋ย ซึ่งเป็นลำคลองด้านตะวันตกติดต่อกับพื้นที่ทะเลน้อยทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นเส้นทางไปสู่ควนเคี๋ย ชนิดของพันธุ์พืชที่พบมีความหลากหลายตลอดแนว ลำคลอง พืชล้มลุกที่พบมาก ได้แก่ หวายลิง (*Flagellaria indica*) กล้า (*Schmaniatthus dichotomus*) กง (*Hanguana malayana*) ผักคบบัว จอกหูหนู บัวหลวง บัวเผื่อน บัวบา บัวสาย และสาหร่ายชนิดต่าง ๆ สำหรับไม้ยืนต้นที่พบได้แก่ จิกนา (*Barringtonia acutangula*) เตยน้ำ (*Pandanus immersus*) เมา (*Eugenia grandis*) และป่าเสม็ดเรียงรายไปตลอดทางบริเวณทะเลน้อยซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีน้ำขังตลอดปี พบ ชนิดพันธุ์พืชที่มีท่อลำเลียง จำนวน 56 ชนิด 45 สกุล 24 วงศ์ สำหรับชนิดพันธุ์พืชเด่นที่พบทั่วไปใน ทะเลน้อย ได้แก่ สาหร่ายหางกระรอก และสาหร่ายอื่น ๆ กระจูดหนู จอกหูหนู และผักคบบัว เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

1.2 สภาพของพื้นที่ในอดีต

พรวนเคี๋ยเป็นพรวนขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคใต้ จะเป็นรองก็แต่พรวนโต๊ะแดงในจังหวัด นราธิวาสเท่านั้น อยู่ในเขตรอยต่อของจังหวัดพัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช ทางเหนือสุดของทะเลสาบ สงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ 12 ตำบล 33 หมู่บ้าน คือ อำเภอระโนด (จังหวัดสงขลา) อำเภอหัว ไทร อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอชะอวด (จังหวัดนครศรีธรรมราช) และ อำเภอกวนขุ่น (จังหวัดพัทลุง) มี ประชากรอาศัยอยู่รอบพรวนและในพรวนประมาณ 23,000 คน ภาพในอดีต พรวนเคี๋ยเคยเป็นบึงหญ้าป่าใหญ่ มีแหล่งน้ำที่มีความสัมพันธ์อยู่กับระบบนิเวศอื่น ๆ หลายแห่งคือในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา - ลุ่มน้ำปากพนัง คือเทือกเขาบรรทัดทางทิศตะวันตก ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 50 กิโลเมตร เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารแห่ง หนึ่งของพรวน รวมกับน้ำจากเขตภูเขาของ อำเภอธำมรงค์ และอำเภอชะอวด พรวนเคี๋ยเปรียบเสมือน จุذبน้ำ กรองตะกอน (ด้วยป่าธรรมชาติ) ก่อนที่น้ำจะระบายลงทะเลน้อยไปสู่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ทาง ตอนใต้ และระบายออกคลองควน ซึ่งเชื่อมต่อไปยังแม่น้ำปากพนัง แม่น้ำสายหลักของลุ่มน้ำปากพนัง เขต ปลุกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของภาคใต้ และยังเชื่อมต่อกับคลองแดน ซึ่งออกไปสู่อ่าวไทย

จากการศึกษาของนักวิชาการด้านโบราณคดี และจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน พอที่จะสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยก่อนนั้นพรุควนเคร็งน่าจะเป็นทะเลมาก่อน และคงเป็นส่วนหนึ่งของอ่าว ซึ่งปัจจุบันเป็นทะเลสาบสงขลา จากการขุดสำรวจลึกลงไปประมาณ 1 เมตร พบว่ามีเปลือกหอยชนิดต่างๆ และชื่อของหมู่บ้าน สถานที่หลายแห่งก็มีความเกี่ยวข้องกับทะเล เช่น ควนเลมอง ควนเลตัง ควนเลบอง อ่าวใน ฯลฯ ชื่อที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ควน” ในปัจจุบันเชื่อกันว่าในอดีตเป็นเกาะอยู่กลางทะเล เมื่อเทียบเคียงกับวิวัฒนาการของป่าพรุน่าจะเป็นว่า เมื่อมีการขึ้นเงินเป็นแผ่นดินบริเวณพรุควนเคร็งก็กลายเป็นบึงน้ำจืดที่สังคมพืชของพรุเริ่มขยายตัวจนกลายเป็นป่าสมบูรณ์ ซึ่งพอสืบค้นย้อนหลัง จากคำบอกเล่าไปได้ประมาณ 60 ปี

หากนับย้อนเวลากลับไปประมาณ 60 ปี ชาวบ้านต่างยืนยันไปในทำนองเดียวกันว่า บริเวณตอนเหนือของพรุ ซึ่งอยู่ในเขตตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด และทางตะวันตก เขตตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน สภาพเป็นป่าชื้นคงคิพ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ป่าเขียว” พื้นที่นับหมื่น ๆ ไร่ ป่าเขียวบางแห่งมีสภาพน้ำขังตลอดปี รกทึบแสงแดดไม่สามารถส่องถึงพื้นดินได้ ประกอบด้วยพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดที่สำคัญอย่างเช่น ไม้ตะเคียน เสม็ดแดง หวาน้ำ ไม้เหี้ยะ ไม้เตียว ไม้หว้าหิน และไม้อื่น ๆ อีกมาก ตลอดจนถึงหอยชนิดต่างๆ ต้นไม้บางต้นสูงประมาณ 20 เมตร มีขนาด 2-3 คนโอบ ด้วยความชื้นจึงกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบรรดาสัตว์ป่า อย่างเช่น ช้าง เสือ กวาง กระซัง หมูป่า ควายป่า นก และสัตว์เลื้อยคลานชนิดต่างๆ นอกเหนือจากพืชยังเป็นแหล่งปลาน้ำจืดที่สำคัญ โดยเฉพาะปลาคูกลำพัน ซึ่งมีอยู่จำนวนมากในป่าที่มีต้นไม้เตียว เพราะผลของไม้ชนิดนี้เมื่อบดมีน้ำมันเป็นอาหารของปลาคูกลำพันได้อย่างดี กล่าวกันว่าบ้านหัวป่าเขียว ตำบลทะเลน้อย เคยเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ที่เรียกกันว่า “ป่าเขียว” จะอยู่แถบตรงกลางพรุควนเคร็งในปัจจุบันนั่นเอง ถัดน้ำท่วมชาวบ้านจะตัดไม้ล่องซุงเอามาแปรรูปสร้างบ้านเรือน ส่วนทางด้านตะวันออกของพรุ ซึ่งติดต่อกับ ตำบลกระแจะ ตำบลท่าศาลา ตำบลตะเคียน ตำบลควนชลิค ตำบลแหลม ตำบลบ้านขาว ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเสม็ดปกคลุมอยู่ทั่วไป แนวของไม้เสม็ดจะใหญ่กว่าปัจจุบันมาก ที่เราพบเห็นในปัจจุบันนี้ชาวบ้านบอกว่า เป็นไม้เสม็ดรุ่นใหม่อายุไม่เกิน 60 ปี สภาพป่าเสม็ดดั้งเดิมจะมีป่าเขียวขึ้นอยู่สอดแทรกอยู่บ้าง มีลิงเป็นจำนวนมาก บางช่วงชาวบ้านพบช้าง กวาง หมูป่า อาศัยหากินอยู่ในป่าเสม็ดซึ่งมีน้ำขังอยู่ทั่วไปหรืออาศัยอยู่ตามป่าราโพ ถัดขึ้นมาเป็นนาข้าวของชาวบ้านในจังหวัดดังกล่าว

การเดินทางไปมาหาสู่ในยุคนั้นต้องใช้เรือเป็นพาหนะหลัก หากเป็นฤดูแล้งก็อาจใช้การเดินทางชาวบ้านจากหัวป่าเขียว ตำบลทะเลน้อยเล่าว่า หลายคนเป็นชาวบ้านแถบควนชลิค แถบตำบลแหลม เดินทางมาจับจองที่ดินแถบนี้เมื่อประมาณ 40-50 ปี ใช้เวลาเดินทาง 1 วันเต็ม เดินทางมาบนซากพืชที่ทับถมเป็นชั้น ๆ สูงเกือบ 1 เมตร ซึ่งเขาเรียกกันว่า “ผม” เพราะความต้องการที่ดินทำกินเพิ่มเติม ทำให้ชาวบ้านต้องเดินทางมาตั้งรกราก ณ ที่นี้

แม่เผ่าคุก ชาวบ้านสาละตะเตียนในปัจจุบัน ได้เล่าว่าตนมาอยู่ที่นี้ได้ประมาณ 60 ปี มีชาวบ้านหลายคนได้นำวัวมาเลี้ยงแถบนี้ ต่อมาเมื่อเห็นว่าเป็นที่ที่เหมาะสมก็เลยบุกเบิกแปลงสภาพป่าเสม็ดเป็นที่นา ขุดต่อไม้ในนา ยังพบตะเคียนขนาดใหญ่มีอยู่ทั่วไปอีกด้วย และด้วยความอดทนดังกล่าวจึงสามารถแปลงที่ป่าเป็นที่นาได้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับศัตรูตัวร้าย คือช้างป่า ซึ่งอยู่แถบเขาพระบาทและควนชลิก ลงมาเหยียบย่ำที่นา โดยเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม เรียกว่า เดือน 3 เดือน 4 จนต้องจุดคบไฟ คอยไล่กันตอนกลางคืน สำหรับเรื่องช้างป่านี้ ยังเป็นที่กล่าวถึงกันทั่วไปของคนรอบพหุ แต่ในปัจจุบันช้างป่า หรือบางพื้นที่ชาวบ้านเรียกว่าช้างแคะหรือช้างแกระ ได้หายสาบสูญไปนานแล้ว

การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าของพหุวัฒนธรรมที่สำคัญเกิดขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองคือ ได้เกิดพายุใหญ่พัดผ่านบริเวณพหุ ดินไม้ใหญ่ร้อยละ 70 ถัดมาไม่นานเกิดภาวะฝนแล้ง ไฟป่าจึงได้เกิดขึ้น และเกิดไฟป่าไหม้ติดต่อกันทุก ๆ ปี บางปีนับเป็นเดือน ๆ เผาถึกลงไปถึงหน้าดินชั้นล่าง ชากพืชที่ทับถมกันถูกไฟไหม้หม่นนับเป็นเดือน ๆ หลังจากเกิดพายุก็เกิดความแห้งแล้งอย่างรุนแรง ขอนไม้ตะเคียนที่ชาวบ้านขุดพบหลายแห่งในบริเวณพหุวางนอนไปทิศทางเดียวกัน สันนิษฐานว่าเป็นผลจากพายุในครั้งนั้น ในขณะเดียวกันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อารุขสงครามได้ตกอยู่ในมือของชาวบ้าน ทำให้การล่าสัตว์ในพหุมีประสิทธิภาพ จึงเกิดการไล่ล่าสัตว์ป่าเกิดมากขึ้น จำนวนสัตว์ป่าจึงลดลงอย่างรวดเร็ว แต่นั้นมา หลังพายุและไฟไหม้ใหญ่ ดินเสม็ดได้เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว เมื่อหน้าดินถูกเปิดมีถ้ำเกิดขึ้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นตัวเร่งให้เสม็ดขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดินมีสภาพเป็นกรด น้ำเปรี้ยว สัตว์น้ำลดลง กระจัดถูกทำลายเป็นพัน ๆ ไร่ ที่ดินถูกจับจอง พหุวัฒนธรรมจึงกลายเป็นป่าพหุที่เสื่อมโทรมลงไป นอกจากนั้นยังมีภัยธรรมชาติคือน้ำท่วม ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีที่มีน้ำท่วมสูงสุด เฉพาะที่ตำบลเครื่องน้ำท่วมบนถนนสูงถึง 2 เมตร ท่วมนาน 3 เดือน ถัดมาปี พ.ศ. 2531 เกิดน้ำท่วมใหญ่ โดยน้ำไหลหลากมาจากเขตภูเขาอำเภอชะอวดสู่บ้านหัวป่าเขียวใจกลางพหุวัฒนธรรม สร้างความเดือนร้อนให้กับคนในพหุและสัตว์ต่าง ๆ มากมาย ชาวบ้านคนเฒ่าคนแก่บอกว่า ถ้าหากเห็นกาน้ำบินฝูงใหญ่ อีกไม่เกิน 10 วัน จะเกิดน้ำท่วมใหญ่อย่างแน่นอน

นอกจากภัยธรรมชาติซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายครั้งใหญ่ต่อป่าพหุ หลายต่อหลายครั้งแล้วการบุกรุกเข้าทำมาหากินของชาวบ้านและกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ก็มีผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติของพหุอย่างสำคัญ โดยเฉพาะการสร้างถนนผ่านเข้าไปในกลางพหุ เพื่อให้การคมนาคมสะดวกและขุดลอกลำน้ำธรรมชาติ เมื่อมีถนนเข้าไปสะดวก การเข้าไปหักร้างถางพง หรือการตัดไม้ขายเป็นไปโดยสะดวก ทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว การขุดลอกลำน้ำทำให้ระดับน้ำในพหุลดลง เกิดไฟไหม้ได้โดยง่าย ประกอบกับมีชาวบ้านที่ต้องการทำมาหากินและล่าสัตว์ บางส่วนจุดไฟเผาป่าทำให้ไฟไหม้พหุเป็นประจำทุกปี ทำให้ดินไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ดังจะเห็นได้จากการที่มีผู้บุกรุกเข้าไปทำไร่ข้าว จะปลูกได้เพียงครั้งสองครั้งก็จะถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า เพราะปลูกพืชไม่ได้อีกต่อไป (นิคม ภูสกุลสุข และอัมพร แก้วหนู, 2537)

10. บทสรุป

การศึกษาเรื่อง “การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพหุคูณเครื่อง : การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน” ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจ 5 ประการคือ

❶ ทรัพยากรในพหุคูณเครื่องได้เสื่อมโทรมลงเป็นลำดับตามเวลาที่ผ่านไป โดยเฉพาะการลดลงของทรัพยากรประมงในพหุ ซึ่งเกิดจากการใช้เครื่องไฟฟ้าช็อตปลากันอย่างหนาแน่นไปทั่วตลอดทั้งพหุ ทั้งทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก มีการใช้ยาเบื่อปลาซึ่งมีส่วนประกอบของสารไซยาไนด์ การใช้อวนครอบปลา เป็นต้น ทำให้ปริมาณสัตว์ที่จับได้โดยทุกประเภทเครื่องมือ (ยกเว้นไซปลาไหล) ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาลดลงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้รายได้จากการขายผลผลิตประมงลดต่ำลง

การตัดกระดูกก็เป็นประเด็นสำคัญในปัจจุบัน จากเดิมที่ชาวบ้านใช้วิธีการถอนด้วยมือ แต่ด้วยความต้องการผลิตภัณฑ์กระดูกมีมากขึ้น ทำให้ความต้องการกระดูกเพิ่มขึ้นตามมา ชาวบ้านจำนวนมากจึงเปลี่ยนการเก็บกระดูกจากการถอนด้วยมือเป็นการตัดด้วยเลื่อย ทำให้กระดูกที่เหลือหลังตัดเกี่ยวตายไปในที่สุด จากนั้นกอหญ้าชนิดต่าง ๆ ก็ขึ้นมาทดแทนแปลงกระดูก

การเผาป่าของชาวบ้านทั้งที่รู้และไม่รู้เท่าถึงการณ์ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม แต่การรณรงค์จากภาครัฐก็ช่วยให้ปัญหาทุเลาลงได้บ้าง

❷ อาชีพหลักของประชาชนในและรอบขอบพหุคูณเครื่องคือการทำนา แต่รายได้จากการทำนาก็ต่ำมาก กล่าวคือสามภรรยา 2 คน ทำนา 2 ครั้งต่อปี ด้วยการปลูกข้าวพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง (high yield variety) บนพื้นที่ 15 ไร่ แต่กลับมีรายได้ต่อคนต่อเดือนเพียง 1,550 บาท ซึ่งต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของกรรมกรในโรงงานถึง 3 เท่า

การจกसानผลิตภัณฑ์จากกระดูกในหลายพื้นที่ก็กลายมาเป็นอาชีพหลัก แต่รายได้ที่ได้รับต่อวันก็ต่ำมากเช่นกัน กล่าวคือกลุ่มหญิงสาวที่มีสายตาและทักษะดีจะसानกระเป๋หรือหมวก แต่ก็ยังมีรายได้สุทธิต่อ

วัน 100 บาท แต่ถ้าเป็นกลุ่มผู้สูงอายุมากจะมีปัญหาเรื่องสายตา และยังขาดทักษะในการจักสานผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ก็จะนิยมสานเสื่อ ซึ่งจะมีรายได้สุทธิเพียง 25-50 บาท ต่อวัน เท่านั้น

อาชีพการทำประมงในพหุ ที่เคยสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ แต่กลับลดลงอย่างมากในปัจจุบัน ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้โดยภาพรวมแล้วรายได้ของประชาชนในพหุคูณเครื่องต่ำอย่างไม่น่าเชื่อถือเท็จจริงอีกประการหนึ่งที่เป็นเครื่องยืนยันถึงระดับรายได้ของประชาชนที่ต่ำจนไม่เพียงพอต่อการยังชีพคือภาวะหนี้สิน กล่าวคือชาวบ้านแถบทะเลน้อยเกือบทุกครัวเรือนมีหนี้สินโดยเฉลี่ย 20,000 บาท ในขณะที่ชาวบ้านฝั่งบ้านขามมีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงถึง 60,000 บาท

๓ จึงสรุปได้ว่าความยากจนของประชาชน (หรือการที่ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน) รวมทั้งปัญหาจิตสำนึก เป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เขาเหล่านั้นทำลายทรัพยากรโดยเฉพาะสัตว์น้ำและกระดุกดงกกล่าวข้างต้น

นอกจากนั้นความเข้าใจในคำว่า “ระบบนิเวศ” หรือคำว่า “การอนุรักษ์” และ “การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด” ก็ยังไม่ชัดเจนทั้งในส่วนของประชาชน ผู้แทน อบต. หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความตั้งใจในการช่วยกันพิทักษ์ทรัพยากรมีข้อจำกัด และไม่รู้ด้วยว่าหากทรัพยากรส่วนหนึ่งถูกทำลาย ส่วนอื่นๆ ของระบบนิเวศจะได้รับผลกระทบอย่างไร

ยิ่งกว่านั้นเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการทำประมงโดยใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย หรือการตัดกระดุกก็ตาม การแก้ปัญหาของทั้งคนภาครัฐ อบต. หรือผู้นำประชาชนในพื้นที่ ยังทำได้เพียงแค่การพูดคุยบอกล่าว ยังไม่มีวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นระบบ แม้ผู้ทำลายทรัพยากรจะตระหนักถึงปัญหามากขึ้นแต่ก็ยังทำลายทรัพยากรอยู่เช่นเดิม

๔ ทั้งผู้แทนจากภาครัฐ อบต. และภาคประชาชน ต่างมีความคาดหวัง (expectation) ต่ออนาคตของพหุคูณเครื่องในทางที่ดี โดยเฉพาะประเด็นจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากร พื้นฟูทรัพยากรให้สามารถยังประโยชน์กับประชาชนได้ยาวนาน การพัฒนาอาชีพในพื้นที่แบบมีส่วนร่วมหรือแบบผสมผสาน โดยดึงทั้งผู้แทนภาครัฐ อบต. และภาคประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปจนถึงการตลาด

แต่ศักยภาพของคนภาครัฐ อบต. และภาคประชาชนยังมีข้อจำกัด ทั้งในเชิงองค์ความรู้และวิธีคิด โดยเฉพาะในประเด็นการพัฒนาแบบผสมผสาน การพัฒนาอาชีพควบคู่กันกับการอนุรักษ์ทรัพยากร เป็นต้น

การจัดฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานในพื้นที่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและภาคประชาชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น และผลการวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรม ทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และในส่วนของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลและภาคประชาชน จะเน้นในประเด็นแนวคิดในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพหุคูณเครื่องอย่างยั่งยืน แนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชนบทแบบผสมผสานในพื้นที่พหุคูณเครื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอาชีพ เป็นต้น

๕ กรณีการขยาย Ramsar site ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ได้ข้อสรุปว่า

ในทัศนะของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดจะเห็นว่า การขยายพื้นที่ Ramsar site ไปยังพื้นที่อื่น ๆ นั้น ชาวบ้านและประเทศชาติจะได้ประโยชน์ ในขณะที่ผู้แทนจาก อบต. และผู้แทนชาวบ้านจะมองต่างมุม โดยยังไม่มั่นใจว่าหากขยายนั้น Ramsar site ออกไปแล้วพวกเขาจะมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจริงหรือไม่ การใช้สอยทรัพยากรในพรุของพวกเขาจะสะดุดลงหรือไม่ ทางออกที่เป็นไปได้คือ ก่อนการตัดสินใจขยายหรือไม่ขยาย Ramsar site หน่วยงานภาครัฐควรจะให้ความรู้กับชาวบ้านและสมาชิก อบต. ถึงกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ Ramsar site นั้นเป็นอย่างไร มีความเข้มงวดกรณีไหน ผ่อนปรนกรณีใด พร้อมทั้งมีรูปธรรมให้ชาวบ้านเห็นว่า Ramsar site จะเป็นประโยชน์ต่อเขาอย่างไร

2. สภาพทางด้านเศรษฐกิจ การอาชีพของประชาชนในพื้นที่

2.1 การผลิตและการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมจนถึงปี พ. ศ. 2510 (ค.ศ. 1967)

การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่คือในสวน จะทำการเกษตรกรรมตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบการผลิต การทำนาใช้วัวไถและเป็นการทำนาหว่านสำรวย แต่มีการกำจัดวัชพืชที่ประณีตได้ผลผลิตประมาณ 300 กิโลกรัมต่อไร่ การเลี้ยงวัวมีมากกว่ากระบือ ซึ่งเพิ่งเลี้ยงมากในช่วงหลังเท่านั้นแต่ก็มีปัญหาเรื่องโรคระบาดเป็นระยะ ประชาชนเก็บเกี่ยวกระจุกมาทำภาชนะ เช่น กระสอบจูดและเสื่อ ซึ่งต่อมาเป็นสินค้าที่สำคัญ สัตว์น้ำบางประเภทถูกนำมาทำเป็นกะปิใส่กระสอบจูด เพื่อนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านภายนอก การคมนาคมอาศัยทางเรือเป็นหลัก ในอดีตการถือครองเพื่อใช้ที่ดินจะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่บ้านและคนเก่าแก่ในหมู่บ้าน การจับจองที่ดินจะได้คนละ 10 - 15 ไร่ แต่ละครอบครัวได้รับที่ดินทุกเขตนิเวศน์ตั้งแต่ที่ควนขอบพรุและบริเวณพรุ การซื้อสิทธิเกี่ยวกับที่ดินเพิ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2490 รายได้หลักได้มาจากการขายมะพร้าว สะตอ ลูกเนียง มะปราง ทุเรียน กระสอบกะปิ เป็นต้น

ในพื้นที่ซึ่งเป็นเขตขอบพรุแบ่งออกได้เป็น 2 เขตย่อย เขตใกล้ทางรถไฟทางตะวันตกของพรุปัจจุบัน และเขตการทำนาคั้งเดิมทางตะวันออกของพรุปัจจุบัน บริเวณตะวันตกของสวนพรุเดิม เป็นที่ดอนสลับกับพรุเก่ามีลักษณะคล้ายกับพื้นที่ขอบพรุ การตั้งถิ่นฐานในส่วนนี้เริ่มมาประมาณปี พ.ศ. 2460 อันเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมคือ การรถไฟ ทางฝั่งตะวันออกได้มีการบุกเบิกพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำนามาช้านานแล้ว เนื่องจากเป็นที่ราบเหมาะในการทำนาและมีระบบการซื้อขายมานาน ระบบการผลิตในพื้นที่ขอบพรุฝั่งตะวันตกมีความคล้ายคลึงกับพื้นที่ในพรุฝั่งตะวันออก แต่ทางฝั่งตะวันออกมีการทำนเป็นหลัก

2.2 ช่วงการเปลี่ยนแปลงมาสู่การผลิตและการประกอบอาชีพแบบสมัยใหม่

พ. ศ. 2510 - 2532 (ค.ศ. 1967-1989)

เป็นช่วงที่ระบบการผลิตแบบเดิมเปลี่ยนมาสู่ระบบการผลิตสมัยใหม่ เนื่องจากการเข้าถึงของระบบการค้าและเงินตรา ปรากฏอย่างเห็นได้ชัด พื้นที่ในพรุมีเหตุการณ์ที่สำคัญ เช่น การทำสวนยางเข้าไปแทนที่สวนผสมผสานแบบดั้งเดิม จนกระทั่งปัจจุบันประมาณร้อยละ 90 ของสวนแบบเดิมเปลี่ยนมาปลูกยางพาราแล้ว มีผลกระทบให้ไม้พื้นเมืองและไม้ผลเกิดความเสียหายไม่ว่าจะเป็นหมาก สะตอ ขนุน และไม้ผลอื่น ๆ ดิดูดูกยาก ยางพาราทำให้เกิดความแห้งแล้งของภูมิอากาศจุลภาค (Microclimate) เมื่อไม้สามารถปลูกพืชอื่นได้ ประกอบกับยางพารามีราคาสูงจึงทำให้มีการขยายพื้นที่อย่างมากขึ้น ส่วนในระบบการทำนานั้น การเปลี่ยนแปลงเริ่มจากการบุกเบิกพื้นที่ โดยการเช่ารถแทรกเตอร์มาบุกเบิกบริเวณที่สามารถทำนาได้ บางส่วนหันมาใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมซึ่งจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยมากจึงจะได้ผลผลิตดี ในขณะนี้เริ่มปรากฏ

การอพยพออกไปทำงานนอกพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 และออกเป็นจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ปัญหาเรื่องไฟไหม้บริเวณพหุประจำปีในช่วงหน้าแล้งทำให้ไม้ต่าง ๆ ในพหุเริ่มหมดไป ยกเว้นไม้เสม็ดที่สามารถงอกขึ้นมาใหม่ได้อย่างรวดเร็วจึงยังคงสามารถอยู่ได้

ในส่วนของขอบพหุฝั่งตะวันตกมีการพัฒนาในการทำนาเป็นอย่างมาก สาเหตุเนื่องจากการก่อสร้างระบบชลประทานสูบน้ำจากทะเลสาบสงขลาตอนบนไปสู่อำเภอระโนด รวมทั้งการส่งเสริมการเกษตรทำให้มีการทำนาได้ 2 ครั้ง ใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ข้าวพันธุ์ส่งเสริม การใช้ปุ๋ย ไร่รถไถเดินตาม เครื่องนวดข้าว การใช้สารเคมีกำจัดแมลงและโรคพืชเป็นจำนวนมาก ส่วนบริเวณที่ไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานขนาดกลาง ก็จะได้รับ การสนับสนุนการชลประทานขนาดเล็กในลักษณะการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ในช่วงนี้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นถึงประมาณ 400 – 500 กก./ไร่ ส่วนพื้นที่ที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการชลประทานก็พยายามขยายการทำนาและนำเทคโนโลยีบางอย่าง จากพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์จากชลประทานมาใช้ด้วย

สำหรับขอบพหุฝั่งตะวันตกมีการขยายตัวด้านการทำนาข้าว บางส่วนก็เริ่มมีการขยายการปลูกยางพาราบริเวณที่ดอน มีการให้ความสำคัญของกิจกรรมการสานเสื่อเพื่อขายมากขึ้น นอกจากนี้มีการทำนาปรังบางแห่งเช่นกัน เนื่องจากได้รับผลประโยชน์จากโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รวมทั้งได้ผลประโยชน์บางส่วนจากโครงการชลประทานอาศัยแรงโน้มถ่วง (โครงการไม้เสียบ) อย่างไรก็ตามพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีการทำนาเพียงครั้งเดียวโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เนื่องจากการขยายพื้นที่ทำนาจึงทำให้กระจุกลดน้อยลง จึงเริ่มมีปรากฏการณ์การแสดงความเป็นเจ้าของของกระจุกบริเวณพหุ โดยมีการเสียเงินสำหรับใช้บริเวณนี้กับผู้แสดงความเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ยังมีการแสดงความเป็นเจ้าของป่าเสม็ด และมีการเสียเงินถ้าหากต้องการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เสม็ดที่ได้รับการจับจองไว้ บางพื้นที่ได้มีคนมาจากภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณพหุ และขอบพหุ ดำเนินการระบายน้ำออกเพื่อเตรียมปลูกพืชพาณิชย์บางชนิด

2.3 ช่วงการผลิตและการประกอบอาชีพในปัจจุบัน พ.ศ. 2532 – ปัจจุบัน (คส. 1989-2002)

สำหรับการประกอบอาชีพในปัจจุบันของชาวบ้าน อาชีพหลักคือการทำนา นอกจากนั้นมีการเก็บกระจุกและสานกระจุก การประมง การเลี้ยงสัตว์ แต่ลักษณะการประกอบอาชีพในปัจจุบัน เริ่มมีปัญหามากขึ้น เนื่องจากทรัพยากรต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาใช้ประโยชน์นั้นมีความร่อยหลอลงมาก เพราะขาดการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่ให้เกิดความยั่งยืน แต่ลักษณะการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่รอบ ๆ พหุ มีลักษณะดังนี้คือ

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในรอบ ๆ พรุควนเค็ง ในชุมชนหรือหมู่บ้านในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอชะอวดและอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา อาชีพหลักคือการทำนา รองลงมาคือการเก็บหรือसानกระจุค มีการทำประมงเป็นอาชีพหลักที่บ้านพนางตุง หมู่ 1 บ้านทะเลน้อย หมู่ 1 บ้านบน (ออก) หมู่ 4 การसानกระจุคยังเป็นอาชีพรองของชาวบ้านในหลาย ๆ ชุมชน แต่สำหรับหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในตำบลเค็ง อำเภอชะอวด การसानกระจุคได้กลายเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่นี่ไปแล้ว

สำหรับพืชเศรษฐกิจของชุมชนรอบ ๆ พรุควนเค็ง ในส่วนของอำเภอควนขนุนและอำเภอชะอวด พืชเศรษฐกิจนอกเหนือจากข้าว ยังมีกระจุค ยางพารา พืชผักสวนครัว และไม้ผล ส่วนในอำเภอระโนดกับอำเภอหัวไทรนั้น พืชเศรษฐกิจของชุมชนได้แก่ ข้าว นอกจากนั้นยังมีพืชผักสวนครัวจำพวกพริกขี้หนู และผลไม้จำพวกมะพร้าว มะม่วง

ชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยประกอบอาชีพทำนา 4,771 ครัวเรือน (ร้อยละ 61.1 ของครัวเรือนทั้งหมด) มีพื้นที่ทำนารวมประมาณ 152.11 ตารางกิโลเมตร (95,066 ไร่) จำแนกเป็นพื้นที่นาประมาณ 65.30 ตารางกิโลเมตร (40,809 ไร่) มีหมู่บ้าน 15 แห่ง (คิดเป็นร้อยละ 30 ของหมู่บ้านทั้งหมด) สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง รวมทั้งพื้นที่ในอำเภอชะอวด อำเภอหัวไทรและอำเภอระโนด แต่สำหรับบ้านควนทะเลมอง อำเภอหัวไทรนั้นสามารถทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง เนื่องจากมีน้ำเพียงพอจากการชลประทาน

ชาวบ้าน 1,579 ครัวเรือน (ร้อยละ 20.2 ของครัวเรือนทั้งหมด) ที่ปลูกกระจุค/เก็บกระจุค ส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในอำเภอชะอวดและอำเภอควนขนุน และกระจายในอำเภอระโนด ส่วนในอำเภอหัวไทรนั้นแทบจะไม่ปรากฏว่ามีอาชีพเกี่ยวกับการปลูกหรือसानกระจุค พื้นที่ปลูกกระจุครวมทั้งสิ้น 12.18 ตารางกิโลเมตร (7,614 ไร่) จำแนกเป็นพื้นที่ปลูกกระจุคในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยประมาณ 11.51 ตารางกิโลเมตร (7,194 ไร่) และนอกพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยประมาณ 0.672 ตารางกิโลเมตร (420 ไร่) มีการปลูกกระจุคที่บ้านไสกลิ้ง บ้านบน หมู่ 3 บ้านบน (ออก) หมู่ 4 บ้านบน หมู่ 5 บ้านไสทอน บ้านควนยาว หมู่ 1 บ้านควนยาว หมู่ 3 บ้านควนเค็งและบ้านไสขนุน

ชาวบ้าน 2,894 ครัวเรือน (ร้อยละ 37 ของครัวเรือนทั้งหมด) ประกอบอาชีพसानกระจุค หมู่บ้านที่มีการसानกระจุคได้แก่ บ้านพนางตุง หมู่ 1 บ้านท่าช้าง บ้านไสกลิ้ง บ้านทะเลน้อย หมู่ 1 และหมู่ 2 บ้านบน หมู่ 4 บ้านบน หมู่ 5 บ้านไสทอน ของอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และที่บ้านควนยาว หมู่ 1 บ้านควนยาว หมู่ 3 บ้านไทรหัวม้า บ้านควนเค็ง บ้านทุ่งไทร บ้านควนราบ บ้านไสขนุน ของอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา หัตถกรรมसानกระจุคมีการทำกันมากที่บ้านเสาธงล่องลมและบ้านขาว

ชาวบ้าน 394 ครัวเรือน จาก 17 หมู่บ้าน ในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ยังมีการเผาถ่านเพื่อใช้ในครัวเรือน ส่วนหมู่บ้านที่มีการเผาถ่านขายนั้นได้เลิกอาชีพการเผาถ่านขายกันแล้ว

ชาวบ้าน 2,395 ครัวเรือน หรือร้อยละ 30.7 ของครัวเรือนทั้งหมด ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยได้ทำประมง ในจำนวนนี้ 1,742 หลังคาเรือน ทำการประมงเพื่อขายเกินกว่า 100 หลังคาเรือน ได้แก่ บ้านพนางตุง หมู่ 1 บ้านทะเลน้อย หมู่ 1 บ้านบน (ออก) หมู่ 4 บ้านบน หมู่ 5 บ้านควนเคร็ง และบ้านหัวป่าออก (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ในสถานการณ์ปัจจุบัน (2545) มีรายละเอียดเป็นสำคัญดังนี้

2.3.1 การทำนา

การทำนาเป็นกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ที่ประชาชนในพื้นที่แทบทุกครัวเรือนยึดเป็นอาชีพ หลายหมู่บ้านประชาชนร้อยละ 100 มีอาชีพทำนา ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการทำนามีดังนี้

❶ **พัฒนาการด้านการทำนา :** แต่เดิมนั้นประชาชนในพื้นที่จะทำนาเพียง 1 ครั้งต่อปี และเป็นนาไร่ฝนเท่านั้น ส่วนใหญ่จะทำการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ปัจจุบันด้วยเหตุผลจากการขยายตัวของโครงการชลประทานของรัฐเข้าไปในพื้นที่ ทำให้ปัจจุบันหลายพื้นที่รอบขอบพรุทำนากัน 2 ครั้งต่อปี คือปลูกทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง โดยข้าวนาปีจะปลูกและเก็บเกี่ยวระหว่างเดือนธันวาคม – เมษายน หลังจากนั้นจะทำข้าวนาปรัง และไปเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกรกฎาคม นอกจากนี้ยังพบว่าในบางพื้นที่ เช่น ที่ตำบลควนชลิค เกษตรกรบางรายจะทำนากันถึง 3 ครั้งต่อปีเลยทีเดียว อย่างไรก็ตามแม้การทำนาในปัจจุบันจะเน้นการทำเพื่อขายกันมากขึ้น แต่เกษตรกรก็ยังมีความมั่นคงด้านอาหาร คือมีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนกันเป็นส่วนใหญ่

❷ **พันธุ์ข้าวที่ปลูก :** เดิมทีนั้นเกษตรกรจะใช้พันธุ์พื้นเมืองเป็นด้านหลัก เช่น พันธุ์กาบดำ เล็บนก หอมจันทร์ นางพญา นางฝ้าย และนางกลอย เป็นต้น ผลผลิตต่อไร่ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คือ พ.ศ. 2535 อยู่ในระดับต่ำเพียงไม่ถึง 300 กิโลกรัม แต่ด้วยระบบชลประทานที่ดีขึ้น และเกษตรกรเข้าถึงปัจจัยการผลิตสมัยใหม่มากขึ้น ทำให้ผลผลิตต่อไร่ของข้าวพันธุ์พื้นเมืองสูงถึง 400 – 500 กิโลกรัม ในปัจจุบัน

สำหรับข้าวพันธุ์ส่งเสริมนั้น ปัจจุบันคือ ปี พ.ศ. 2545 เกษตรกรให้ความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ โดยการแนะนำพันธุ์จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เช่น ข้าวชัยนาท ข้าว กข. ต่าง ๆ ข้าวหอมมะลิ ข้าวหอมปทุมธานี 1 ข้าวมาเลย์ ข้าวเหนียว เป็นต้น ผลผลิตต่อไร่สูงถึง 700 – 1,000 กิโลกรัม ที่เดียว แต่เกษตรกรจะต้องใส่ปุ๋ยถึง 1 กระสอบต่อไร่

③ ผลตอบแทนจากการทำนา : เพื่อให้เห็นภาพอาชีพการทำนาได้ดียิ่งขึ้น จะขอนำเสนอผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจการทำนาพอสังเขป สำหรับพื้นที่ทำนาหว่าน 1 ไร่ ในการปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมคือ

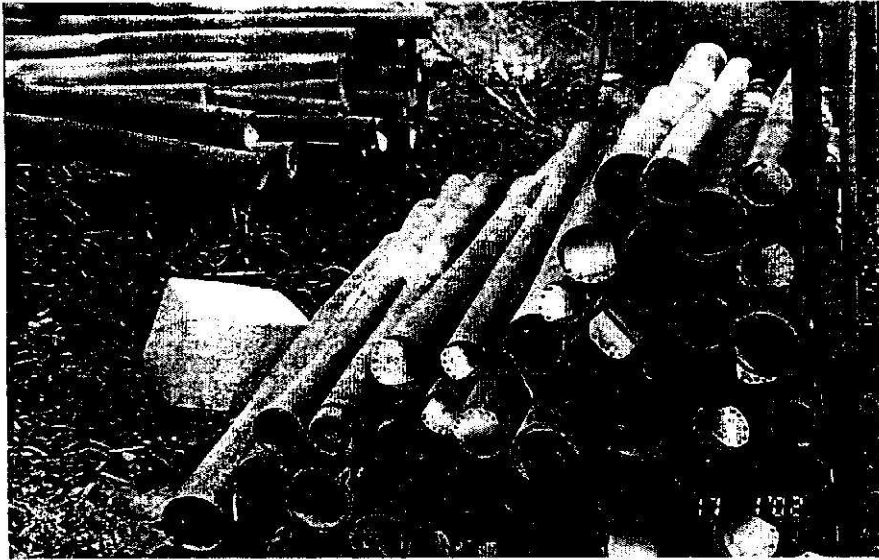
ต้นทุนการผลิต : - ค่าเตรียมดิน	350 บาท
- ค่าเมล็ดพันธุ์ (30 กิโลกรัม × 7 บาท)	210 บาท
- ค่าปุ๋ย (50 กิโลกรัม)	350 บาท
- ค่าเก็บเกี่ยว (โดยใช้เครื่องจักร)	<u>300</u> บาท
รวม	<u>1,210</u> บาท
ผลตอบแทน : ผลผลิตต่อไร่ 700 กิโลกรัม × 3.5 บาท/กิโลกรัม	<u>2,450</u> บาท
ผลตอบแทนสุทธิจากการทำนา : (ไม่คิดค่าแรงงานครอบครัวและอื่นๆ)	<u>1,240</u> บาท

กล่าวโดยสรุปคือ พื้นที่ทำนา 1 ไร่ จะให้ผลตอบแทนที่ไม่คิดค่าแรงงานครอบครัว จากการปลูกข้าวนาหว่าน พันธุ์ส่งเสริม 1,240 บาท หากเกษตรกรทำนา 2 ครั้งต่อปี โดยมีพื้นที่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 15 ไร่ เกษตรกรจะมีผลตอบแทนสุทธิจากการทำนา 37,200 บาท/ครัวเรือน หาก 1 ครัวเรือน มีการใช้แรงงานในการทำงาน 2 คน ก็จะมีผลตอบแทนสุทธิจากการทำนา 18,600 บาท ต่อปี หรือ 1,550 บาท/คน/เดือน ซึ่งถือเป็นรายได้ที่ต่ำมาก กล่าวคือต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของกรรมกรที่ทำงานในโรงงานในปัจจุบันถึง 3 เท่า เกษตรกรจึงจำเป็นต้องมีรายได้จากแหล่งอื่น ๆ ในการดำรงชีวิตและดูแลครอบครัวต่อไป

2.3.2 การประมง

การประมงเป็นอาชีพเสริมที่เกษตรกรในพื้นที่พรุควนเคร็งทำกันอย่างแพร่หลาย และเป็นอาชีพที่ทำกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งมีทั้งการจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติในพรุและการเพาะเลี้ยง

1 การประมงจากการจับธรรมชาติ

ครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่พรุควนเคร็งที่ยึดการทำประมงเป็นอาชีพเสริม มีตั้งแต่ร้อยละ 20 - 30 ถึงร้อยละ 70 ของจำนวนครัวเรือนรวมในหมู่บ้าน เครื่องมือที่ใช้มีตั้งแต่ กัดหรืออวน ไซ ลันไหล (ไซปลาไหล) เบ็ดราว คันเบ็ดธง เสือก ขอบ บ่อล่อปลา เป็นต้น เครื่องมือแต่ละชนิดจะมีฤดูกาลจับเฉพาะ ช่วง ดังตารางที่ 01

สำหรับจำนวนชิ้นของเครื่องมือแต่ละประเภท ที่เกษตรกร 1 คน ใช้จะมีความแตกต่างกัน ขึ้นกับจำนวนเวลาที่ทุ่มเทให้กับการทำประมง กำลังทุน เป็นต้น โดยสรุปแล้วจำนวนชิ้นของเครื่องมือแต่ละประเภทที่เกษตรกร 1 คน ใช้ในปัจจุบันเป็นดังนี้

กัด	=	20	หมอน
ไซปลา	=	300	ลูก
ลันไหล	=	80	กระบอก
คันเบ็ดธง	=	100	คัน
ขอบ	=	1	ขอบ
บ่อล่อปลา	=	1 - 2	บ่อ
ฯลฯ			

ที่น่าสนใจคือการลดลงของทรัพยากรประมงที่จับจากแหล่งน้ำธรรมชาติในปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงที่ผ่านมาปรากฏชัดเจนมาก (ตารางที่ 02)

กล่าวคือปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อครั้ง โดยใช้เครื่องมือชนิด กัด ไซปลา ลันปลาไหล ธงเบ็ด บ่อล่อ ในปัจจุบัน (2544) เมื่อเทียบกับ 5 ปีที่ผ่านมา (2540) ลดลง 2 - 4 เท่าตัว

สำหรับการใช้ กัด และการธงเบ็ด ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ต่อครั้งในปัจจุบัน (2544) เมื่อเทียบกับ 10 ปีที่แล้ว (2535) ลดลงถึง 6 เท่าตัว แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรสัตว์น้ำในพรุควนเคร็ง ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาลดลงเป็นลำดับ แต่สำหรับปลาไหลที่จับได้ต่อเที่ยว จากลันปลาไหลในปัจจุบัน กลับมีปริมาณคงที่เมื่อเทียบกับ 5 ปีที่แล้ว ในขณะที่เมื่อ 10 ปีที่แล้วมีชาวประมงจำนวนน้อยที่หาปลาไหล จึงทำให้ปริมาณต่อเที่ยวที่จับได้สูงถึง 30 กิโลกรัม

ตารางที่ 01 ฤดูกาลทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่พรุควนเคร็ง จำแนกตามชนิดของเครื่องมือ

ชนิดของเครื่องมือ	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กีด	←→										←→	←→
ไซ	←→										←→	←→
ลันปลาไหล	←→			←→							←→	←→
ยอ	←→			←→								
เบ็ดราว/ธงเบ็ด	←→										←→	←→
บ่อล่อ				←→			←→					
เครื่องช้อนปลา*					←→				←→		←→	
อวนครอบ*	←→		←→									

หมายเหตุ ←→ ฤดูกาลทำประมงพื้นบ้านในพื้นที่ทะเลน้อย

* เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย

ตารางที่ 02 การลดลงของสัตว์น้ำที่จับได้ จำแนกตามชนิดของเครื่องมือประมง

ชนิดของเครื่องมือ	ปริมาณและมูลค่าการจับ/ครั้ง		
	พ.ศ. 2535	พ.ศ. 2540	พ.ศ. 2544
กัก (20 ผืน) 40 เมตร/ผืน	30 กก. (800 บาท)	15 กก. (500 บาท)	5 กก. (200 บาท)
ไซปลา (300 ลูก)	มีไม่มาก	20 กก. (ยกวันเว้นวัน) (700 บาท)	10 กก. (4 วันยกครั้ง) (450 บาท)
ล้นปลาไหล (80 กระบอก)	30 กก. (คนทำน้อย) (750 บาท)	9 กก. (360 บาท)	9 กก. (315 บาท)
ธงเบ็ด (100 คัน)	20 กก. (600 บาท)	6 - 10 กก. (320 บาท)	3 กก. (120 บาท)
ยอ (1 คอก)	ไม่ค่อยมีการใช้ เครื่องมือชนิดนี้	40 กก. (200 - 300 บาท)	10 กก. (300 - 500 บาท)
บ่อล่อ (1 บ่อ ขนาด กว้าง × ยาว × ลึก : 6 × 40 × 2 เมตร) - จับครั้งที่ 1 - จับครั้งที่ 2	- -	600 กก. (---) 400 กก. (---)	300 กก. (20,000 บาท) 100 กก. (7,000 บาท)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงมูลค่าสัตว์น้ำที่ขายได้

๒ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเพาะปลาน้ำจืด ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาจากโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โครงการเข้าฟ้าหญิงจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ เพื่อต้องการยกระดับรายได้ และเพิ่มแหล่งอาหารโปรตีนให้กับประชาชนในพื้นที่ แทนที่จะจับสัตว์น้ำจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว

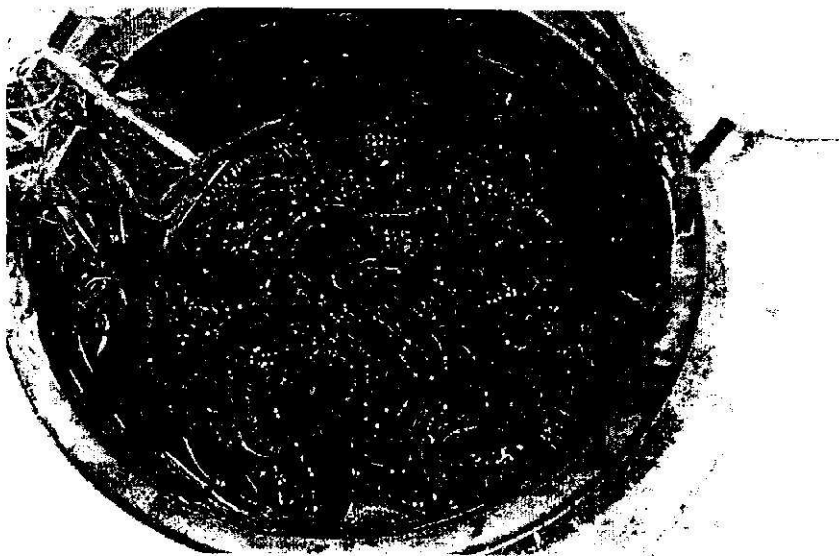
พัฒนาการของการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดเริ่มต้นจากตำบลทะเลน้อย ซึ่งได้รับการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาดุกอูย และปลากินพืชอื่น ๆ ประมาณ ปี พ.ศ. 2530 จากนั้นเป็นตำบลเคร็ง ประมาณ ปี พ.ศ.

2535 แต่ไม่ค่อยได้ผล ล่าสุดทางการกำลังส่งเสริมให้มีการเลี้ยงปลาสด ส่วนตำบลควนชลิค มีการเลี้ยงปลาดุกบ้าน หรือปลาดุกธรรมชาติ เลี้ยงมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2538 และสุดท้ายที่ตำบลบ้านขาว ในปี พ.ศ. 2545 ก็อยู่ในช่วงดำเนินการขุดบ่อเลี้ยงปลาเช่นเดียวกัน

ที่น่าสนใจสำหรับอาชีพการเพาะเลี้ยงปลา คือการเพาะเลี้ยงปลาดุกธรรมชาติ ของชาวบ้านท่าเตียน ตำบลแหลม อำเภอหัวไทร ซึ่งสภาพพื้นที่ติดขอบพรวนเครัง เกษตรกรร้อยละ 90 ของหมู่บ้านมีอาชีพเพาะเลี้ยงปลาดุกธรรมชาติ ข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจสำหรับการเพาะเลี้ยงปลาดุกธรรมชาติที่นั่นคือ

- แต่ละครัวเรือนจะเลี้ยงกัน ครัวเรือนละ 2-4 บ่อ
- ขนาดของบ่อ กว้าง × ยาว × ลึก = 8 × 20 × 1.5-2 เมตร
- ค่าขุดบ่อ ๆ ละประมาณ 3,000-4,000 บาท โดยมีการขุดลอกบ่อ 2-3 ปีต่อครั้ง
- ลูกปลาดุกที่ใช้เลี้ยง ซื้อมาจากชาวบ้านที่ไปหาลูกปลาในพรวนเครัง ในราคาตัวละ 50 สตางค์-2 บาท แล้วแต่ขนาด
- 1 บ่อที่เลี้ยง จะปล่อยลูกปลาดุกประมาณ 2,000-3,000 ตัว
- ใช้เวลาในการเลี้ยงประมาณ 7-9 เดือน ชาวบ้านจะวางแผนการผลิตเพื่อให้จับได้ในช่วงที่ตลาดต้องการ คือ ช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม
- ค่าอาหารรวม 6,200 บาท (18 กระสอบ)
- ผลผลิตต่อบ่อที่จับได้อยู่ระหว่าง 300-500 กิโลกรัมต่อบ่อ

ราคาขายกิโลกรัมละ 100-120 บาท (ปลาขนาด 5-6 ตัว/กิโลกรัม)จากข้อมูลดังกล่าว พอจะประมาณการได้ว่า ผลตอบแทนสุทธิที่เกษตรกรได้รับจากการเพาะเลี้ยง เท่ากับ 34,000 บาท/บ่อ หากเลี้ยง 3 บ่อ จะมีรายได้สุทธิ 102,000 บาท/ครัวเรือน/ปี หรือเป็นรายได้ต่อเดือนเท่ากับ 8,500 บาท/ครัวเรือน (ทั้งนี้ไม่นับรวมค่าขุดบ่อและแรงงานในครอบครัว) ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรดีพอสมควร

แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วยเหตุผลของการทำประมงผิดกฎหมายในพรุควนเคร็ง โดยใช้เครื่องช้อนปลา ทำให้พันธุ์ปลาคุณธรรมชาติหายากขึ้น สำหรับปัญหาการทำประมงจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

3 บ่อล่อปลา

การขุดบ่อล่อปลาจะมีการขุดกันในทุก ๆ พื้นที่รอบพรุเช่นกัน การขุดบ่อล่อปลาก็เป็นวิธีหนึ่งในการหาปลาของชาวบ้าน บ่อล่อปลาจะมีขนาดไม่เท่ากันตามลักษณะของพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ในตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน ในบางหมู่บ้าน คือหมู่บ้านหัวป่าเขียวมีการขุดบ่อล่อปลากันทุกครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ 1-2 บ่อ ทั้งหมู่บ้านมีประมาณ 80 บ่อ การขุดบ่อล่อปลานั้นส่วนใหญ่จะขุดบริเวณริมแปลงนาข้าวบริเวณที่ติดกับคลองเป็นสำคัญ

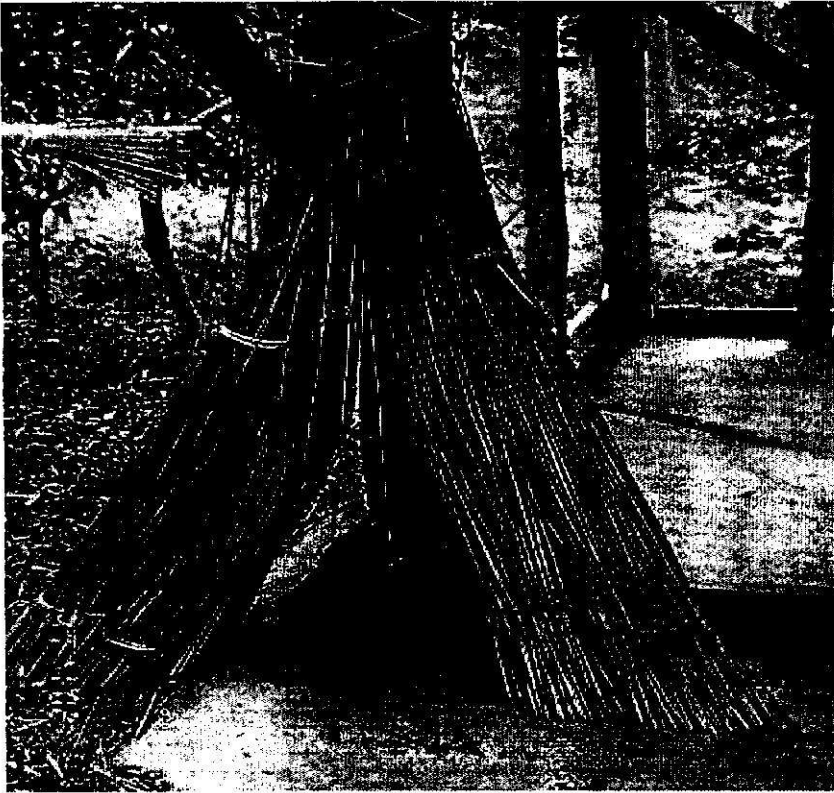
ลักษณะการขุดบ่อล่อปลาในตำบลควนชลิค อำเภอหัวไทรนั้น การขุดบ่อล่อปลาในพื้นที่นี้จะมีลักษณะแตกต่างกับพื้นที่อื่น ๆ โดยมีการขุดเป็นร่องบริเวณชายป่า จึงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับกระเบื้องดินน้ำตาย

ส่วนการขุดบ่อล่อปลาในพื้นที่ตำบลบ้านขามนั้น การขุดบ่อล่อจะขุดข้างคลองในที่ดินของตัวเอง โดยจะขุดเป็นทางน้ำเล็ก ๆ เชื่อมระหว่างคลองกับบ่อล่อเพื่อให้ปลาเข้า

ฤดูกาลล่อปลาเข้าบ่อจะเป็นช่วงน้ำในพรุเริ่มลด ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนกรกฎาคมของทุกปี เจ้าของบ่อจะวิดปลาจากบ่อล่อ ประมาณ 2 ครั้งต่อฤดูกาล โดยครั้งแรกจะได้ผลผลิตมากกว่า กล่าวคือ บ่อขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 40 เมตร ลึก 2 เมตร ปลาที่วิดได้ครั้งแรกเฉลี่ยต่อบ่อประมาณ 300 กิโลกรัม ครั้งที่ 2 ลดลง 3 เท่า เหลือเพียง 100 กิโลกรัม โดยปลาที่วิดได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาดุก ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาสาละ เป็นต้น

2.3.3 การเก็บกระจูด

กระจูด (*Lepironia articulata*) ภาษาถิ่นใต้เรียกว่าจูด กระจูดมี 2 ชนิด คือ กระจูดหนู กับ กระจูด เป็นพืชพวกกก มีเหง้าใต้ดิน ขึ้นเป็นกอใหญ่ทั่วไปในพื้นที่พรุ ลำต้นตรงกลมตามภาคตัดขวางเรียวยาว 50 – 200 เซนติเมตร ทน 2 – 7 มิลลิเมตร ภายในกลวงมีแผ่นบางกั้นเป็นระยะ ลำต้นหุ้มด้วยกาบ แหล่งกระจูดส่วนใหญ่จะขึ้นเองตามธรรมชาติในป่าพรุ ในอดีตชาวบ้านเก็บเกี่ยวกระจูดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติในพรุเพื่อทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ แต่เนื่องจากประสบความแห้งแล้ง ไฟธรรมชาติ และผู้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับกระจูดเพิ่มจำนวนมากขึ้น รวมทั้งการขยายพื้นที่ทำกิจกรรมอื่นๆเพิ่มขึ้น จึงทำให้กระจูดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเริ่มขาดแคลน เกษตรกรส่วนหนึ่งจึงต้องใช้พื้นที่บางส่วนของพรุเพื่อปลูกกระจูดเพิ่ม

การเก็บกระจูดในพื้นที่ตำบลทะเลน้อยและตำบลพนาคง อำเภอควนขนุน ได้เริ่มนำกระจูดจากแหล่งธรรมชาติมาปลูก ซึ่งการปลูกกระจูดนั้น สุภาคย์ อินทองคง ได้กล่าวถึงวิธีการปลูกกระจูด หรือการทำนากระจูดไว้ดังนี้ พื้นที่ที่จะปลูกกระจูดนั้นจะต้องมีน้ำขังตลอดทั้งปี หรือจะแห้งประมาณ 2 – 3 เดือน การปลูกกระจูดต้องทำในเวลาที่มีน้ำขังหรือน้ำเฉาะ โดยนำหัวกระจูดมาปักเป็นกอ ๆ กอหนึ่ง ๆ มีกระจูดประมาณ 10 – 20 ต้น ปักห่างกันประมาณ 70 – 100 เซนติเมตร จากนั้นก็ค่อยกำจัดวัชพืช และศัตรูพืช นากระจูดสามารถถอนกระจูดได้ 9 – 10 ปี จึงมีการปลูกใหม่อันเนื่องมาจากเห็นว่ามีการขุดออกหนาแน่นเกินไป และมีดินแห้งตายมาก (เสาวภา สมวิวัฒน์กุล, 2544)

อาชีพการเก็บกระจุกและปลุกกระจุกในตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุนเมื่อก่อนนั้น เป็นบริเวณที่ใช้ทำนากระจุก คือบริเวณแนวเขตติดต่อกองทะเลน้อยและบริเวณพื้นดินที่มีน้ำท่วมถึงประมาณ 6 - 7 เดือนขึ้นไป ต้นกระจุกที่ได้จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการสานเสื่อกระจุก ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำกันมากกว่า 100 ปีมาแล้ว

ก่อนปี พ.ศ. 2540 นั้นวันแต่ละวันชาวบ้านที่ทะเลน้อยนำเรือหางยาวนับร้อย ๆ ลำ มุ่งหน้ามาตัดกระจุกที่ตำบลเคร็ง ทำให้กระจุกตายมาก ชาวบ้านที่ตำบลเคร็งจึงห้ามปรามไม่ให้ตัดกระจุก แต่ขออนุญาตให้ถอนได้ สุดท้ายชาวบ้านแถวทะเลน้อยไม่มาเก็บกระจุกที่ตำบลเคร็งอีกเลย

สำหรับผู้ที่ทำอาชีพในการเก็บกระจุกขายในตำบลเคร็งนั้น มีเกษตรกรบางส่วนที่ตำบลเคร็ง เช่น หมู่ 4 ตำบลเคร็ง จำนวน 20 ครัวเรือน จาก 176 ครัวเรือน มีอาชีพเก็บกระจุกขายแต่เพียงอย่างเดียว บางส่วนไปเก็บกระจุกมาสานเองที่เหลือจึงขาย แต่ส่วนใหญ่ 80 % ของครัวเรือน จะซื้อกระจุกมาสานเป็นด้านหลัก

กระจุกที่ชาวบ้านไปเก็บเพื่อขายเป็นงานหลักนั้นจะเป็นกระจุกในป่าพรุเป็นสำคัญ ส่วนกระจุกที่ชาวบ้านเก็บมาสานผลิตภัณฑ์เองนั้น จะเป็นกระจุกที่อยู่นอกป่าพรุ ในกรณีนี้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะกันพื้นที่สำหรับเก็บกระจุกของตัวเอง ถึงแม้จะไม่มีการมสิทธิ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม สำหรับวิธีการเก็บกระจุกนั้นจะเก็บกันสองสามภรรยา ถ้าใช้วิธีการตัดสามารถตัดได้ประมาณ 120 มัด/วัน ส่วนการถอนกระจุกนั้นก็ถอนได้ 40 มัด/วัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีอาชีพทำผลิตภัณฑ์กระจุกได้กล่าวว่า กระจุกที่ได้จากการถอนนั้นเมื่อนำมาสานกระเป่า กระเป่าจะไม่เรียบ ซึ่งจริง ๆ แล้วในแง่ของผู้ซื้อนั้นจะไม่สามารถเห็นถึงความแตกต่างระหว่างกระจุกตัดกับกระจุกถอน ชาวบ้านเริ่มหันมาตัดกระจุกเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบันมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านในพื้นที่หันกลับมาถอนกระจุกให้มากขึ้น ซึ่งได้ผลยังไม่เป็นที่น่าพอใจ สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดกระจุก จะกล่าวไว้ในหัวข้อถัดไป

สำหรับการตลาดนั้น มีแม่ค้าในท้องถิ่นในตำบลเคร็ง โดยเฉพาะหมู่ 4 และหมู่ 11 จะรับซื้อกระจุกที่ชาวบ้านเก็บและรวบรวมกระจุกสด ส่งไปขายที่ทะเลน้อย วันละ 2 - 3 เที่ยว เที่ยวละ 500 มัด/วัน

สำหรับราคากระจุกนั้น กระจุกดอกเล็กความยาว 1.40 เมตร ราคา 25 บาท/มัด กระจุกดอกเล็กนี้ ชาวบ้านจะใช้นำมาสานกระเป่า สานได้วันละ 5 - 6 ใบ/คน โดยมีกำไร 100 บาท/วัน

สำหรับปัญหามนกริกเข้าทำลายกระจุกนั้น กระจุกที่ขึ้นตามธรรมชาตินั้นไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด แต่มนกริกจะไปทำลายกระจุกหนูและกระจุกที่ชาวบ้านปลุกเองเป็นหลัก การตัดกระจุกนั้นหากตัดในช่วงหน้าแล้งจะไม่มีปัญหาเรื่องกระจุกตาย ซึ่งกระจุกสามารถงอกใหม่ได้ แต่หากตัดกระจุกในช่วงหน้าน้ำ กระจุกจะตายหมด เนื่องจากน้ำจะเข้าไปในปล้องกระจุก ทำให้หน่อเน่าเปื่อยและไม่สามารถงอกขึ้นมาใหม่ได้ เมื่อกระจุกตายหญ้าชนิดต่าง ๆ เช่น หญ้าปล้อง หญ้าไทร และวัชพืชต่าง ๆ จะขึ้นมาแทนที่ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมา และเป็นปัญหาที่ยังค้ำคั้นอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบันของตำบลเคร็ง

2.3.4 การทำผลิตภัณฑ์จากกระจุค

ด้วยกระจุคเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในพรุ ดังกล่าวไว้แล้วในหัวข้อก่อนหน้า การทำผลิตภัณฑ์จากกระจุคจึงเป็นอาชีพที่สำคัญของคนในพรุและรอบพรุควนเคร็ง โดยเฉพาะตำบลทะเลน้อย และตำบลเคร็ง เป็นพื้นที่ที่คนประกอบอาชีพสานกระจุคมากที่สุด ส่วนตำบลอื่น ๆ เช่น ขอนหาด แหลม กวนชริก และบ้านขาว มีการสานกระจุคเช่นเดียวกัน แต่จะมีกันเพียงบางหมู่บ้าน และก็ไม่หนาแน่นมากนัก ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสานกระจุคมีดังนี้

❶ วัตถุดิบ มีเพียงตำบลเคร็งที่กระจุคมีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด ส่วนพื้นที่ตำบลอื่น ๆ จะขาดแคลนกระจุค และต้องซื้อมาจากตำบลเคร็ง เป็นสำคัญ

❷ การเตรียมกระจุค ขั้นตอนในการเตรียมกระจุค กระจุคสดที่ชาวบ้านซื้อมาหรือไปถอนมาก็แล้วแต่ ชาวบ้านจะนำไปปลุกโคลนจนได้ที่ จากนั้นจะเอาไปตาก 3 แดด (ประมาณ 3 วัน) จากนั้นจะนำไปรีดและนำไปสานผลิตภัณฑ์ได้ทันที

แต่ถ้าเป็นกระจุคดี หลังจากรีดกระจุคเสร็จจะนำไปต้มสี ประมาณ 2-3 นาที แล้วยกขึ้น แฉวนในที่ร่มให้มันแห้ง แล้วนำไปจักสานได้เลย

❸ ชนิดของผลิตภัณฑ์ เมื่อก่อนชาวบ้านจะนิยมสานเสื่อและกระสอบเป็นสำคัญ เมื่อประมาณ 2 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านได้หันมาสานกระเป๋าขนาดต่าง ๆ และหมวกมากขึ้น เนื่องจากตลาดต้องการ

❹ ตลาดผลิตภัณฑ์จากกระจุค ชาวบ้านที่ทำผลิตภัณฑ์จากกระจุค จะขายผลิตภัณฑ์ของตัวเองให้กับผู้รวบรวมในพื้นที่ หรือขายผ่านกลุ่มแม่บ้านที่จัดตั้งขึ้นมามากมายในปัจจุบัน จากนั้นผลิตภัณฑ์กระจุคจะถูกส่งไปขายในจังหวัดต่าง ๆ ที่มีคำสั่งซื้อเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นภูเก็ต เชียงใหม่ กรุงเทพฯ ฯ สุราษฎร์ธานี เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งจะขายตามร้านค้าที่ตั้งขึ้นในพื้นที่

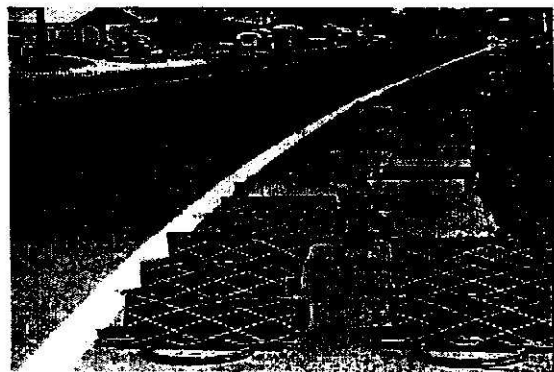
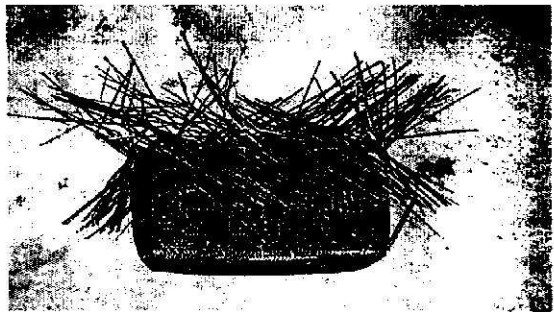
❺ ราคาผลิตภัณฑ์ ราคาผลิตภัณฑ์จะขึ้นกับชนิดและขนาดของผลิตภัณฑ์ ถ้าเป็นเสื่อชาวบ้านจะขายได้ผืนละ 40 - 45 บาท (ก่อนหน้านั้นขายได้ถึงผืนละ 60 บาท) ส่วนกระเป๋าราคาจะดีกว่า กล่าวคือชาวบ้านจะขายได้ราคาใบละ 40 - 80 บาท แล้วแต่ขนาดและรูปแบบ

❻ รายได้จากการทำผลิตภัณฑ์ ในการสานเสื่อกระจุคนั้น ส่วนใหญ่จะทำกันในกลุ่มคนรุ่นแม่คนสานเก่ง ๆ จะได้ประมาณ 2 ผืนต่อวัน สานตั้งแต่ 8 โมงเช้า ถึง 5 โมงเย็น บางคนยังต้องไปสานต่อในช่วงค่ำคืน หักค่าใช้จ่ายแล้วจะได้ประมาณ 50 บาท/วัน หรือ 1,500 บาทต่อเดือน ส่วนคนสานไม่เก่งมากจะได้เพียง 1 ผืน/วัน รายได้ก็จะลดลงตามส่วน

สำหรับการสานกระเป๋านั้น ถ้าเป็นกระเป๋าขนาดเล็ก - กลาง คนสานเก่ง ๆ จะสานได้เฉลี่ย 5 ใบต่อวัน กระเป๋า 1 ใบ จะได้กำไรประมาณ 20 บาท รายได้ต่อวันจึงตกเฉลี่ย 100 บาท หรือมีรายได้ 3,000 บาทต่อเดือน และส่วนใหญ่จะเป็นพวกสาว ๆ เนื่องจากต้องอาศัยทักษะสายตามากกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้การสานกระเปาะจะให้รายได้กับชาวบ้านดีกว่าการสานเสื่อมาก แต่คนรุ่นแม่ก็ใช้ว่าจะเปลี่ยนจากการสานเสื่อไปสานกระเปาะได้โดยง่าย เนื่องจากมีปัญหาด้านสายดา

⑦ ที่น่าสนใจคือ ความแตกต่างในราคาผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันที่ชาวบ้านได้รับ เมื่อเทียบกับราคาที่ขายตามท้องตลาดจะห่างกันประมาณ 3 - 4 เท่า กล่าวคือ ราคากระเปาะขนาดกลางที่เกษตรกรได้รับตกประมาณใบละ 40 บาท แต่ราคาขายปลีกตามร้านแผงลอยในอำเภอหาดใหญ่ ตกราคาใบละ 150 - 170 บาท ในขณะที่ห้างเทสโก้โลตัส ตกเฉลี่ยใบละ 185 บาท

2.3.5 การเลี้ยงสัตว์

อาชีพการเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะสัตว์ใหญ่ เช่น โคและกระบือ เป็นที่นิยมเลี้ยงกันโดยทั่วไปทั้งในพรุและขอบพรุ ในทัศนะของประชาชนในท้องถิ่น การเลี้ยงโคหรือกระบือ ประมาณ 8 ตัว เพื่อให้มีขายโดยเฉลี่ยปีละ 2 ตัว จะแสดงถึงความมั่งคั่งเทียบเท่ากับมีนาถึง 20 ไร่ ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์มีดังนี้

① เกษตรกรที่เลี้ยงโคและกระบือ หมู่บ้านต่าง ๆ ภายในพรุและรอบขอบพรุ จะมีอาชีพการเลี้ยงโคและกระบือในสัดส่วนที่แตกต่างกันขึ้นกับสภาพพื้นที่และอาชีพหลักที่ทำอยู่เป็นสำคัญ แต่โดยทั่วไปสัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ดังกล่าว ในแต่ละหมู่บ้านจะอยู่ในช่วงร้อยละ 20 - 90 ของครัวเรือนทั้งหมด

แต่อาชีพการเลี้ยงโคและกระบือยังจัดเป็นอาชีพเสริม ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในยามต้องการใช้เงินก้อน เช่นต้องการจ่ายค่าเล่าเรียนลูก หรือใช้หนี้เป็นต้น การเลี้ยงโคและกระบือ จึงเปรียบเสมือนการสะสมเงินไว้ในออมสินนั่นเอง

② ขนาดของฝูงที่เลี้ยง จะกระจายตั้งแต่ 2 ตัวต่อครัวเรือน จนถึงหลักร้อยก็มี โดยเฉพาะที่ตำบลทะเลน้อย และตำบลบ้านขาว เกษตรกรหลายรายมีกระบือในครอบครองกว่า 100 ตัว/ครัวเรือน ส่วนโคนั้นขนาดของฝูงจะเล็กกว่ากระบือ รายใหญ่ๆ จะมีโคในฝูงประมาณ 40 - 50 ตัว เป็นต้น

③ รูปแบบการเลี้ยง ทั้งโคและกระบือ เกษตรกรจะเลี้ยงแบบปล่อยฝูงไปตามแหล่งหญ้าธรรมชาติรอบ ๆ ขอบพนาในช่วงน้ำลดหรือน้ำแห้ง ส่วนหน้าน้ำหลากช่วงปลายปีถึงต้นปี เกษตรกรจะขังโคไว้ที่บ้านและหาหญ้าให้มันกิน ส่วนกระบือจะสามารถหาอาหารทั้งหญ้าและกระจุคหนูแม้ในสภาพที่มีน้ำขัง โดยกระบือมีความสามารถดำน้ำลงไปกินกระจุคหนูได้ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงที่น้ำมาก ๆ เกษตรกรก็จะสร้าง "ฟังกการ" เป็นเนินสูงและนำคอกล้อมกระบือเอาไว้ แต่จะเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ

④ ราคา โคและกระบือที่ได้ขนาดจะมีราคาตั้งแต่ 8,000 - 15,000 บาท โดยโคและกระบือส่วนหนึ่งจะขายในท้องที่เมื่อมีงานต่าง ๆ บางส่วนก็มีพ่อค้ามารับซื้อถึงที่ ส่วนหนึ่งจะส่งไปขายที่อื่น ๆ เช่น ปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และมีบางครั้งส่งไปประเทศมาเลเซีย

⑤ แนวโน้มการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรให้ความสนใจกับการเลี้ยงโคมากขึ้น เพราะกำลังเป็นที่ต้องการของตลาด ราคาดีการเลี้ยงก็ไม่ยุ่งยาก โดยเกษตรกรสนใจเลี้ยงโคพันธุ์ลูกผสมมากขึ้น เช่นพันธุ์บาร์มัน ชาโลเลห์ เป็นต้น ส่วนกระบือมีแนวโน้มการเลี้ยงน้อยลง โดยเฉพาะรายเล็ก ๆ จะค่อย ๆ เลิกไปในที่สุด ปัญหาคือพื้นที่เลี้ยงมีจำกัดลงทุกขณะ เพราะเกษตรกรขยายพื้นที่ทำนาเข้าไปใกล้พนามากขึ้น และโดยธรรมชาติของกระบือ มันจะทำความเสียหายให้กับที่ทำกินมากกว่าโคนั่นเอง

2.3.6 อาชีพอื่น ๆ

สำหรับอาชีพอื่น ๆ เฉพาะที่ตำบลเครื่องมีชาวบ้านประมาณ 40 - 50 คน มีอาชีพหาน้ำผึ้งในป่าเสม็ดในฤดูที่ผึ้งชุกชุมประมาณเดือนกรกฎาคม สิงหาคม ในช่วง 2 เดือนดังกล่าว จะหาน้ำผึ้งได้ประมาณ 70 ขวดต่อคน ราคาขวดละ 300 บาท

ขณะเดียวกันผึ้งป่าจำนวนหนึ่งอพยพมาทำรังอยู่ตามคันยาง (ยางแดง) ในสวนของชาวบ้านบริเวณควน หมู่ 4 ตำบลเครื่อง มีอยู่ประมาณ 10 ครัวเรือน ที่มีผึ้งดังกล่าวมาอาศัย บางปีแต่ละครัวเรือนได้นำผึ้งถึง 200,000 บาท ต่อครัวเรือน

ข้อสังเกตของชาวบ้านคือ ปีไหนที่น้ำในพนามีน้อยเสม็ดจะไม่งอกงาม ดอกไม้ป่าในป่าพนา ก็ไม่งอกงาม ปีนั้นผึ้งจะมาน้อย ชาวบ้านก็จะมิรายได้จากน้ำผึ้งน้อยลงเช่นเดียวกัน

3. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในพหุคูณเครื่องและสาเหตุ

3.1 ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและผลกระทบ

3.1.1 ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร

❶ ปัญหาการประมง

ปัญหาการประมงเป็นปัญหาที่สำคัญและรุนแรงที่สุดในบริเวณพื้นที่รอบ ๆ พหุคูณเครื่อง และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทุก ๆ พื้นที่ ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นจะคล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันในระดับความรุนแรงในแต่ละพื้นที่เท่านั้น สำหรับปัญหาการประมงที่พบในพื้นที่และเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน (ถ้าไม่มีมาตรการป้องกันและการจัดการการใช้ทรัพยากรให้มีความเหมาะสมและชัดเจน จะนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาอย่างแน่นอน เนื่องจากความไม่สมดุลของสภาพธรรมชาติ) คือ ปัญหาการช็อตปลาด้วยกระแสไฟฟ้า ปัญหาการเบียดปลา และปัญหาการทำประมงที่ผิดวิธีตามพระราชบัญญัติกฎหมายประมง

• ปัญหาการช็อตปลา

ปัญหาการช็อตปลาด้วยกระแสไฟฟ้าเป็นปัญหาปัจจุบันที่มีความรุนแรงที่สุด และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในทุก ๆ พื้นที่รอบพหุคูณและในพหุคูณเครื่อง ผลจากการช็อตปลาด้วยกระแสไฟฟ้างกล่าวทำให้ปริมาณปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2544 มีปัญหาความรุนแรงของการช็อตปลามากที่สุด ทำให้ปริมาณปลาที่ชาวบ้านหาได้ในปีนั้นก็ลดลงด้วย โดยในช่วงระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมาจะมีการช็อตปลากันมาก การช็อตปลาเป็นวิธีการทำประมงที่ผิดกฎหมาย แต่ชาวบ้านก็ยังมีการใช้เครื่องมือช็อตปลากันอยู่

เมื่อก่อนการช็อตปลาจะใช้เครื่องเรียดจากเรือหางยาว โดยการนำสายไฟเข้าไปต่อที่เครื่อง ส่วนปลายสายไฟอีกข้างหนึ่งก็จะนำไปช็อตปลา แต่ปัจจุบันการใช้เครื่องมือประเภทนี้ได้เลิกใช้ไปแล้ว เนื่องจากความไม่สะดวก ประกอบกับการมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ ปัจจุบันเครื่องมือที่ใช้ในการหาปลานั้นจะทำจากแบตเตอรี่ของรถจักรยานยนต์เป็นตัวชาร์จกระแสไฟฟ้า นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องมือช็อตปลาที่มีประสิทธิภาพสูง ราคาประมาณเครื่องละ 2,000 บาท ปลาที่โดนช็อตจะเป็นหมัน ทำให้รสชาติเนื้อปลาจะไม่อร่อย การใช้แบตเตอรี่ช็อตปลานั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ประมาณ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา คือในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2540 แต่ช่วงที่มีการช็อตปลากันมากคือช่วงประมาณปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา และมากที่สุดในปี พ.ศ. 2544

การช็อตปลาด้วยกระแสไฟฟ้านั้น เริ่มมีการนำเข้ามาใช้เป็นครั้งแรก จากคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมากับรถตัดข้าว ตอนนั้นเครื่องมือช็อตปลาที่ทำจากแบตเตอรี่ยังมีประสิทธิภาพต่ำอยู่ สามารถ

ซ็อตปลาได้ในรัศมีเพียง 2 ฟุต แต่ต่อมาคนทางภาคใต้ได้ดัดแปลงเครื่องมือซ็อตปลาที่ทำจากแบตเตอรี่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยแปลงให้มีกระแสไฟฟ้าสูงถึง 110 โวลต์ สามารถซ็อตปลาได้ในรัศมี 1 เมตร หรือเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เมตร เครื่องซ็อตปลา ประกอบด้วยแบตเตอรี่ขนาด 12 โวลต์ หม้อแปลงใช้ 110 โวลต์ สายไฟ 2 สาย สวิตช์ 1 อัน ไม้ยาวขนาด 2 เมตร จำนวน 2 อัน ที่ปลายจะเป็นโลหะเพื่อใช้เป็นตัวนำกระแสไฟฟ้า เครื่องซ็อตปลาซาร์จกระแสไฟฟ้า 1 ครั้ง ใช้ได้ 1 วัน สามารถซ็อตปลาได้ 8 ชั่วโมง การซ็อตปลาจะไปกัน 2 คน คนหนึ่งซ็อต อีกคนหนึ่งจะจับปลาที่ซ็อตได้ การซ็อตปลาจะทำกันมากในช่วงหน้าแล้ง

ช่วงเวลาของการซ็อตปลาสามารถทำได้ตลอดทั้งปี แต่ฤดูที่มีการซ็อตกันมากที่สุดคือในช่วงฤดูแล้ง ประมาณเดือนเมษายนถึงมิถุนายน โดยทำการซ็อตในบ่อหรือบึงน้ำขังตื้น ๆ ในพรุ จะซ็อตกันเป็นเดือน ๆ คัดต่อกัน และช่วงฤดูฝน เดือนพฤศจิกายน ตอนน้ำจากทะเลสาบหนุนแต่จะเป็นระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนัก

สำหรับพื้นที่ที่ทำการซ็อตปลากันมากหรือหนาแน่น จะพบแทบทุกพื้นที่ทั้งทางเหนือ ใต้ ตะวันตก และตะวันออกของพรุควนเคร็ง บางหมู่บ้านทำการซ็อตปลากันเกือบทุกครัวเรือน บางหมู่บ้านร้อยละ 70 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมดทำการซ็อตปลา มีตำบลหนึ่งผู้นำเกษตรกรคนหนึ่งประมาณว่ามีเครื่องซ็อตปลาสูงถึง 200 เครื่อง

ผลจากการซ็อตปลาในพื้นที่ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นผลให้เกิดความไม่สมดุลย์ในการใช้ทรัพยากร คือทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงในอัตราที่รวดเร็ว โดยเฉพาะปลาซึ่งเป็นอาหารและทรัพยากรในพื้นที่ที่สำคัญในการนำมาบริโภค กำลังอยู่ในภาวะวิกฤติในปัจจุบัน

● ปัญหาการเบื้อปลา

ปัญหาการเบื้อปลาหรือการใช้ยาเบื้อ เป็นปัญหาหนึ่งของการประมงที่ได้ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำให้ร่อยหลอลงไป ยาที่ชาวบ้านใช้ในการเบื้อปลาเรียกว่าลูกยา เป็นยาจำพวกยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ซึ่งมีสารไซยาไนด์เป็นส่วนประกอบ ซึ่งถ้าคนกินปลาที่มีสารนี้ในปริมาณน้อยยังไม่ค่อยเห็นผล แต่ถ้าถูกสะสมในร่างกายปริมาณมากจะเป็นอันตรายต่อร่างกาย ลูกยาหรือยาเบื้อที่ชาวบ้านซื้อมานั้น จะซื้อมาจากแม่ค้าในตลาด และในขณะที่เดียวกันแม่ค้าดังกล่าวจะรับซื้อปลาที่ชาวบ้านหามาได้จากการใช้ยาเบื้อด้วย การใช้ยาเบื้อในการหาปลานั้นจะมีผลต่อการวางไข่ของปลาด้วย พื้นที่ที่มีปัญหาการใช้ยาเบื้อคือตำบลเคร็ง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้ยาเบื้อหอยครูปลาไหล ทำให้ปลาไหลพุ่งออกมาจากรู และอีกพื้นที่หนึ่งที่มีปัญหาการใช้ยาเบื้อปลาคือตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด ส่วนตำบลควนชลิค อำเภอหัวไทรนั้น ปัญหาการเบื้อปลายังมีไม่มากนัก

การใช้ยาเบื้อหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าลูกยานั้น มีการเริ่มใช้มาตั้งแต่ประมาณ 20 ปีที่แล้ว หรือช่วงประมาณปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2544 มีการใช้ยาเบื้อกันมากที่สุด

วิธีการของคนที่ใช้ยาเบื้อในการหาปลานั้น โดยจะใช้วิธีแกล้งทำว่าเป็นการใช้กักไปล้อมปลา แต่จริง ๆ แล้วจะซ่อนยาเบื้ออยู่ในมือ เพื่อปกปิดไม่ให้คนอื่นรู้ว่ากำลังใช้ยาเบื้อในการหาปลาอยู่ แม้ว่าการใช้ยาเบื้อจะมีระดับความรุนแรงไม่เท่ากับการซื้อปลาแต่ถ้าใช้ไปนาน ๆ ส่งผลกระทบต่อปริมาณสัตว์น้ำในพรุควนเคร็งเช่นกัน

● ปัญหาอื่น ๆ

- การขุดบ่อล่อปลาก็เป็นปัญหาหนึ่ง ที่มีผลทำให้ปริมาณปลาลดลงเช่นกัน การขุดบ่อล่อปลานั้นสามารถทำได้ถ้าได้ขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ประมงแล้ว ลักษณะการขุดบ่อล่อปลาจะขุดเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดของบ่อล่อปลาจะมีขนาดไม่เท่ากันแล้วแต่พื้นที่ของเจ้าของบ่อล่อปลาต้องการ แต่โดยเฉลี่ยจะอยู่ในช่วง กว้าง 5-8 เมตร ยาว 10-15 เมตร ลึก 1.5-2 เมตร จะขุดกันบริเวณชายขอบพรุและในพรุบริเวณริมที่นา

พื้นที่ที่มีปัญหาการขุดบ่อล่อปลาจะมีกันไปทั่วทั้งพรุควนเคร็ง เช่น ในตำบลทะเลน้อย โดยเฉพาะบ้านหัวป่าเขียว จะมีการขุดบ่อล่อปลากันทุกครัวเรือน ประมาณครัวเรือนละ 1-2 บ่อ

ผลจากการขุดบ่อล่อปลา นอกจากจะทำให้ปลาไม่สามารถขยายพันธุ์ไปยังที่ต่าง ๆ ได้แล้ว ยังเป็นอันตรายต่อโคและกระบือที่ออกมาหาหญ้าในพรุ ปัญหาคือทำให้โคและกระบือตกลงไปในบ่อล่อปลา ทำให้โคและกระบือจมน้ำตายได้ โดยเฉพาะลูกโค กระบือ พื้นที่ที่เจอปัญหาโค กระบือ ตกบ่อล่อปลาคือตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน และ ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด โดยเฉพาะตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด มีชาวบ้านบุกรุกเข้าไปขุดบ่อล่อปลาในทุ่งนางเลียงซึ่งเป็นที่สงวน พื้นที่นี้ชาวบ้านยังใช้ในการเลี้ยงโค

และกระป๋องอีกด้วย มีพื้นที่ประมาณ 700 กว่าไร่ สำหรับการจับปลาในบ่อล่อปลาจะมีการจับครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม แล้วทิ้งช่วงไปประมาณ 2 เดือน ก็จะจับอีกครั้ง

- การใช้อวนครอบปลา เช่น ที่ตำบลบ้านขาว จะมีปัญหาการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายประเภทอื่น ๆ คือการใช้อวนครอบ ปัญหาคือเมื่อครอบไว้นาน ๆ ประมาณ 3 ชั่วโมง จะทำให้ปลาที่ฝังตัวในดินอยู่ต้องโผล่ขึ้นมาติดอวน

- ปัญหาการใช้สิ่งกีดขวางในลำคลองเพื่อวางยอ คือวิธีการใช้อวนตาถี่ขวางคลอง ทำให้ปลาไม่สามารถผ่านไปได้ และด้านหน้าของอวนตาถี่ชาวบ้านจะวางยอไว้ ทำให้ปลาทุกตัวติดยอหมด

- การใช้กักตักและสวิงจับลูกปลาชะโดไปขาย กักที่ใช้จับจะมีขนาดไม่ถึง 3 ซม. ซึ่งตามธรรมชาติของปลาชะโดนั้น ปลาชะโดจะเฝ้าลูกอยู่ตลอดเวลา โดยมีลูกปลาประมาณ 2,000-3,000 ตัว ทำให้ลูกปลาชะโดติดกักหรือสวิงหมด เป็นสาเหตุให้ปลาชะโดน้อยลงมากในทะเลและอาจทำให้ปลาชะโดสูญพันธุ์ได้

๒ ปัญหาการตัดกระจูด

อาชีพการสานกระจูดและผลิตภัณฑ์จากกระจูดเป็นอาชีพที่สำคัญ ของชาวบ้านทั้งในและรอบขอบพรุ ชาวบ้านในพื้นที่จะนำกระจูดซึ่งเป็นวัตถุดิบที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจากพรวนเคร็งมาใช้ในการสานผลิตภัณฑ์กระจูด พรวนเคร็งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกระจูด ฉะนั้นกระจูดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจึงมีมาก พื้นที่ที่มีกระจูดมากที่สุดจะอยู่ในตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันกระจูดในพรวนเคร็งได้ลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากปัญหาการตัดกระจูดของชาวบ้านในทุก ๆ พื้นที่รอบ ๆ พรวนเคร็ง โดยเฉพาะในตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด การตัดกระจูดนั้นมีผลกระทบต่อการลดลงของกระจูด เพราะว่าการตัดกระจูดจะทำให้กระจูดแคระแกร็น ทำให้กระจูดงอกช้า เมื่อใช้วิธีการตัดกระจูดในระดับได้ฝืนน้ำทำให้กระจูดตายได้ และการตัดกระจูดนั้นคนตัดจะไม่เลือกว่าต้นอ่อนหรือต้นแก่ โดยจะรวบที่เดียวแล้วตัด เพราะสะดวกและรวดเร็ว

จากการสำรวจข้อมูลการเปรียบเทียบระหว่างการถอนกับการตัดนั้น การตัดกระจูด 1 คน ใน 1 วันสามารถตัดได้ประมาณ 60 มัด ส่วนการถอนนั้นใน 1 วัน จะสามารถถอนได้เพียง 20 มัด ซึ่งจะเห็นความแตกต่างระหว่างการถอนกับการตัดได้อย่างชัดเจน ว่าการตัดกระจูดนั้นจะส่งผลให้กระจูดลดลงอย่างรวดเร็วมากกว่าการถอน

การตัดกระจูดนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ประมาณ 1-2 ปีที่แล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2543 อุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดกระจูดคือเกี่ยวเกี่ยวข้าว เหตุที่ชาวบ้านได้หันมาตัดกระจูดนั้น เนื่องจากความต้องการผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระจูดไม่ว่าจะเป็นกระเป่า หมวก เป็นต้น โดยมีแรงผลักดันจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศจึงทำให้ความต้องการกระจูดเพิ่มสูงขึ้นตามมา การถอนจึงไม่สามารถสนองความต้องการของตลาดได้อย่างเพียงพอ ประกอบกับการขาดจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์กระจูดไว้ เพราะคิดว่ากระจูดยังมีอีกมาก แต่ชาวบ้านยังขาดการใช้ทรัพยากรกระจูดอย่างชาญฉลาด

และกระป๋องอีกด้วย มีพื้นที่ประมาณ 700 กว่าไร่ สำหรับการจับปลาในบ่อล่อปลาจะมีการจับครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม แล้วทิ้งช่วงไปประมาณ 2 เดือน ก็จะจับอีกครั้ง

- การใช้อวนครอบปลา เช่น ที่ตำบลบ้านขาว จะมีปัญหาการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายประเภทอื่น ๆ คือการใช้อวนครอบ ปัญหาคือเมื่อครอบไว้นาน ๆ ประมาณ 3 ชั่วโมง จะทำให้ปลาที่ฝังตัวในดินอยู่ต้องโผล่ขึ้นมาติดอวน

- ปัญหาการใช้สิ่งกีดขวางในลำคลองเพื่อวางอวน คือวิธีการใช้อวนตาถี่ขวางคลอง ทำให้ปลาไม่สามารถผ่านไปได้ และด้านหน้าของอวนตาถี่ชาวบ้านจะวางอวนไว้ ทำให้ปลาทุกตัวติดอวนหมด

- การใช้กักตักและสวิงจับลูกปลาชะโดไปขาย กักที่ใช้จับจะมีขนาดไม่ถึง 3 ซม. ซึ่งตามธรรมชาติของปลาชะโดนั้น ปลาชะโดจะเฝ้าลูกอยู่ตลอดเวลา โดยมีลูกปลาประมาณ 2,000-3,000 ตัว ทำให้ลูกปลาชะโดติดกักหรือสวิงหมด เป็นสาเหตุให้ปลาชะโดน้อยลงมากในทะเลและอาจทำให้ปลาชะโดสูญพันธุ์ได้

๒ ปัญหาการตัดกระจูด

อาชีพการสานกระจูดและผลิตภัณฑ์จากกระจูดเป็นอาชีพที่สำคัญ ของชาวบ้านทั้งในและรอบขอบพรุ ชาวบ้านในพื้นที่จะนำกระจูดซึ่งเป็นวัตถุดิบที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติจากพรวนเคร็งมาใช้ในการสานผลิตภัณฑ์กระจูด พรวนเคร็งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกระจูด ฉะนั้นกระจูดที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจึงมีมาก พื้นที่ที่มีกระจูดมากที่สุดจะอยู่ในตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันกระจูดในพรวนเคร็งได้ลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากปัญหาการตัดกระจูดของชาวบ้านในทุก ๆ พื้นที่รอบ ๆ พรวนเคร็ง โดยเฉพาะในตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด การตัดกระจูดนั้นมีผลกระทบต่อการลดลงของกระจูด เพราะว่าการตัดกระจูดจะทำให้กระจูดแคระแกร็น ทำให้กระจูดงอกช้า เมื่อใช้วิธีการตัดกระจูดในระดับได้มีน้ำทำให้กระจูดตายได้ และการตัดกระจูดนั้นคนตัดจะไม่เลือกว่าต้นอ่อนหรือต้นแก่ โดยจะรวบที่เดียวแล้วตัด เพราะสะดวกและรวดเร็ว

จากการสำรวจข้อมูลการเปรียบเทียบระหว่างการถอนกับการตัดนั้น การตัดกระจูด 1 คน ใน 1 วันสามารถตัดได้ประมาณ 60 มัด ส่วนการถอนนั้นใน 1 วัน จะสามารถถอนได้เพียง 20 มัด ซึ่งจะเห็นความแตกต่างระหว่างการถอนกับการตัดได้อย่างชัดเจน ว่าการตัดกระจูดนั้นจะส่งผลให้กระจูดลดลงอย่างรวดเร็วมากกว่าการถอน

การตัดกระจูดนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ประมาณ 1-2 ปีที่แล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2543 อุปกรณ์ที่ใช้ในการตัดกระจูดคือเกี่ยวเกี่ยวข้าว เหตุที่ชาวบ้านได้หันมาตัดกระจูดนั้น เนื่องจากความต้องการผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกระจูดไม่ว่าจะเป็นกระเป่า หมวก เป็นต้น โดยมีแรงผลักดันจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศจึงทำให้ความต้องการกระจูดเพิ่มสูงขึ้นตามมา การถอนจึงไม่สามารถสนองความต้องการของตลาดได้อย่างเพียงพอ ประกอบกับการขาดจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์กระจูดไว้ เพราะคิดว่ากระจูดยังมีอีกมาก แต่ชาวบ้านยังขาดการใช้ทรัพยากรกระจูดอย่างชาญฉลาด

เมื่อก่อนจะมีการถอนกระจัดเพียงอย่างเดียว ไม่มีการตัดกระจัด การถอนนั้นเป็นวิธีการที่ช่วยอนุรักษ์กระจัด ช่วยให้กระจัดมีไว้ใช้ได้อย่างยั่งยืน เพราะว่าการถอนกระจัดนั้นจะไม่ทำให้กระจัดตาย กระจัดสามารถงอกใหม่ได้และสามารถงอกได้รวดเร็ว วิธีการถอนกระจัดนั้นคนถอนสามารถเลือกได้ว่าขนาดไหนจึงเหมาะสมอีกด้วย

ปัญหาการตัดกระจัดนั้นจะพบในแทบทุกพื้นที่ของพหุคูณเครื่อง แต่จะพบมากและหนาแน่นที่สุดในพื้นที่ตำบลเคิ่ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งกล่าวได้ว่าการตัดกระจัดขายได้กลายเป็นอาชีพที่ทำเงินให้กับคนที่นั่นได้เป็นอย่างดีทีเดียว กระจัดที่ตัดได้นอกจากจะขายให้กับชาวบ้านที่สถานกระจัดในตำบลเคิ่งเองแล้ว ยังขายให้กับพ่อค้าแม่ค้าหรือชาวบ้านตำบลอื่น ๆ อีกด้วย โดยเฉพาะตำบลทะเลน้อยจะเป็นลูกค้ารายใหญ่สำหรับกระจัดตัดจากตำบลเคิ่ง

ผลจากการที่ชาวบ้านจากพื้นที่ต่าง ๆ ไปซื้อกระจัดจากตำบลเคิ่ง ตำบลเคิ่งซึ่งเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรกระจัดมากก็เริ่มมีไม่เพียงพอแล้ว ส่วนประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกระจัดลดลงนั้น แต่ไม่มีความรุนแรงเท่ากับการตัดกระจัด คือการเข้าทำลายกระจัดของนกพรัก บริเวณพื้นที่ที่มีปัญหานกพรักเข้าทำลายกระจัดมากคือ ที่ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ปัญหานกพรักเข้าทำลายกระจัดยังน้อยอยู่ สำหรับปัญหานกพรักเข้าทำลายกระจัดนั้น กระจัดที่ขึ้นตามธรรมชาตินั้นไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด แต่นกพรักจะไปทำลายกระจัดหนูและกระจัดที่ชาวบ้านปลูกเองเป็นหลัก การตัดกระจัดนั้นหากตัดในช่วงหน้าแล้ง จะไม่มีปัญหาเรื่องกระจัดตาย หากตัดหน้าน้ำกระจัดจะตายหมด เนื่องจากน้ำจะเข้าไปในปล้องกระจัด เมื่อกระจัดตายหญ้าชนิดต่าง ๆ เช่น หญ้าปล้อง หญ้าไทร จะขึ้นมาแทนที่ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในช่วง 3 ปี ที่ผ่านมา เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันของตำบลเคิ่ง

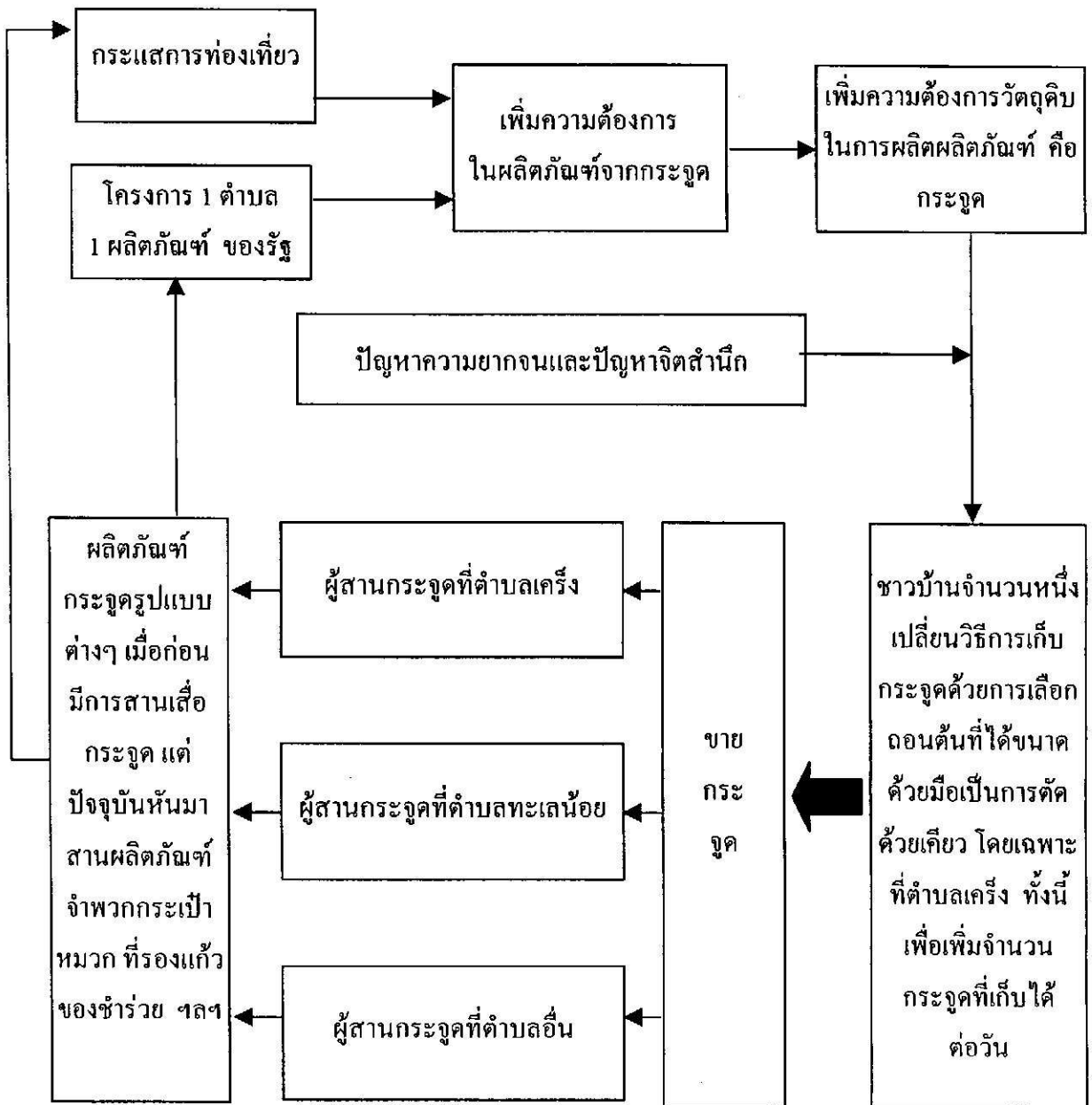
สำหรับสาเหตุของการเปลี่ยนจากการถอนกระจัดมาเป็นการตัดกระจัด และช่องทางการจำหน่าย แสดงได้ดังภาพที่ 01

๓ ปัญหาไฟไหม้ป่า

ป่าพหุคูณเครื่องเป็นป่าสงวนแห่งชาติมีอาณาเขตติดต่อ 3 อำเภอ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อำเภอชะอวด อำเภอเชียรใหญ่ และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 86.4 ตารางกิโลเมตร (54,000 ไร่) ส่วนหนึ่งของพื้นที่นี้อยู่ในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของการเกิดไฟป่าในบริเวณป่าพหุคูณเครื่อง ในปี พ.ศ. 2541 ตั้งแต่เดือนสิงหาคมเป็นต้นมา ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นจากชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จึงได้รับเอกสารสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติที่ดิน ต่อมาภายหลังเมื่อได้มีการประกาศกฎหมายปฏิรูปที่ดินขึ้น ทำให้ผู้ที่เข้ามาภายหลังมีสิทธิ์ได้รับเอกสารสิทธิ์ สปก. 4-01 ความขัดแย้งในการใช้ที่ดินได้เพิ่มความรุนแรงขึ้น เมื่อมีนายทุนชาวไทยและชาวมาเลเซีย รวมทั้งข้าราชการไทยได้บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติและป่าพหุคูณเครื่องเพื่อใช้ในการปลูกปาล์มน้ำ

และจับสัตว์ป่า เช่น เต่า เป็นต้น โดยเริ่มเผาป่าตั้งแต่วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2541 เรื่อยมาจนถึงวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2541 ทำให้เนื้อที่ป่าพรุถูกเผาถึงประมาณ 25.6 ตารางกิโลเมตร (16,000) ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543) พื้นที่พรุถูกไฟไหม้มากที่สุดอยู่ในพื้นที่ของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ และตำบลบ้านตุล อำเภอชะอวด

ภาพที่ 01 วงจรที่เป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการเก็บกระจุคจากวิธีการถอนด้วยมือเป็นการตัดด้วยเคียว และช่องทางการตลาดโดยสังเขป

จากไฟไหม้ป่าในครั้งนั้นมีการชี้สาเหตุมาจากการที่ สำนักงาน ส.ป.ก. ได้เข้าไปทำการรังวัดและแบ่งที่ดินเพื่อทำเอกสารสิทธิ์ สปก. 4-01 ให้กับราษฎรที่เข้าไปบุกรุกทำผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ราษฎรมีความตื่นตัวและมีความหวังที่จะได้เอกสารสิทธิ์หลักฐานที่ดิน จึงบุกรุกและครอบครองพื้นที่ป่าพรุดังกล่าวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสข่าวที่ว่า ผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ทั้งผู้มีอิทธิพลที่มีสีและนักลงทุนต่างชาดก็เข้ามาเพื่อครอบครองพื้นที่ดังกล่าวเพื่อจะทำสวนปาล์ม โดยได้ว่าจ้างให้ชาวบ้านทำการเผาป่าดังกล่าว หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้ส่งกำลังเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการดับไฟดังกล่าวอย่างเต็มกำลังและสามารถระงับไฟไหม้ครั้งนี้ได้ส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตามการลักลอบเผาพรวนเครื่องได้สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนในพื้นที่ที่อาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพจากป่าพรุเป็นอย่างมาก (ญัตติ จันทรมงคล, 2541)

นอกจากนั้นยังมีปัญหาไฟไหม้ป่าที่เกิดจากธรรมชาติ เนื่องจากความแห้งแล้งของสภาพภูมิอากาศและกองซากพืชที่กองทับถมอยู่ใต้ดินเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นเชื้อไฟขยายออกไปจนกลายเป็นไฟป่าในที่สุด ทำความเสียหายอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดฝุ่นละอองกระจายฟุ้งไปในอากาศ ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์อย่างรุนแรง ดังที่รายงานของกรมป่าไม้ในเอกสารชื่อ “ไฟป่าแอลนิโญ ผลกระทบที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง” (กรมป่าไม้, 2541) ดังเช่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

สาเหตุของการเกิดไฟไหม้ป่าในบริเวณพรวนเครื่องที่ได้จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามพบว่าเกิดจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการด้วยกันคือ

- (1) การเผาป่าเพื่อทำไร่ปลูกปาล์มน้ำมัน โดยจงใจให้ป่าไม้ถูกทำลายและกลายเป็นสภาพป่าเสื่อมโทรมเร็วขึ้น
- (2) การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ เช่น ในกรณีการล่าเต่าบกไปขายหรือนำไปกินเป็นอาหาร แต่การล่าเต่าในปัจจุบันไม่มีแล้ว ได้เลิกการหาเต่าโดยการเผาป่าไป เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว
- (3) การเผาป่าของคนเข้าไปหาปลา เหตุที่ต้องเผาป่าเนื่องมาจากสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าไปหาปลา กล่าวคือมีหญ้าและป่ารกมาก จึงต้องเผาเพื่อสะดวกในการเดินทางเข้าไปยังแหล่งหาปลา ตลอดจนการเกิดไฟไหม้ป่า เนื่องจากคนที่เข้าไปจับปลา ได้สูบบุหรี่แล้วทิ้งก้นบุหรี่ซึ่งไม่ดับไฟให้สนิทเมื่อสัมผัสกับหญ้าแห้ง ทำให้หญ้าติดไฟแล้วลุกลามไปยังพื้นที่อื่น ๆ
- (4) การจุดไฟเผาป่า เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่เสื่อมโทรม เพื่อที่จะได้เข้าไปครอบครองพื้นที่ในการทำมาหากิน

๔ ปัญหาการตัดไม้ในพรวน

ปัญหาการตัดไม้เป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงมากนัก จากการสำรวจในพื้นที่ต่าง ๆ รอบ ๆ ขอบพรวน ปัญหาการตัดไม้ไม่ค่อยมีให้เห็น เพราะปัจจุบันชาวบ้านมีการใช้ไม้กัมน้อยลง การใช้ถ่านที่ทำจากไม้เสม็ดเพื่อใช้ในการหุงต้มซึ่งได้เลิกใช้กันเป็นส่วนใหญ่แล้ว และหันมาใช้แก๊สแทน ไม้ที่ตัดจะเป็นไม้เสม็ด การตัดไม้ส่วนใหญ่ของชาวบ้าน ตัดมาเพื่อใช้สอยในครัวเรือนหรือซ่อมแซมบ้านเล็ก ๆ น้อยๆ และการตัดไม้

มาเพื่อใช้ในการทำคอกสัตว์ เพื่อใช้ขังสัตว์คือ โคและกระบือในช่วงหน้าน้ำ เมื่อก่อนในตำบลควนชริก บ้านควนทะเลมองยังมีชาวบ้านคนหนึ่งมีอาชีพการตัดไม้เผาถ่าน การตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านจะเลือกเฉพาะ ไม้ที่ได้ขนาด จึงไม่มีปัญหาอะไร ประกอบกับไม้เสม็ดเป็นไม้ที่โตเร็ว แต่ปัจจุบันชาวบ้านคนดังกล่าวได้ เลิกอาชีพเผาถ่านไปแล้ว แต่ยังคงทิ้งร่องรอยของเผาถ่านขนาดกลางจำนวน 3 เคา ไว้ให้เห็นในปัจจุบัน

ในการเข้าไปตัดไม้จากพรุมาใช้ในแต่ละครั้ง โดยมีจุดมุ่งหมายว่านำมาใช้สอยจำนวนไม่กี่คันนั้น จะต้องขออนุญาตหรือบอกกล่าวต่ออาสาสมัครพิทักษ์ป่าก่อน แล้วจึงสามารถเข้าไปตัดมาใช้ได้ ซึ่งอาสาสมัครพิทักษ์ป่าจะเป็นคนในหมู่บ้าน ซึ่งจัดตั้งโดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ปัจจุบันมีอาสาสมัครดังกล่าวในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย กระจายในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งในและรอบขอบพรุรวม 420 คน หรือ หมู่บ้านละ 10 คน

5 ปัญหาที่ทำกิน

การประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่รอบ ๆ พหุคูณเครื่อง จะมีอาชีพด้านการเกษตรกรรม ชุมชนทั้งหมดในอำเภอหัวไทร อำเภอชะอวด อำเภอกวนขนุน และอำเภอระโนด ประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา รองลงมาคือการเก็บกระจุคหรือसानกระจุค มีการทำประมงเป็นอาชีพหลักสำหรับพื้นที่ในอำเภอกวนขนุน บ้านพนางตุง หมู่ 1 บ้านบน หมู่ 4 สำหรับการसानกระจุคนั้นยังเป็นอาชีพรองของคนในหลายชุมชน (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2543)

ในการใช้พื้นที่เพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ของชาวบ้านรอบ ๆ พื้นที่พหุคูณเครื่องนั้นย่อมมีปัญหา เรื่องกรรมสิทธิ์ในการครอบครองการใช้ที่ดินในทุก ๆ พื้นที่ เพราะบริเวณดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ป่าสงวนหรือ เขตอนุรักษ์ จากความไม่ชัดเจนของอาณาเขตพื้นที่ และการประกาศเขตพื้นที่ที่ทับซ้อนกัน ทำให้มีปัญหา การใช้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านอยู่เสมอมา แม้จะเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงนัก

ในอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุงนั้น มีผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ได้ทำการกว้านซื้อที่ดินในเขตป่าสงวน เพื่อต้องการเลี้ยงสัตว์และเพื่อแสวงหาผลประโยชน์อื่น ๆ แต่พื้นที่ดังกล่าวเป็นของรัฐที่ชาวบ้านทำมาหากิน อยู่ ในการทำการซื้อขายพื้นที่ดังกล่าว เป็นที่รู้กันโดยนัยว่าใครเป็นเจ้าของพื้นที่นั้น ราคาที่ดินนั้นจะทำการซื้อขายกันถูกมาก แต่ส่งผลทำให้ชาวบ้านมีพื้นที่ทำกินน้อยลง

ประเด็นปัญหาที่สำคัญคือเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อทำมาหากินของชาวบ้าน ซึ่งยังไม่มี ความชัดเจนและแน่นอนเท่าที่ควร จนทำให้ชาวบ้านเกิดความสับสน บางพื้นที่ที่ทางการได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ แต่ชาวบ้านยังใช้พื้นที่ดังกล่าวทำมาหากินอยู่ เช่น กรณีการเข้าไปทำมาหากินในที่สาธารณะของชาวบ้าน บ้านทุ่งสัก บ้านทุ่งค้อ ตำบลทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จริง ๆ แล้วพื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ของรัฐ แต่ชาวบ้านได้ทำกินมาเป็นเวลานานแล้ว ต่อมาทางราชการได้ประกาศให้ชาวบ้านที่ทำกินในพื้นที่ดังกล่าวให้ไป แสดงสิทธิ์ แต่มีชาวบ้านบางส่วนไม่ได้ไปแสดงสิทธิ์ ต่อมาทางราชการได้ประกาศให้ที่ดินดังกล่าวที่ชาวบ้านยังไม่แสดงสิทธิ์การครอบครองเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ซึ่งมีผลทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน

ชาวบ้านจึงต้องเรียกร้องสิทธิในการทำกินในพื้นที่ดังกล่าว เมื่อนักกฎหมายของแต่ละหน่วยงานขึ้นมาพิจารณา ปรากฏว่าการประกาศใช้กฎหมายเป็นการประกาศที่ซับซ้อนไม่ประสานกัน จากปัญหานี้ทำให้เกิด " เครื่อง่ายสิทธิมนุษยชนแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ทะเลน้อย พนางตุง " เป็นกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิที่ดินเพื่อทำกิน มีการเคลื่อนไหวให้ทางรัฐทำการออกเอกสารสิทธิให้ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาคกรบุกรุกที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2535 ความว่ากรณีราษฎรครอบครองก่อนการหวงห้าม ย่อมได้สิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน ส่วนกรณีราษฎรครอบครองภายหลังการสงวนหวงห้าม ให้จัดที่ดินส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในราชการและเป็นชุมชนหนาแน่นให้ราษฎรเช่าเท่าจำนวนเนื้อที่ที่ครอบครองอยู่เดิม แต่ไม่เกินครอบครัพละ 15 ไร่ กรณีที่ดินซับซ้อนกับที่สาธารณะ สามารถทำการออกเอกสารสิทธิให้ได้แต่ต้องมีหลักฐานยืนยันการครอบครองก่อนปี พ.ศ. 2497 เช่นเอกสาร สค. 1 แต่การจะได้มาซึ่งสิทธิในการครอบครองนั้นจะต้องผ่านการพิจารณาของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยก่อน ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกรมป่าไม้ ทางกรมป่าไม้แก้ปัญหาโดยการให้ชาวบ้านเช่าพื้นที่ แต่ชาวบ้านไม่ต้องการอย่างนั้นเพราะไม่สามารถทำการครอบครองและใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ (สำนักงานกลางช่วยเหลือเกษตรกรและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ, 2544)

ผลสืบเนื่องจากการเรียกร้องสิทธิที่ดินทำกินของชาวบ้านในตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง เรียกร้องให้ทางราชการอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินในพื้นที่ดังกล่าวเหมือนกับในอดีตตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษที่เคยทำมา โดยไม่ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐไปจับกุมหรือขับไล่เหมือนอย่างที่ผ่านมาที่เจ้าหน้าที่กระทำอยู่ ผลจากการประชุมเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2545 คณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงการแก้ไขปัญหาดินทำกินของชุมชนตำบลทะเลน้อย และตำบลพนางตุง ผลการประชุมมีมติดังนี้คือ ผ่อนผันให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินเหมือนวิถีชีวิตปกติในอดีต เช่น ทำนาข้าว ปลูกกระเจตและปลูกพืชล้มลุกในพื้นที่ที่ทำประโยชน์มาก่อน โดยห้ามใช้เครื่องจักรกลหนัก เช่น รถแม็คโฮ รถแทรกเตอร์ แต่ผ่อนผันให้ใช้เครื่องจักรกลเล็ก (รถไถเดินตาม) และแรงงานคนได้ ผ่อนผันให้ทำนาฝ้ายพืชผล โดยต้องแจ้งพร้อมนำตรวจสอบสถานที่และทำบันทึกรับรองกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยเสียก่อนและห้ามปลูกไม้ยืนต้น แต่ผ่อนผันให้ปลูกพืชล้มลุกในนามกลุ่ม เช่น การทำโครงการปลูกเผือก นากระเจต โดยการทำรั้วล้อม ซึ่งต้องนำเสนอผ่านองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย กรณีที่สัตว์ป่าจากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย มาทำลายพืชผลให้ผู้ถือครองที่ดินทำกินป้องกันดูแลรักษาตามสมควร แต่หากเกินกำลังให้ขอความช่วยเหลือจากเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย องค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่นและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย, 2545)

ในพื้นที่อำเภอชะอวดก็มีปัญหาลักษณะเดียวกัน มีนายทุนเข้าไปบุกรุกพื้นที่ของรัฐ โดยการกว้านซื้อที่ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านได้ทำกินอยู่ก่อนแล้วแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่ที่สามารถทำกินอยู่ได้นั้นเพราะอ้างว่าใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งที่ดินดังกล่าวชาวบ้านได้ขายให้กับนายทุน ซึ่งหวังที่จะได้

กรรมสิทธิ์ในที่ดินดังกล่าว แต่ในที่สุดแล้วรัฐบาลไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ให้ได้เนื่องจากการได้มาไม่ถูกต้อง

ส่วนในอำเภอรโนด ตำบลบ้านขาวก็มีปัญหาลักษณะเดียวกัน แต่ที่พิเศษไปกว่าพื้นที่อื่น ๆ คือ มีการซื้อที่ดินทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านที่ถูกทับที่เดือดร้อน ซึ่งปัญหานี้เกิดขึ้นบ่อยมาก ที่ดินบริเวณดังกล่าวเมื่อก่อนประมาณ 10 - 20 ปีมาแล้ว มีการขายกันไร่ละ 3,000 บาท ปัจจุบันขายกันไร่ละ 10,000 บาท

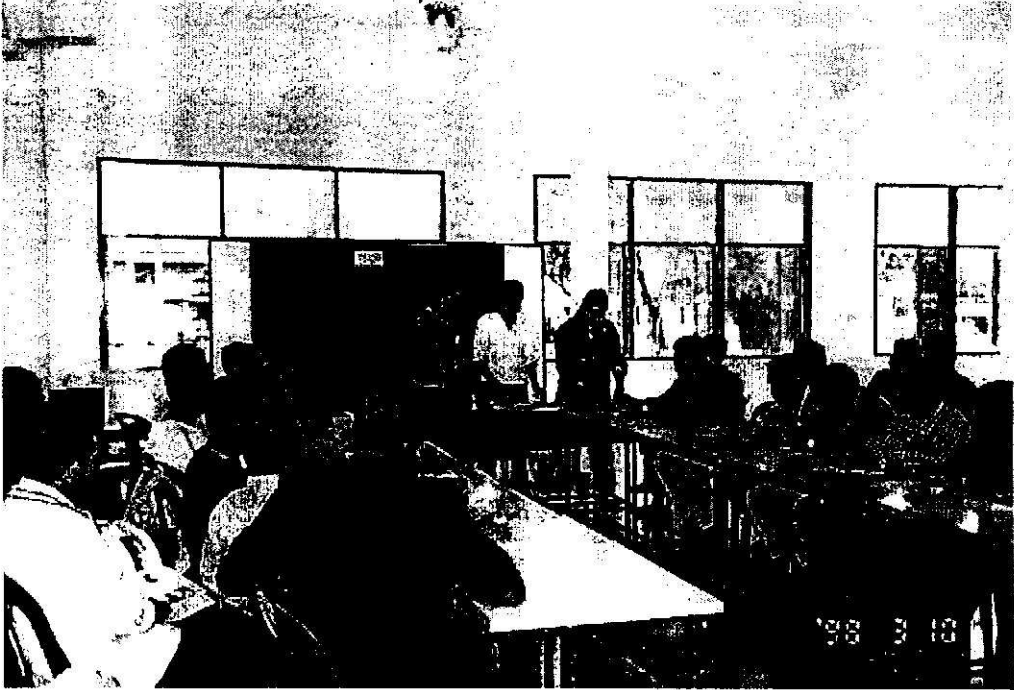
อนึ่งปัญหาต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้าน วิเคราะห์จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมจากผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดในระดับภาคสนาม ในรูปแบบของการสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) เป็นสำคัญ

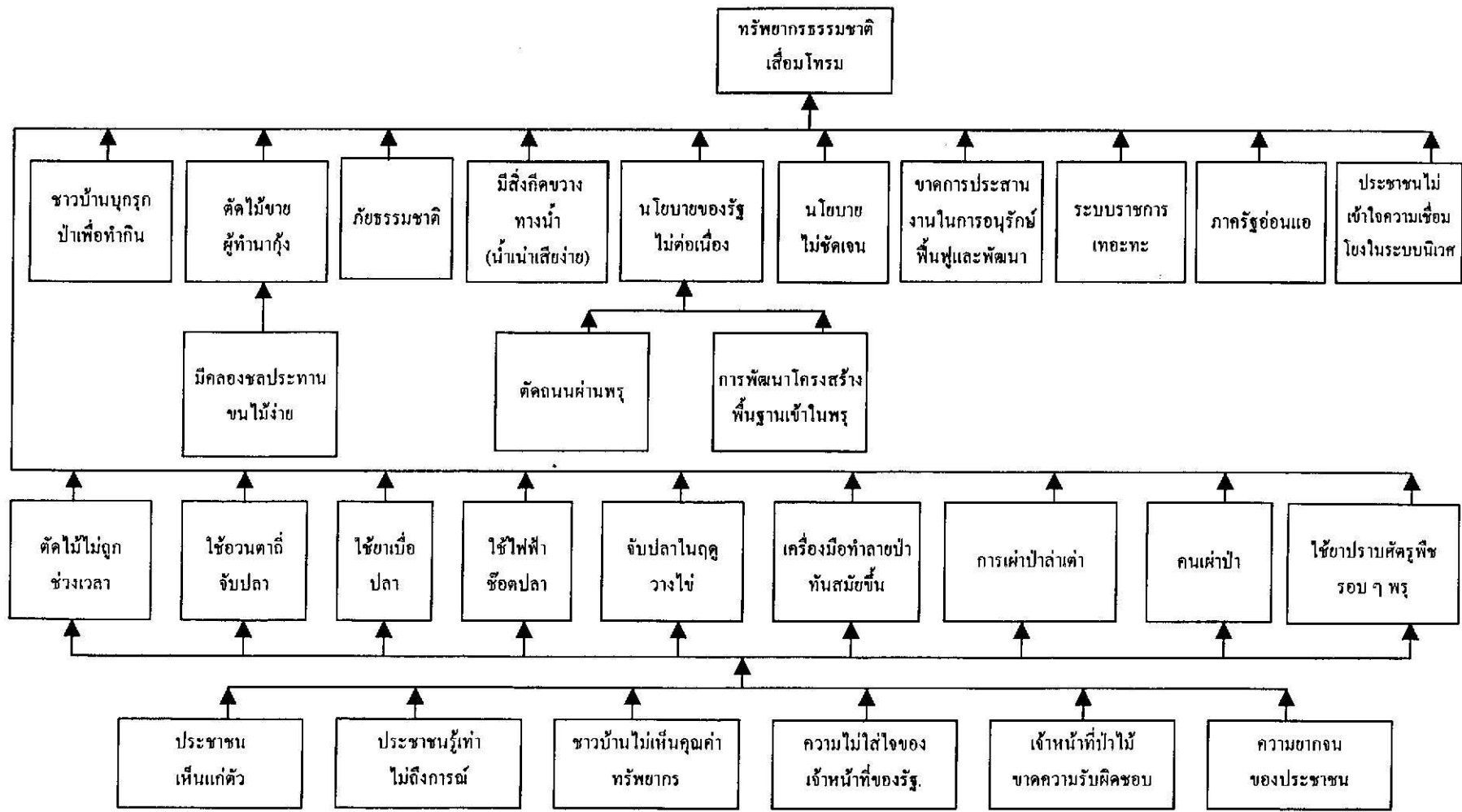
3.1.2 สาเหตุของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพรุควนเคร็ง

ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในพรุควนเคร็งเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ทีมวิจัยได้ใช้เทคนิคของ GOPP (Goal Oriented Project Planning) โดยการเชิญผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ อบต. NGO. และภาคประชาชน มาร่วมระดมความคิดเห็น เพื่อกำหนดปัญหาที่เป็นสาเหตุ (causes) ทั้งสาเหตุทางตรง (direct causes) และทางอ้อม (indirect causes) ที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในพรุควนเคร็งเสื่อมโทรม โดยจัดให้มีการระดมความคิดเห็น 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ทางฝั่งตะวันตกของพรุควนเคร็ง และครั้งที่ 2 ทางฝั่งตะวันออกของพรุควนเคร็ง

ผลการระดมความคิดเห็น พบว่าสาเหตุที่ทำให้ทรัพยากรในพรุควนเคร็งเสื่อมโทรมเป็นสาเหตุที่เกิดขึ้นมาจากทั้งคนภาครัฐ ทั้งจากประชาชน รวมทั้ง อบต. ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ความไม่เข้าใจในระบบนิเวศ ความยากจนของประชาชนจากความล้มเหลวในการพัฒนาอาชีพ การขาดจิตสำนึกส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดความยั้งคิด นำไปสู่การฆ่าตัวเองในที่สุด

นอกจากนั้นปัญหาความชัดเจนของนโยบายของรัฐ ความอ่อนแอของภาครัฐ ความทันสมัยและการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนปัญหาการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งความผิดพลาดทางการศึกษาที่สั่งสอนกันในโรงเรียน เป็นต้น ต่างก็เป็นสาเหตุทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมทั้งสิ้น (ดูรายละเอียดดังภาพที่ 02 และ 03)

ภาพที่ 03 แผนภูมิปัญหาต้นไม้แสดงสาเหตุความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทางฝั่งตะวันออกของพหุวัฒนธรรม

3.1.3 ผลกระทบ

❶ ผลกระทบต่อความยากจน

ปัญหาการทำประมงมีหลายประการ แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดคือ การซื้อปลาที่มีความรุนแรงและชัดเจนตั้งแต่มีการใช้เบตเตอร์เป็นแหล่งกำเนิดไฟฟ้าโดยได้ขยายตัวเร็วมาก เริ่มตั้งแต่ 4 - 5 ปีที่ผ่านมา มีการทำกันมากที่สุดในปี พ.ศ. 2544 ทำให้ปริมาณปลาที่หาได้ด้วยวิธีอื่นลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากผู้ที่ทำการประมงอย่างจริงจังจำนวนมากเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงกระทบต่อแหล่งรายได้ที่เป็นตัวเงินของคนกลุ่มนี้มาก และแหล่งอาหารโปรตีนราคาถูกที่หาได้ในท้องถิ่น เมื่อไม่สามารถหาปลาได้เพียงพอกความขาดสนจึงมีมาก เพราะอาชีพทางเลือกอื่นมีจำกัด โดยเฉพาะสำหรับเพศชายซึ่งมีบทบาทในการจับสัตว์น้ำมากกว่าเพศหญิง ในขณะที่เดียวกันอาชีพรับจ้างภายนอกชุมชนก็มีจำกัดมากในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศโดยรวมประสบภาวะวิกฤติ เพราะแรงงานเหล่านี้มักจะไปรับจ้างในอุตสาหกรรมก่อสร้าง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบอย่างแรง

ผลกระทบของวิธีการประมงที่ไม่เหมาะสมรูปแบบอื่น ๆ เช่น การเขี่ยปลา การใช้วนตาถี่ เป็นต้น ไม่ปรากฏชัดในระยะสั้น แต่จะส่งผลในระยะยาวมากกว่า อีกทั้งการขยายของปัญหาไม่กว้างและรวดเร็วเท่าการซื้อปลา ทั้งในแง่ของพื้นที่และปริมาณของการใช้วิธีการประมงเหล่านี้

ปัญหาที่เกี่ยวกับกระชูดซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของงานหัตถกรรมกระชูด อันเป็นอาชีพเสริมที่มีความสำคัญมากต่อแรงงานในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานสตรี ปัจจุบันกระชูดในบางพื้นที่มีน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณรอบ ๆ ชุมชนทะเลน้อยซึ่งมีการทำหัตถกรรมจากกระชูดอย่างกว้างขวาง ชาวทะเลน้อยต้องจัดหากระชูดมาจากบริเวณพื้นที่พรุควนเคร็งเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ต้นทุนการทำหัตถกรรมเพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้ที่ทำอาชีพหัตถกรรมอย่างจริงจังเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงเกิดโดยตรงต่อคนเหล่านี้ นอกจากนี้ในช่วง 2 - 3 ปีที่ผ่านมาได้มีการเก็บเกี่ยวกระชูดด้วยการตัด ซึ่งสามารถทำได้รวดเร็วกว่าการถอนมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการเก็บเกี่ยวด้วยวิธีนี้น่าจะมีผลกระทบต่อการงอกของหน่อกระชูด ซึ่งหากเป็นจริงจะส่งผลให้แหล่งกระชูดในธรรมชาติเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วและมีกระชูดลดลงในอนาคต อันจะทำให้เกิดปัญหาในการจัดหาวัตถุดิบในการทำหัตถกรรมจากกระชูด ซึ่งยังมีแนวโน้มว่าโอกาสในการขยายอยู่มาก เพราะความต้องการยังมีโอกาสอยู่

ผลกระทบจากไฟไหม้ป่าหากเป็นกรณีไฟไหม้ปกติ เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นเวลานาน จึงเห็นได้ไม่ชัดเจนกว่ากระทบต่อความยากจนอย่างไรและเพียงใด แต่กรณีของไฟไหม้ที่เกิดจากการเจตนาเผาป่าหรือบุกรุกที่ดินเพิ่ม ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเชื่อมโยงกับผู้มีอิทธิพลและนายทุนภายนอกที่มุ่งจะครอบครองพื้นที่เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดเมื่อไม่นานมานี้ คือ เหตุการณ์ไฟไหม้ป่าในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี 2541 ผลกระทบที่ตามมาอย่างสำคัญ คือเมื่อพื้นที่ป่าถูกเผาไหม้อย่างกว้างขวาง บรรดาสัตว์ป่าและแหล่งที่อยู่ถูกทำลายด้วย ซึ่งสัตว์ป่า

เหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งปลา เป็นทรัพยากรที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของคนส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจน นอกจากนี้การบุกรุกพื้นที่จากการเผาป่า ยังเป็นการลดสิทธิทางอ้อมในการเข้าไปใช้ประโยชน์ของคนจน อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการใช้สิทธิพลแย้งชิงพื้นที่ที่มีการครอบครองเดิมอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งส่วนหนึ่งผู้ครอบครองเดิมเป็นคนจนด้วย

ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิการถือครอง เป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาในพื้นที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำกินในพื้นที่ที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ มักจะเป็นพื้นที่ทำนา ซึ่งผู้ที่ทำนาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน การไม่มีสิทธิถือครองถูกต้องตามกฎหมาย แม้ว่าจะมีการทำกินในพื้นที่ดังกล่าวมานานแล้วก็ตาม ทำให้เกษตรกรเหล่านี้ไม่มีความรู้สึกมั่นคง บางครั้งเกษตรกรเหล่านี้ถูกเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจับไล่ไม่ให้ใช้ประโยชน์ที่ดิน อันเป็นตัวอย่างไม่ให้เกษตรกรยากจนเหล่านี้พัฒนาอาชีพได้เต็มที่ แม้จะมีการอนุโลมให้มีการใช้พื้นที่เหล่านี้ต่อไปบ้างก็ตาม

๒ ผลกระทบต่อผลิตภาพทางการเกษตร

ผลิตภาพทางการเกษตร (Agricultural productivity) เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายตัว โดยเฉพาะปัจจัยทางกายภาพ เช่น สภาพดิน ภูมิอากาศและน้ำ ซึ่งในพื้นที่พรมักจะมีปัญหาดินที่มีความเป็นกรดสูง และปัญหาน้ำท่วมเพราะเป็นที่ลุ่ม นอกจากนี้การปฏิบัติของเกษตรกรเองในการปรับวิธีการทำการเกษตรให้เหมาะสม ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งต่อผลิตภาพทางการเกษตร

ลักษณะปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อผลิตภาพทางการเกษตรอย่างมากคือ สภาพดินและการถือครองที่ดิน สภาพดินที่มีความเป็นกรดสูง เป็นที่ลุ่มและตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ ทำให้รูปแบบการทำการเกษตรมีจำกัด การปลูกพืชไม่สามารถทำได้หลากหลาย พืชที่นิยมปลูกอย่างกว้างขวางในพื้นที่ลุ่มได้แก่ข้าว ซึ่งมีการขยายตัวและพัฒนาในบริเวณชายพรุด้านตะวันออกของพรุ ในขณะที่ในพรุพบว่าการปลูกข้าวลดลงอย่างมาก ส่วนบางพื้นที่ เช่น บ้านยวนนถ ซึ่งเคยเป็นอยู่อาศัยของชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะบ้านควนเค็ง ปัจจุบันไม่มีการปลูกข้าวแล้วส่วนใหญ่ เพราะผลผลิตต่ำและถูกทำลายโดยนกมาก บ้านไทรหัวม้าและบ้านใกล้เคียงมีการปลูกน้อยลง เพราะมักประสบปัญหาน้ำท่วมและผลผลิตต่ำเนื่องจากความเป็นกรด ส่วนการทำกรเพาะปลูกพืชอย่างอื่น เช่น ไม้ผลและไร่นาสวนผสมทำได้จำกัดมากในบริเวณที่ลุ่ม เนื่องจากต้องมีการปรับพื้นที่ ซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูง อีกทั้งความไม่ชัดเจนในเรื่องสิทธิที่ทำกิน ทำให้บั่นทอนความพยายามในการพัฒนาโดยการปรับพื้นที่ของเกษตรกร ทำให้โดยรวมแล้วผลกระทบทางบวกต่อการผลิตพืชมีน้อย ยกเว้นการทำนาบริเวณพื้นที่ขอบพรุด้านตะวันออก ในบริเวณอำเภอระโนด ซึ่งมีการพัฒนาการผลิตข้าวโดยใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมและมีระบบชลประทานสนับสนุนด้วย

ผลิตภาพทางการประมงได้รับผลกระทบทางลบ ซึ่งเห็นได้จากปริมาณปลาที่จับได้ต่อหน่วยการประมง ซึ่งจากการศึกษาพบว่าลดลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 5 – 10 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของการทำประมงโดยวิธีทำลายล้างเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อวนลากซึ่งมีการขยายตัวอย่างมากในช่วง

4 - 5 ปีที่ผ่านมา อีกทั้งยังมีการทำประมงในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรและการขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ ไม่ว่าจะเป็นการขุดบ่อล่อปลา การเบียดปลา และการใช้ซึ่งจำนวนมาก แต่ผลกระทบไม่รุนแรงและรวดเร็วเท่าการซื้อปลา

สำหรับการเลี้ยงปลานั้นผลกระทบมีไม่ชัดเจนนัก เนื่องจากสภาพพื้นที่ค่อนข้างเหมาะสม หากเลือกเลี้ยงปลาที่สามารถทนต่อสภาพความเป็นกรดของน้ำได้ดี จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงปลาได้เพิ่มขึ้นในหลายๆ พื้นที่ แม้จะไม่รวดเร็วนักก็ตาม มีทั้งการเลี้ยงโดยใช้พันธุ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในพรุ และการเลี้ยงปลาพันธุ์ที่มาจากที่อื่น การเลี้ยงปลาประเภทแรกมีแนวโน้มจะขยายได้ไม่มาก เพราะมีข้อจำกัดด้านพันธุ์ปลาที่ต้องจับลูกปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีแนวโน้มลดลงจากผลกระทบโดยรวมต่อปริมาณปลาในพื้นที่ ส่วนการเลี้ยงปลาที่นำพันธุ์มาจากที่อื่น เช่น ปลาดุกอูย ปลาใน และปลากินพืชจำพวกปลานิลมีผลผลิตภาพที่ขยายขึ้นแต่ไม่รวดเร็ว

การเลี้ยงสัตว์จำพวกโคและกระบือ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปไม่ได้รับผลกระทบมากนักในพื้นที่นี้ ในขณะที่เดียวกันไม่สามารถระบุได้ว่ามีการขยายตัวชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากต้นทุนในการจัดหาพันธุ์สัตว์ค่อนข้างสูง การเลี้ยงเป็นฝูงใหญ่หรือจำนวนมากจึงจำกัดอยู่ที่ผู้มีฐานะค่อนข้างดีเป็นสำคัญ ปัญหาที่พบบ้างก็คือ การพลัดตกลงของลูกโค กระบือ ในบ่อล่อปลา ซึ่งมีอยู่มากและกระจายอยู่ทั่วพื้นที่พรุ และการจัดการหาที่อยู่สำหรับสัตว์เหล่านี้ในช่วงน้ำท่วม ซึ่งมีพื้นที่เนินจำกัดมากอยู่ในพรุ

③ ผลกระทบต่อความขัดแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันเองและระหว่างประชาชนกับรัฐ

ความขัดแย้งระหว่างประชาชนด้วยกันยังเห็นได้ไม่ชัดเจนจนถึงขั้นมีการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงระหว่างผู้ที่ตั้งถิ่นฐานทั้งบริเวณในพรุและขอบพรุ แต่มีความพยายามจำกัดสิทธิในทรัพยากรที่เป็นทรัพย์สินร่วม (Common property) ระหว่างชุมชนต่าง ๆ จากเดิมที่มีลักษณะเปิดโดยไม่จำกัดกลุ่มผู้ใช้ มาเป็นการจำกัดเฉพาะผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีทรัพยากรชนิดนั้น ๆ อยู่ และมีปัญหาของการโยนความผิดบางลักษณะไปยังชุมชนอื่น

กรณีของการจำกัดสิทธิเห็นได้ชัดในเรื่องของการเก็บเกี่ยวกระดูก ซึ่งเดิมทรัพยากรชนิดนี้เปิดโอกาสให้ใครก็ได้สามารถมาเก็บเกี่ยวอย่างไม่จำกัด แต่ในปัจจุบันจะจำกัดเฉพาะผู้ที่อยู่ในชุมชนที่มีกระดูกขึ้นอยู่เท่านั้นเก็บเกี่ยวได้ ผู้ที่มาจากที่อื่นจะต้องมาซื้อกระดูกที่เก็บเกี่ยวโดยคนในท้องถิ่นเท่านั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเชื่อมโยงกับการเก็บเกี่ยวกระดูกที่มีการกล่าวถึงก็คือ การเร่งให้มีการเก็บเกี่ยวอย่างรวดเร็วโดยพ่อค้าคนกลางจากชุมชนอื่นให้ผู้ที่เก็บเกี่ยวกระดูกในท้องถิ่นกระทำ อันส่งผลให้เกิดการเก็บเกี่ยวโดยวิธีการตัดกระดูก ซึ่งมีคนบางกลุ่มเชื่อว่าจะเป็นการทำลายกระดูก โดยจะส่งผลให้การงอกใหม่ของหนองกระดูกมีปัญหา เนื่องจากการเน่าเปื่อยของหนองที่อยู่ได้น้ำหลังการตัด ปัญหานี้มีการกล่าวกันมากในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพรุ เช่น ควนป้อม และควนเคร็ง โดยเชื่อว่าปัญหาจะไม่เกิดหากไม่มีการเร่งให้เก็บเกี่ยวกระดูกอย่างรวดเร็วโดยพ่อค้าคนกลางจากภายนอก อย่างไรก็ตามยังไม่เห็นความขัดแย้งที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้ในปัจจุบัน

ปัญหาการกล่าวหาผู้กระทำผิดจากชุมชนอื่น พบมากในกรณีของการซื้อคปลา ที่คนในชุมชนมักจะอ้างว่าสาเหตุที่ควบคุมได้ไม่มากเนื่องจากผู้กระทำผิดมาจากชุมชนอื่น และมีวิธีการที่ตรวจสอบได้ยาก อย่างไรก็ตามปัญหานี้เกิดขึ้นภายในชุมชนเดียวกันได้เช่นกัน ซึ่งผู้ที่ไม่ได้กระทำผิดมักแสดงความไม่พอใจต่อผู้กระทำผิด แต่ยังไม่สามารถดำเนินการหรือหามาตรการอะไร โดยการแก้ปัญหาได้ชัดเจนในชุมชนส่วนใหญ่ ยกเว้นบางชุมชนที่เข้มแข็งที่สามารถตักเตือนและใช้แรงบีบบังคับทางสังคมในการลดปัญหาได้ในระดับหนึ่ง ปัญหานี้เกิดขึ้นกับกรณีของผู้ที่ใช้เครื่องมือประมงผิดประเภทอื่น ๆ เช่นกัน แต่ระดับของผลกระทบไม่รุนแรงเท่าปัญหาการซื้อคปลา

ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนในพื้นที่กับคนภายนอก ปรากฏในกรณีของที่ทำกินที่มีการกว้านซื้อที่ดิน ส่วนหนึ่งโดยคนภายนอกทั้ง ๆ ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ การกว้านซื้อเกิดขึ้นมาก่อนจะประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ โดยนายทุนภายนอกคาดหวังที่จะลงทุนหรือเก็งกำไร และขอเอกสารสิทธิ์ที่ถูกต้องได้ ท้ายที่สุดชาวบ้านบางส่วนได้เสียพื้นที่ทำกินไป ในขณะที่เดียวกันผู้ซื้อซึ่งเป็นนายทุนจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ ปัญหานี้แม้จะไม่เห็นผลกระทบเรื่องความขัดแย้งอย่างเป็นทางการชัดเจน แต่สร้างปัญหาในการครองสิทธิ์ที่ดินแก่คนที่เสียสิทธิ์ไป และไม่สามารถจัดทำประโยชน์ได้

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐมีที่มาจากสาเหตุใหญ่ ๆ 2 ประการด้วยกัน คือ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้มงวดกับการกระทำที่ผิดกฎหมาย กับการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ทับพื้นที่ที่ชาวบ้านครอบครองมาเป็นเวลานาน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ของรัฐมากนักในการที่จะมาร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ความอหิคริมและไม่ไว้วางใจกันระหว่างประชาชนในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงคงอยู่ ในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐเองก็ไม่สามารถดำเนินการกับผู้กระทำผิดกฎหมายได้มากนัก ปัญหาการกระทำผิดกฎหมายยังคงมีอยู่มากพอสมควร ชาวบ้านบางส่วนได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องขอความเป็นธรรมในการใช้ที่ดิน รวมทั้งออกสิทธิ์อย่างถูกต้องแก่เจ้าของที่ดินที่ได้มีการครอบครองมานานแล้ว ซึ่งล่าสุดได้มีการเคลื่อนไหวในนามของเครือข่ายชุมชนแก้ไขปัญหาค่าปลาทะเลน้อย และตำบลนางคอง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เพื่อเรียกร้องให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินในที่ดินดังที่เคยทำมาแต่อดีตในพื้นที่ที่อยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

4 ผลกระทบต่อการย้ายถิ่น

ผลกระทบจากปัญหาที่พบในพื้นที่พหุวัฒนธรรมที่มีต่อการย้ายถิ่นไม่ชัดเจนนัก โดยที่สถานการณ์การย้ายถิ่นออกในปัจจุบัน หากพิจารณาเฉพาะผู้ย้ายถิ่นไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นเพื่อประกอบอาชีพหรือย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อไปประกอบอาชีพ มีสัดส่วนที่ลดลงหลังจากสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศประสบภาวะวิกฤติ นอกจากนั้นยังสังเกตพบว่าแรงงานที่เคยย้ายถิ่นส่วนหนึ่งได้กลับมายังภูมิลำเนาเดิมในปัจจุบัน และแรงงานที่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่หรือชุมชนตามฤดูกาลก็ลดลงเช่นกัน สาเหตุหลักของการลดลงไม่น่าจะเป็นเพราะสภาพปัจจัยเกื้อหนุนในท้องถิ่นที่มีเพิ่มขึ้นมากนัก แต่น่าจะมาจากโอกาสในการทำงาน

นอกพื้นที่หรือชุมชนที่ลดลงมากกว่า ในขณะที่เดียวกันหากพิจารณาจากสภาพของผู้ที่เคยย้ายถิ่นไป ประกอบอาชีพนอกพื้นที่หรือชุมชน ซึ่งในอดีตมี 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มเยาวชนที่เป็นสตรี ซึ่งส่วนมากไปทำงานในอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่ม และแรงงานชายที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งย้ายถิ่นตามฤดูกาลไปเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมก่อสร้าง (ดู Masae and McGregor, 1997 และ Masae, 1996) และปัจจุบันแรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้กลับคืนสู่ถิ่น จะเห็นว่าไม่ได้ประสบปัญหาอย่างรุนแรง ด้วยมีงานในท้องถิ่นรองรับอยู่ในระดับหนึ่ง หรือสามารถสร้างงานจากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานหัตถกรรมกระจุค ซึ่งมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยแรงงานสตรีจะมีบทบาทกันมากในด้านการจักสาน ในขณะที่แรงงานชายอาจจะช่วยในการจัดหาและเตรียมการวัสดุสำหรับการจักสาน นอกจากนี้แรงงานทั้งสองเพศยังสามารถเข้าไปทำงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเดิม ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การเลี้ยงสัตว์ และการประมงด้วย ซึ่งยังสามารถทำได้เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพ แม้ว่ารายได้ที่เป็นตัวเงินจะน้อยกว่าการทำงานในภาคอื่นซึ่งเคยทำในขณะที่มีการย้ายถิ่นก็ตาม

3.2 ปัญหาการจัดการพรวนเครื่องจากหน่วยงานของรัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน

3.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการ

จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและประชาชนบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพรวนเครื่องไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ในด้านแนวคิดการบริหารจัดการ พบว่ามีความขัดแย้งพอสมควรระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน

ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐ สามารถจำแนกกว้าง ๆ ออกเป็น 2 กลุ่ม ตามแนวคิดการบริหารจัดการที่ยึดถือหรือเน้นหนักคือ กลุ่มที่ยึดตามแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และกลุ่มที่ยึดตามแนวคิดการส่งเสริม หรือพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ

กลุ่มที่ยึดแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจนคือ หน่วยงานของกรมป่าไม้ อันได้แก่สำนักงานป่าไม้อำเภอและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย รวมทั้งหน่วยงานหรือสาขาย่อยที่อยู่ภายใต้การดูแลของสองหน่วยงานนี้ โดยนโยบายของหน่วยงานภายใต้กรมป่าไม้เป็นนโยบายที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางกายภาพและชีวภาพเป็นหลักอยู่แล้ว กล่าวคือ การดำเนินนโยบายจะเน้นการคงอยู่ของสภาพพื้นที่ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนปริมาณของทรัพยากรชีวภาพแต่ละชนิดเป็นสำคัญ แต่มักจะให้ความสำคัญน้อยหรือมองข้ามถึงความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ของประชาชนที่อาศัยอยู่และต้องพึ่งพาทรัพยากรในพรวนอย่างมากในการดำรงชีพ

กลุ่มที่ยึดแนวคิดการส่งเสริมหรือพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ หน่วยงานของกรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมปศุสัตว์ การทำงานของหน่วยงานเหล่านี้จะมุ่งไปที่การพัฒนาอาชีพและกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม โครงการและกิจกรรมมักจะเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม รวมถึงการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรเหล่านี้จากการพัฒนาการผลิต หน่วยงานเหล่านี้มักมีงานอนุรักษ์ในลักษณะที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาการผลิตและความยั่งยืนในการผลิตมากกว่าเพื่อรักษาสภาพทรัพยากรทางกายภาพและชีวภาพให้คงอยู่ในแง่ความหลากหลายและปริมาณ มีหน่วยงานหนึ่งซึ่งมีแนวคิดที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างการอนุรักษ์และการส่งเสริมหรือพัฒนาอาชีพคือ สำนักงานประมงอำเภอ ซึ่งการดำเนินงานมีน้ำหนักที่ไม่แตกต่างมากนักระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงกับการส่งเสริมอาชีพประมง แม้โดยนโยบายแล้วจะต้องรักษากฎระเบียบการประมงอย่างเคร่งครัด แต่ในทางปฏิบัติแล้วมีการลุ่มอล่วยให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ด้วยการจับสัตว์น้ำค่อนข้างมาก แนวคิดขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้เช่นกัน

สำหรับประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพหุและบริเวณขอบพหุ เนื่องจากส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในพหุเป็นฐานสำคัญในการดำรงชีพ กอปรกับมีฐานะค่อนข้างยากจน แนวคิดในการจัดการจึงหนักไปทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นสำคัญ ไม่ว่าโดยการครอบครองทรัพยากรมาเป็นทรัพย์สินส่วนตัว เช่น กรณีของที่ดินซึ่งสามารถนำมาใช้ทำการเกษตร ขุดบ่อปล่อยปลา ทำบ่อเลี้ยงปลา ทำนากระจัด หรือมุ่งหวังแลกเปลี่ยนเป็นเงิน โดยขายให้ผู้อื่น หรือโดยการเก็บเกี่ยวทรัพยากรต่าง ๆ ที่เป็นทรัพย์สินร่วม (common property) เช่น ตัดไม้มาใช้ประโยชน์ หาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติด้วยวิธีต่าง ๆ เก็บเกี่ยวกระจุมาจักสานหรือขาย และหาผลผลิตจากป่า เช่น น้ำผึ้งรวงมาขาย ประชาชนเหล่านี้แม้จะเข้าใจถึงผลกระทบในระยะยาวของการใช้ประโยชน์อย่างไม่ระมัดระวังต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรอยู่บ้าง แต่ด้วยความยากจนและการมีทางเลือกน้อย ทำให้วิถีคิดโน้มเอียงไปทางการใช้ประโยชน์ในระยะสั้นเป็นสำคัญ

ความขัดแย้งทางแนวคิดนี้กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข หากต่างฝ่ายต่างยึดในแนวคิดเดิม ๆ โดยไม่หันหน้าเข้าหากัน เพื่อหาทางออกที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย สิ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างมากคือ การที่หน่วยงานของรัฐซึ่งเน้นด้านอนุรักษ์อย่างมากมองข้ามข้อเท็จจริงที่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้มาเป็นเวลานาน และก่อนการประกาศพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ ประกอบกับวิธีการปฏิบัติในการอนุรักษ์มีความยืดหยุ่นน้อย และขาดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นกระบวนการและรูปธรรมที่ชัดเจน มีเพียงแต่การขอความร่วมมือ และความพยายามตั้งกลุ่มอาสาสมัครที่ยังขาดกระบวนการสร้างความเข้าใจที่เหมาะสม รวมทั้งการพัฒนากฎระเบียบหรือข้อตกลงร่วมกันกับตัวแทนผู้ใช้ประโยชน์ที่ได้รับผลกระทบจากความเข้มงวดของความพยายามในการอนุรักษ์ตามแนวคิดของกรมป่าไม้ การร่วมมือในการจัดการพื้นที่พหุโดยรวมจึงค่อนข้างต่ำ และมีสภาพอึมครึมในความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐ โดยจะมีมากกับหน่วยงานของกรมป่าไม้ที่เน้นหนักการอนุรักษ์แบบเดิม ๆ

3.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับโครงการและกิจกรรมการพัฒนา

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโครงการและกิจกรรมการพัฒนา หากจำแนกตามรายโครงการหรือกิจกรรม จะเห็นปัญหาโดยตรงไม่ชัดเจน เพราะโครงการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนมากเป็นกิจกรรมเล็ก ๆ และมักเป็นโครงการและกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ หรือส่งเสริมการพัฒนาอาชีพเป็นสำคัญ

โครงการใหญ่ที่มีการกล่าวถึงปัญหาก็คือ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ซึ่งภาคประชาชนบางส่วนได้แสดงความกังวล จากการที่มีการปิดกั้นเขื่อนอันส่งผลกระทบต่อระบบการขึ้น - ลง ของน้ำในพรุ รวมทั้งในคลองชะอวด โดยทำให้การไหลของน้ำออกจากพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง หรือในอัตราที่ช้าลง อันจะส่งเสริมให้เกิดมลภาวะทางน้ำเร็วขึ้น และในระยะยาวจะเร่งการตื้นเขินของแหล่งน้ำสำคัญ ๆ ในพรุด้วย ซึ่งสภาพเช่นนี้จะส่งผลกระทบต่อสภาพทางชีวภาพของทรัพยากรในพรุให้เสื่อมโทรมลงในระยะยาว อย่างไรก็ตามปัญหานี้ในปัจจุบันยังปรากฏไม่ชัด เป็นเพียงการสังเกตและคาดการณ์ ซึ่งต้องทำการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ต่อไป

โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติโดยการสนับสนุนของหน่วยงานเอกชนจากภายนอกชุมชน เป็นโครงการหนึ่งที่มีการกล่าวถึงความล้มเหลวในการดำเนินงานอย่างมาก แม้จะไม่มีปัญหาที่เป็นผลกระทบที่ชัดเจนก็ตาม ความล้มเหลวของโครงการเกิดจากการใช้วิธีการปลูกป่าที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของป่า ทำให้ต้นไม้ที่ปลูกรอดน้อยมาก แม้จะมีความร่วมมืออย่างดีจากคนในพื้นที่ก็ตาม

การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์จำพวก โค และกระบือ ในปัจจุบันยังเห็นปัญหาไม่ชัดเจนนัก เพราะจำนวนโคและกระบือที่เลี้ยงยังไม่มากเกินศักยภาพการรองรับของพื้นที่โดยรวม แต่หากมีการส่งเสริมมากขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า ซึ่งเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแสดงความกังวลออกมา

การออกเอกสารสิทธิในที่ดินที่ชาวบ้านครอบครองอยู่ ก็ขาดความชัดเจนในสายตาของประชาชนบางส่วนเช่นกัน

นอกจากนี้จากการสังเกตมีโครงการที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนน การขุดคลองเชื่อมโยงกับแหล่งน้ำต่าง ๆ การสร้างเหมืองหรือฝายเล็ก ๆ ตามลำคลอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองชะอวด ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดจากหลายหน่วยงานและในเวลาต่างกัน โดยสภาพทางกายภาพแล้ว น่าจะส่งผลกระทบต่อสภาพทางนิเวศของพื้นที่พรุได้เช่นกัน แต่ประชาชนในพื้นที่ยังไม่ได้กล่าวถึงการเป็นปัญหาของโครงการเหล่านี้อย่างเป็นทางการ โดยการสร้างถนนและการกั้นฝายจะเป็นสิ่งกีดขวางการไหลเวียนของน้ำให้ผิดจากธรรมชาติของพื้นที่ อันอาจจะส่งผลกระทบต่อเคลื่อนที่และอพยพของสัตว์น้ำในบางสภาวะและฤดูกาลได้ ส่วนการขุดคลองมากขึ้นอาจจะส่งผลให้มีการไหลของน้ำออกจากพื้นที่พรุไปยังแหล่งน้ำที่ใหญ่ เช่น คลองชะอวด หรือทะเลสาบสงขลาเร็วขึ้นเป็นการเร่งให้พรุแห้งเร็วขึ้นในฤดูแล้งได้ ซึ่งอาจจะส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในทางลงของทรัพยากรธรรมชาติได้ และการเก็บเกี่ยวทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดในพรุได้เช่นกัน

ปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับของประชาชน มักจะเกี่ยวกับความเข้มงวดบางประการในการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ป่าและความไม่ชัดเจนของแนวป่า ปัญหาจากการอนุรักษ์นั้นมีการกล่าวถึงกันมากกว่าส่งผลให้ไม่สามารถปลูกกระจุได้ เพราะหน่อกระจุจะถูกทำลายอย่างมากโดยนกโดยเฉพาะนกฟริกซึ่งนับวันจะมีมากขึ้น ความไม่ชัดเจนของแนวป่า หรือ เขตอนุรักษ์ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการพัฒนาการใช้ที่ดินบริเวณขอบพรุ เพราะกลัวถูกข้อหาการบุกรุกพื้นที่ป่า นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่โปร่งใสของเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์ป่า ในการลุ่มอ่าวการใช้ประโยชน์จากไม้ในป่ารวมทั้งการนำไม้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์เองและพรรคพวกมากเกินไปเกินกว่าที่ควรจะเป็น

3.2.3 ทำที่ของภาคประชาชนต่อการบริหารจัดการพื้นที่พหุคูณเครื่อง

จากปัญหาความขัดแย้งทางแนวความคิดที่ประชาชนมุ่งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระยะสั้นเป็นสิ่งสำคัญ ในขณะที่หน่วยงานบางหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานในสังกัดของกรมป่าไม้ มุ่งเน้นการอนุรักษ์ที่หนักไปในทางการคงสภาพทางกายภาพ และรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของป่าเป็นสิ่งสำคัญ ในขณะที่เดียวกันประชาชนอยู่ในภาวะที่ค่อนข้างยากจน และขาดโอกาสในการแสวงหาทางเลือกอื่นที่ดีกว่าในการดำรงชีพ ความหวาดระแวงและไม่ไว้วางใจของประชาชนต่อหน่วยงานของรัฐที่ทำงานส่งเสริมการอนุรักษ์แบบเดิม ๆ จึงมีค่อนข้างมาก สภาพเช่นนี้เป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาความร่วมมือจากประชาชนในการร่วมงาน หรือโครงการอนุรักษ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาความหวาดระแวงและความไม่มั่นใจดังกล่าว ไม่ได้มีการแสดงออกอย่างเปิดเผย ด้วยข้อจำกัดด้านความรู้ การสื่อสาร โครงสร้างอำนาจ ความไม่รู้ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องและความเข้าใจสิทธิของตนเองและประชาชนตลอดจนข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมที่ประชาชนอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการตอบโต้หรือปฏิสัมพันธ์และการแสดงความต้องการที่แท้จริงออกมา สภาพการณ์ที่เป็นอยู่จึงมีลักษณะที่อึมครึมไม่แสดงท่าทีที่ขัดแย้งชัดเจนนัก ในขณะที่เดียวกันประชาชนบางส่วนก็ยังมองหาโอกาสที่จะไม่ปฏิบัติตาม หรือหลีกเลี่ยงกฎระเบียบต่าง ๆ ที่มีอยู่

การแสดงออกโดยการทำการประมงด้วยวิธีการที่ไม่อนุรักษหรืออนุรักษอย่างมีเงื่อนไข เช่น การใช้แหหรือซั้ง การใช้วนดาตี การขุดบ่อล่อปลา และการใช้ขอยก อย่างเปิดเผย แสดงให้เห็นท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับกฎระเบียบบางประการที่ขัดกับวิถีปฏิบัติที่ทำกันมายาวนานของคนในท้องถิ่น และความฉันทานเพื่อบรรเทาความยากจนที่ประชาชนประสบอยู่

การเคลื่อนไหวเรื่องให้มีการลุ่มอ่าวในการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ประชาชนถือครองอยู่ในพื้นที่พรุของประชาชนกลุ่มหนึ่งในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อเร็ว ๆ นี้เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับการเข้มงวดของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย และเรียกร้องความเป็นธรรมในการให้สิทธิแก่ประชาชนให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีการถือครองโดยพฤตินัย

ในการประชุมที่จัดขึ้น ณ วัดบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตัวแทนประชาชนส่วนหนึ่งได้สะท้อนความไม่มั่นใจต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรว่าจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเหมาะสมหากมีการขยายพื้นที่ชุ่มน้ำตามอนุสัญญา Ramsar โดยแสดงความกังวลต่อความเข้มงวดเกินไปในการเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของประชาชน แต่ประชาชนเหล่านี้แสดงท่าทีที่ยินดีมากกว่าหากมีความพยายามหาข้อตกลงร่วมกันจริงจังในกฎระเบียบของการจัดการที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนแต่ไม่ใช่เข้มงวดบนฐานของกฎระเบียบเก่า ปราบปรามการฉ้อโกงนี้แสดงให้เห็นท่าทีของประชาชนส่วนหนึ่งที่กล้าสะท้อนออกมาในบริบทที่มีข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ประชาชนยังแสดงท่าทีไม่สบายใจกับความไม่ชัดเจนในการกำหนดเขตและเส้นแบ่งเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งความไม่ชัดเจนเหล่านี้นำมาซึ่งความไม่มั่นใจของประชาชนที่จะใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการพัฒนาอาชีพที่มั่นคงขึ้นในระยะยาว

4. การแก้ไข้ปัญหา

จากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพรุควนเคร็ง โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมที่มีสาเหตุมาจากการใช้เครื่องไฟฟ้าช็อตปลา การเก็บกระชูดโดยการตัดกับเคียว การเผาป่าด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจรวมทั้งการตัดไม้เสม็ดในป่าพรุ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง องค์การบริหารส่วนตำบล แม้แต่ภาคประชาชนต่างก็ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และได้ช่วยกันแก้้ปัญหาตามอัธยาศัย กล่าวคือจะใช้วิธีบอกกล่าว ตักเตือนผู้กระทำความผิดโดยทางอ้อม ประชุมปลุกจิตสำนึกให้มีจิตใจรักธรรมชาติชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่จะได้รับจากการทำลายทรัพยากรหรือใช้ทรัพยากรอย่างผิดวิธี (คูตารางที่ 03 – 05 ประกอบ) การแก้้ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าวจะได้ผลเพียงกระชูดให้ชาวบ้านที่ทำลายทรัพยากรตระหนักถึงผลเชิงลบที่จะตามมา แต่การทำลายทรัพยากรของชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นการช็อตปลา การตัดกระชูด ก็ยังคงมีปรากฏอยู่

การใช้มาตรการทางกฎหมายในการจับกุมผู้กระทำความผิดเช่นกรณีการใช้ไฟฟ้าช็อตปลา ก็มีอยู่บ้างแต่น้อยมาก ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อมีการร้องเรียนจากหมู่บ้านในพื้นที่ไปยังประมงอำเภอ ประมงอำเภอประสานกับทางตำรวจ กว่าตำรวจจะเข้าจับกุมในพื้นที่ ชาวบ้านที่กระทำความผิดกฎหมายก็หนีหายไปแล้ว

บางหมู่บ้านจะใช้วิธีขอความร่วมมือเรียกเครื่องไฟฟ้าช็อตปลามาให้ผู้ใหญ่บ้านเพื่อทำการเผา ก็ได้ผลเพียงระดับหนึ่งเป็นส่วนน้อยเท่านั้น

อย่างไรก็ตามปัญหาการทำลายทรัพยากรดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการทำประมงผิดกฎหมาย หรือการเผาป่า/ตัดไม้ก็ตาม การใช้มาตรการที่เด็ดขาดทางกฎหมายก็ไม่ว่าจะเป็นการแก้้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการแก้้ปัญหาดังกล่าวยังเป็นการแก้้ปัญหาที่ปลายเหตุ และเป็นการแก้้ปัญหามนช่องว่างระหว่างปากท้อง (ความยากจน) กับความคิด (คนมีอันจะกิน)

ตารางที่ 03 ตารางแสดงการแก้ไขปัญหาการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
<p>หน่วยงานของรัฐ</p> <ul style="list-style-type: none"> - สำนักงานประมงอำเภอ 	✓		<p>วิธีการแก้ไขมีการจัดอบรม โดยจะเน้นผู้ที่ใช้เครื่องมือช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า เพื่อสร้างแนวคิดใหม่ และเป็นแนวร่วมกับรัฐในการร่วมกันแก้ปัญหาคือช้อนปลาในพื้นที่ต่อไป แต่ในบางพื้นที่ยังไม่มีแนวทางการแก้ไขที่ชัดเจน</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นในระดับหนึ่ง คือช่วยกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้าน ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่มีในท้องถิ่นให้มีไว้บริโภคได้อย่างยาวนาน</p>
<ul style="list-style-type: none"> - สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ 	✓		<p>วิธีการแก้ไขของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคือการบอกกล่าวชี้แจงให้กับชาวบ้านในพื้นที่ ที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้เหมือนไม่ได้รับการแก้ไข คือชาวบ้านไม่มีสิ่งที่มากระตุ้นและสร้างจิตสำนึกให้เห็นผลกระทบของการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ</p>
<ul style="list-style-type: none"> - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย 	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการจัดประชุมให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อให้มีความรู้ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า และการรู้จักใช้ทรัพยากรที่ไม่ทำลายระบบนิเวศ</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นมาก คือชาวบ้านมีความระมัดระวังมากขึ้น ในการที่จะทำการใดที่ผิดกฎหมายในพื้นที่เขตอนุรักษ์</p>

ตารางที่ 03 ตารางแสดงการแก้ไขปัญหาการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย (ต่อ)

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.)	✓		วิธีการแก้ไขโดยการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประมงในการสอดส่องดูแลผู้กระทำความผิด พร้อมกับประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อทำการจับกุมผู้ใช้เครื่องมือช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า และในบางแห่งได้มีการจัดประชุม อบรมให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกทางสังคม โดยทำการประมงที่ไม่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นในระดับหนึ่ง คือทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรสัตว์น้ำมากขึ้น และได้รู้ถึงผลกระทบจากการใช้เครื่องมือช้อนปลามากขึ้น
ภาคประชาชน	✓		วิธีการแก้ไขของชาวบ้านโดยการใช้วิธีทางสังคม โดยการพูดเสียดสีกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเป็นการเตือนให้รู้ตัว และมีการประชุม โดยผู้ใหญ่บ้านจะพูดชี้แจงให้ชาวบ้าน ได้รู้ถึงผลกระทบของการช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า โดยจะเน้นให้ผู้ที่กำลังทำการช้อนปลาอยู่ ได้เลิกปฏิบัติ และส่งมอบเครื่องช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้ามาทำลายเสีย	ผลลัพธ์ที่ได้คือ เหมือนไม่ได้รับการแก้ไข แม้ว่าชาวบ้านอาจจะรู้ถึงผลกระทบที่ตามมา เพราะชาวบ้านยังขาดจิตสำนึก ประกอบกับสภาพความยากจนและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยอ้างว่าทำไปเพื่อต้องการเงินเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา

ตารางที่ 03 ตารางแสดงการแก้ไขปัญหาการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย (ต่อ)

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
NGOs				
- อาจารย์เสาวภา สมวิวัฒนกุล	✓		วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการจัดประชุม สัมมนาในพื้นที่เรื่อง ปัญหาการซื้อคปลา โดยได้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประชาชน ในพื้นที่ หน่วยงานราชการต่าง ๆ ข้าราชการต่าง ๆ และองค์ การบริหารส่วนตำบล	ผลลัพธ์ที่ได้ดีมาก ชาวบ้านให้ความ ร่วมมือเป็นอย่างดี ชาวบ้านมีความ ตื่นตัวมากขึ้น
- มูลนิธิศุภนิมิต		✓	เพราะหน้าที่หลักของมูลนิธิคือด้านการส่งเสริม ช่วยเหลือ ด้านอาชีพ และกลุ่มเป้าหมายคือเด็กและผู้ปกครอง แต่อาจจะ ไปสนับสนุนเรื่องเงินทุนมากกว่าจะปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้าน	

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
<p>หน่วยงานของรัฐ</p> <ul style="list-style-type: none"> - สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ 	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหาคัดกระชูดของสำนักงานพัฒนาชุมชนคือการพูดคุยชี้แจงในที่ประชุมให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้รับทราบปัญหาและผลกระทบจากการคัดกระชูด และอีกวิธีหนึ่งคือจะรับซื้อกระชูดเฉพาะกระชูดที่ได้จากการถอน หรืออาจจะรับซื้อกระชูดที่ได้จากการตัดในราคาที่ต่ำ แต่จะซื้อกระชูดที่ได้จากการถอนไว้ในราคาที่สูง ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการปลูกกระชูด</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้น สามารถลดจำนวนผู้คัดกระชูดลงได้บ้าง เพราะชาวบ้านเริ่มมีจิตสำนึกของผลกระทบที่ตามมา คือเมื่อกระชูดหมดส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพ การสานกระชูดของชาวบ้านในพื้นที่ด้วย</p>
<ul style="list-style-type: none"> - สำนักงานเกษตรอำเภอ 	✓		<p>วิธีการแก้ปัญหาโดยการชี้แจง บอกกล่าวกับชาวบ้านโดยให้เลิกวิธีการคัดกระชูด และการแนะนำส่งเสริมให้ถอนกระชูดว่าเป็นวิธีการที่จะสามารถอนุรักษ์กระชูดได้อีกทางหนึ่ง</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วยังเหมือนเดิม อาจจะดีขึ้นไม่มาก เพราะระดับความตั้งใจจริงและแนวทางในการแก้ปัญหาขังน้อยอยู่</p>
<ul style="list-style-type: none"> - เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย 	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหา โดยการเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านถึงผลกระทบจากการคัดกระชูด โดยการใช้วิธีการอ้างพระราชดำริสของในหลวงเพื่อโน้มน้าวให้ชาวบ้านหันมาอนุรักษ์กระชูด โดยไม่ใช้วิธีการตัด</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกมากขึ้น สำหรับวิธีการเก็บกระชูดที่ถูกตัด เพื่อที่จะอนุรักษ์กระชูดไว้</p>

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.)	✓		วิธีการแก้ไขปัญหาขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยการจัดประชุม โดยการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจในการร่วมแก้ปัญหาการคัดกระชูดซึ่งเป็นทรัพยากรของท้องถิ่นที่เป็นแหล่งการสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นในระดับหนึ่ง คือชาวบ้านถึงเห็นถึงผลกระทบจากการคัดกระชูด คือการลดลงของกระชูดในอัตราที่รวดเร็ว
ภาคประชาชน	✓		วิธีการแก้ไขของชาวบ้านคือโดยการใช้วิธีทางสังคม โดยชาวบ้านต่อชาวบ้านเป็นการพูดคุยเสียดสีเล็กน้อย ๆ เพื่อเป็นการเตือนโดยนัย เช่น “วันนี้ไปตัดจูดอีกแล้วนะ” และผู้นำของหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้านคอยพูดคุยชี้แจงลูกบ้านอยู่เป็นประจำ	ผลลัพธ์ที่ได้ยังเหมือนไม่ได้รับการแก้ไข เพราะชาวบ้านไม่เกิดแรงกระตุ้น ประกอบกับความต้องการเงินเป็นแรงจูงใจในการคัดกระชูด
NGOs - อาจารย์เสาวภา สมวิวัฒนกุล - มูลนิธิศุภนิมิต	✓	✓	วิธีการแก้ไขปัญหาของอาจารย์โดยการเข้าไปสัมผัสกับชาวบ้าน การสร้างแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ท้องถิ่นและทรัพยากรของท้องถิ่น โดยการณรงค์ให้มีการลดกระชูด เพื่อการอนุรักษ์กระชูดให้มีการใช้อย่างยั่งยืน การจัดให้มีการประชุมเพื่อรับทราบและแก้ไขปัญหาคัดกระชูด เพราะหน้าที่หลักของมูลนิธิคือด้านการส่งเสริม ช่วยเหลือด้านอาชีพ และกลุ่มเป้าหมายคือเด็กและผู้ปกครอง แต่อาจจะไปสนับสนุนเรื่องเงินทุนมากกว่าจะปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านซึ่งในการแก้ไขปัญหาต่างๆ นั้น ต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูง ๆ ด้วย	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นมาก มีผู้นำที่เป็นนักพัฒนาอย่างแท้จริง และตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อสังคม ทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
<p>หน่วยงานของรัฐ</p> <p>- สำนักงานป่าไม้อำเภอ</p>	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเรียกประชุมชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อให้รู้ถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในพื้นที่ต่าง ๆ พร้อมทั้งปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ป่าไม้ไม่ให้มีการทำการโคที่ส่งผลกระทบต่อป่าไม้</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นในระดับหนึ่ง ชาวบ้านมีการตัดไม้ลดลง ประกอบกับความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แต่จะมีการตัดไม้ใช้บ้างในครัวเรือนคือจำพวกไม้เสม็ดเพื่อนำมาทำคอกสัตว์และซ่อมแซมบ้านเรือน</p>
<p>- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ</p>	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหา คือการพูดให้ชาวบ้านได้เข้าใจโดยเฉพาะสมาชิกในกลุ่ม ให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นให้มีการปฏิบัติมากขึ้นเพราะป่าไม้มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพของประชาชนในพื้นที่</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วได้ผลดีขึ้นในระดับหนึ่ง คือกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าซึ่งเป็นแหล่งอาหารและอาชีพของชาวบ้านได้บ้าง</p>
<p>- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย</p>	✓		<p>วิธีการแก้ไขปัญหา คือการจัดประชุมอบรมให้แก่ชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ และหยุดการทำลายป่าไม้และวิธีการต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของนก</p>	<p>ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นมาก ประกอบกับชาวบ้านกลัวผิดกฎหมายหรือถูกจับถ้าฝ่าฝืนกฎระเบียบของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย</p>

ตารางที่ 05 ตารางแสดงการแก้ไขปัญหารีงป่าไม้ (การตัดไม้และไฟป่า) (ต่อ)

หน่วยงาน	มีการแก้ไขปัญหาหรือไม่		วิธีการแก้ไข	ผลลัพธ์ที่ได้
	แก้ไข	ไม่แก้ไข		
องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.)	✓		วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประชุม เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่า และการหยุดกระทำที่ส่งผลให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุ และการรณรงค์ และชี้แจง ประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วได้ผลดีขึ้นมาก โดยชาวบ้านเข้าใจในบทบาทหน้าที่มากขึ้น และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่ามากขึ้น
ภาคประชาชน	✓		การแก้ไขปัญหาด้านป่าไม้ โดยผู้นำชุมชน คือกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะคอยชี้แจงบอกกล่าวกับลูกบ้านในเรื่องปัญหาของการตัดไม้แต่ปัญหาการตัดไม้ไม่ค่อยมีปัญหามากนักเพราะชาวบ้านจะตัดเฉพาะไม้เสม็ดมาซ่อมแซมบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อป่าไม้อยู่แล้ว แต่จะต้องดำเนินการให้ถูกต้องโดยการบอกกล่าวกับอาสาสมัครพิทักษ์ป่าภายในหมู่บ้านก่อน	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นมาก เพราะชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันชาวบ้านมีการใช้ไม้่น้อยลง
NGOs - อาจารย์เสาวภา สมวิวัฒน์กุล	✓		วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการจัดประชุมกลุ่มในพื้นที่เรื่องป่าไม้ ชักชวนให้ชาวบ้านได้รู้จักคิดว่าป่าไม้เป็นของเขา ซึ่งต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ การเข้าไปสัมผัสกับชาวบ้าน การสร้างแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรของท้องถิ่น ตลอดจนการจัดนิทรรศการเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้สถานการณ์ของป่าไม้ในปัจจุบัน	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นมาก ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญการใช้ประโยชน์ จากป่าไม้อย่างชาญฉลาด สิ่งที่สำคัญทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้มากขึ้น
- มูลนิธิศุภนิมิต	✓		โดยการพูดสร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน แต่หน้าที่หลักของมูลนิธิคือส่งเสริมเรื่องอาชีพ การศึกษา การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ต่างๆ เป็นหลัก	ผลลัพธ์ที่ได้แก้ไขแล้วดีขึ้นอยู่ในระดับหนึ่ง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง ในการจัดทำนโยบาย / โครงการ

ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากโดยปราศจากการจัดการดูแลอย่างเหมาะสม ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างรุนแรง ทรัพยากรในท้องถิ่น เช่น ดิน ป่าไม้ ป่าชายเลน ประมง กระจูด ถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยไม่มี การฟื้นฟูอย่างจริงจัง การบังคับใช้กฎหมายไม่เข้มงวด และนโยบายของรัฐที่ไม่มีประสิทธิผล ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ใน ภาวะเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ

การฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังดำเนินการได้ในขอบเขตจำกัด ไม่ทันต่อ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากภาครัฐขาดกลไกการบริหารจัดการในการผนึกผู้มีส่วน ได้เสียต่าง ๆ ให้เข้ามาทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่

การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ แม้ว่าองค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรมากขึ้น แต่ยังคงขาดความพร้อมและ ประสบการณ์ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังคงขาดความรู้ และมีได้ตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังไม่มีความเข้าใจบริบทของชุมชนในการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทำให้เกิดข้อจำกัดของการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐอย่างต่อเนื่อง

สำหรับหัวข้อนี้จะชี้ให้เห็นถึงนโยบายหรือโครงการของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่เป็นแบบจาก บนลงล่าง (Top - down approach) และแบบจากล่างขึ้นบน (Bottom - up approach) โดยมีรายละเอียด เป็นลำดับดังนี้

5.1 การจัดทำนโยบายแบบ Top - down

① ป่าไม้

ในอดีตนั้นในส่วนของการจัดทำนโยบายต่าง ๆ และแผนพัฒนาของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ส่วนใหญ่สายการสั่งงานหรือสายการบังคับบัญชาจะมาจากด้านบน หรือที่เรียกว่าการใช้นโยบายแบบ Top-down approach of development เพื่อวางกรอบและกำหนดทิศทางของนโยบายให้หน่วยงานในสายงาน บังคับบัญชาในระดับรองลงมาปฏิบัติ และหน่วยงานระดับล่างสุดก็นำนโยบายมาใช้กับประชาชนอีก ทอดหนึ่ง เพื่อสนองนโยบายจากเบื้องบน การใช้นโยบายแบบดังกล่าวอาจจะมีจุดค้อยส่วนหนึ่ง คือ การดำเนินนโยบายอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงและอาจไม่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ประชาชนหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อกำหนด นโยบายหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องและมีความเหมาะสมกับพื้นที่ตลอดจนสอดคล้องกับการดำรงชีพ ของประชาชนในพื้นที่เอง นอกจากนั้นยังมีเงื่อนไขและข้อจำกัดอีกมากมาย ที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ อุปสรรคสำคัญคือนโยบายของรัฐ ซึ่งพัฒนาขึ้นภายใต้กรอบของการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจ และมีลักษณะวิครอนสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นมาตั้งแต่ต้น นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การดำเนินนโยบายหรือการดำเนินงานบางโครงการต้องประสบกับปัญหาและไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

การกำหนดนโยบายและการใช้นโยบายของรัฐที่เป็นแบบ Top - down เป็นนโยบายจากด้านบนลงสู่ด้านล่าง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้มีกระบวนการดังนี้ คือ กรมป่าไม้จะเป็นหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่สุด และเป็นหน่วยงานแรกที่รับนโยบายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาปฏิบัติ ต่อจากนั้นนโยบายและกฎระเบียบต่าง ๆ จะถูกสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานป่าไม้เขต เมื่อสำนักงานป่าไม้เขตรับนโยบายมาปฏิบัติให้เป็นไปตามกระบวนการและขั้นตอนแล้ว นโยบายและกฎระเบียบต่าง ๆ ก็จะลงมายังสำนักงานป่าไม้จังหวัด ในระดับจังหวัดนั้นนโยบายและกรอบของนโยบายจะเหมือนกันหมด แต่ในทางปฏิบัติอาจจะต้องมีการประยุกต์ใช้บ้างเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ในแต่ละจังหวัด แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบของนโยบายที่วางไว้ และในขั้นตอนสุดท้ายนโยบายและกฎระเบียบต่าง ๆ ก็จะถูกลงมาสู่สำนักงานป่าไม้อำเภอ ซึ่งเป็นหน่วยงานสุดท้ายที่รับนโยบายมาปฏิบัติ และสำนักงานป่าไม้อำเภอก็จะนำนโยบายมาบังคับใช้หรือให้ประชาชนในพื้นที่ปฏิบัติตามต่อไป

และยังมีหน่วยงานต่าง ๆ อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในสายงานบังคับบัญชาของกรมป่าไม้โดยตรง เช่น หน่วยป้องกันไฟป่า อุทยาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

ในส่วนของโครงการต่าง ๆ ที่อยู่ในแผนนโยบายแบบ Top - down เพื่อการพัฒนาและการสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น และเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น ให้สอดคล้องกับพื้นที่โดยเฉพาะการอนุรักษ์พหุคูณเครื่องเป็นสิ่งสำคัญ มีโครงการต่าง ๆ ดังนี้คือ

- โครงการป่าไม้ชุมชน เป็นโครงการหนึ่งที่เป็นนโยบายของรัฐ วัตถุประสงค์คือ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกป่าเพื่อลดปัญหาการทำลายป่าไม้ของชาวบ้าน เพื่อการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนการฟื้นฟูป่าไม้ในส่วนที่เป็นป่าที่ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครอง การส่งเสริมให้ชาวบ้านดูแลป่าอนุรักษ์ป่าไว้ให้คู่กับชุมชนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนตามระเบียบป่าไม้และพระราชบัญญัติป่าชุมชน
- โครงการจัดทำแนวเขตและเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองพื้นที่ป่าไม้ ภายใต้โครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างภาคเกษตร (Agricultural Sector Programme Loan : ASPL) วัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงแผนที่แนวเขตพื้นที่ป่าไม้ และการจัดทำโครงการนำร่อง (Pilot Project) ในพื้นที่คัดเลือกแล้วปักแนวเขตพื้นที่ป่าไม้ และติดป้ายแสดงเขตพื้นที่ป่า
- โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ เป็นการปลูกป่าเสริมในพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ของประเทศให้บรรลุตามนโยบายของรัฐบาล

เพื่อแรงจูงใจให้คนในชาติทุกหมู่เหล่า เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้น และเพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชาติมีความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้

- โครงการฟื้นฟูป่า เป็นโครงการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าพหุคูณเครื่อง ให้มีสภาพความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฯลฯ

๒ ประมง

แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) มุ่งเน้นให้ทุกหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงต่อปัญหาด้านการเกษตรของประเทศ เช่น กรมประมง กรมป่าไม้ กรมชลประทาน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างให้เกิดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การประมงอย่างชัดเจน

จากแผนพัฒนา ฯ นี้เอง ที่ทางกรมประมงซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลโดยตรงต่อการเพาะพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์นั้น ส่งผลให้นโยบายและแผนการดำเนินการของกรมประมงต้องมีความสอดคล้องกับแผนหลักของกระทรวงเกษตร ฯ และของแผนระดับชาติไปด้วย นั่นก็คือการจัดการแหล่งน้ำให้เกิดศักยภาพที่อำนวยต่อการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน รวมทั้งให้เป็นแหล่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของประชาชนในชนบทได้ ซึ่งกรมประมงก็ได้กำหนดมาตรการเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติไว้ 2 มาตรการ คือ

(1) การรวบรวมและจัดทำระบบโครงข่ายข้อมูลพื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อใช้ประกอบการวางแผนและการตัดสินใจ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

(2) การเร่งกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไปสู่ระดับจังหวัดและอำเภอ โดยสนับสนุนให้องค์กรประชาชนทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการวางแผนด้านทรัพยากร (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2542)

การกำหนดนโยบายและการใช้นโยบายของรัฐแบบ Top - down policy ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประมงมีดังนี้ เริ่มจากกรมประมงซึ่งอยู่ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะรับนโยบายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ต่อจากนั้นกรมประมงก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานประมงจังหวัดซึ่งอยู่ในสายงานบังคับบัญชา เมื่อผ่านขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานจากสำนักงานประมงจังหวัดแล้ว นโยบายต่าง ๆ ก็จะถูกสั่งการลงมายังสำนักงานประมงอำเภอซึ่งอยู่ในสายงานบังคับบัญชาของสำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานประมงอำเภอเมื่อรับนโยบายจากสำนักงานประมงจังหวัดมาแล้ว ก็จะนำไปปฏิบัติในระดับตำบล หมู่บ้านต่อไป ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดในสายงานบังคับบัญชาในรูปแบบของ Top - down approach

อีกส่วนหนึ่งยังมีหน่วยงานอิสระที่อยู่ในสายงานบังคับบัญชาของกรมประมง จะขึ้นตรงกับกรมประมงอย่างเดียว คือ หน่วยอนุรักษ์ทรัพยากรประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง

ในส่วนของโครงการต่าง ๆ ที่อยู่ในแผนของนโยบายแบบ Top-down ที่เกี่ยวข้องกับกรมประมง ซึ่งเป็นโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำ และเพื่อการส่งเสริมการทำประมงให้กับชาวบ้านในพื้นที่ มีโครงการต่าง ๆ ดังนี้

- โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นโครงการในพระราชดำริ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังเป็นโครงการหนึ่งที่ประมงอำเภอมีความเกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำโดยให้มีการส่งเสริมการทำประมงให้กับชาวบ้านในพื้นที่ การสนับสนุนพันธุ์ปลา โดยการปล่อยพันธุ์ปลาจำนวนหลายล้านตัว ในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะในทะเลสาบสงขลา เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในแหล่งน้ำ และการขยายพันธุ์ปลา เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำได้อย่างยั่งยืน
- โครงการในพระราชเสาวนีย์ เป็นโครงการที่ส่งเสริมการเลี้ยงปลาจุกอูยให้ชาวบ้าน เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน
- โครงการประมงหมู่บ้าน โดยรัฐจะให้การสนับสนุนในด้านการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ ห้วย หนอง คลอง บึง ที่มีอยู่เดิมให้มีความเหมาะสมในด้านการพัฒนาด้านการประมง เนื่องจากการบูรณะและปรับปรุงแหล่งน้ำดังกล่าวเกินความสามารถของประชาชน และนำลูกปลาไปปล่อยลงในแหล่งน้ำ จากนั้นประชาชนในหมู่บ้านช่วยกันดูแลรักษาและบริหารจัดการแหล่งน้ำโดยมีองค์กรของภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นเป็นผู้ประสานงานในการขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของกรมประมง และกรมประมงยังสนับสนุนให้ประชาชนทำการผลิตลูกปลาเพื่อกระจายในชุมชนอีกด้วย และนอกจากนี้คณะอนุกรรมการหรือตัวแทนของหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นจะทำหน้าที่จัดการดูแลและกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในพรุและคลองต่าง ๆ เช่น การเข้ามาจับสัตว์น้ำนั้นใครบ้างมีสิทธิ รูปแบบการจับปลา ตลอดจนผลผลิตปลาและรายได้ที่เกิดขึ้นนั้นจะนำมาจัดสรรเช่นไรให้เป็นธรรม ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นหน้าที่ของคณะอนุกรรมการหรือตัวแทนของหมู่บ้าน โดยกรมประมงจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำและเป็นพี่ปรึกษาด้านวิชาการเท่านั้น แต่อำนาจหน้าที่ในการดูแลบริหารจัดการและควบคุมนั้นให้ชาวบ้านดำเนินการกันเอง เป้าหมายเพื่อเพิ่มอาหารโปรตีนให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและก่อให้เกิดแหล่งน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านอุปโภคบริโภค และเอื้อประโยชน์ต่ออาชีพไม่ว่าจะเป็นด้านการประมง เกษตร ปศุสัตว์ และยังเป็นการปลูกฝังให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของทรัพยากร ก่อให้เกิดความรู้สึกหวงแหน ต้องการดูแลรักษาเนื่องจากเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของชาวบ้าน ฯลฯ

๓ ปศุสัตว์

จากนโยบายของกรมปศุสัตว์ ปี 2545 ซึ่งได้กำหนดนโยบายหลัก ๆ ไว้ดังนี้

(1) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการผลิตสินค้าปศุสัตว์ให้สามารถแข่งขันในตลาดโลก เพื่อสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยป้อนสู่ตลาดโลก และเป็นการคุ้มครองผู้บริโภคภายในประเทศ

(2) เสริมสร้างระบบป้องกันและควบคุมกำจัดโรคสัตว์และโรคติดคน ทั้งโรคสัตว์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศมิให้เข้ามาระบาดในประเทศไทย โดยจัดหาวัคซีนและเวชภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันโรคแก่สัตว์ ควบคุมการเคลื่อนย้ายสัตว์ ฝ้าระวังโรคสัตว์ ส่งเสริมให้มีการบำบัดโรคสัตว์ที่ได้มาตรฐานตามหลักวิชาการตลอดจนควบคุมการผลิต การใช้และจำหน่ายอาหารสัตว์และเวชภัณฑ์สัตว์ให้เป็นไปตามกฎหมายและหลักวิชาการ โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยปลอดโรคระบาดสัตว์ ผลิตภัณฑ์ที่สะอาด ปราศจากสารเคมี

(3) เสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร โดยการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการให้โอกาสเกษตรกรมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และจัดทำแผนพัฒนาความต้องการ สนับสนุนการผลิตและเสริมอาชีพการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร

(4) สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการบำรุงอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์สัตว์ พันธุ์ท้องถิ่นของประเทศไทย (กรมปศุสัตว์, 2545)

การกำหนดนโยบายและการใช้นโยบายของรัฐแบบ Top-down Policy ที่เชื่อมโยงกับปศุสัตว์ มีขั้นตอนในการดำเนินนโยบายดังนี้ คือ กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานแรกที่รับนโยบายจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาปฏิบัติ หลังจากนั้นกรมปศุสัตว์ก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานปศุสัตว์เขต เมื่อสำนักงานปศุสัตว์เขตรับนโยบายมาแล้ว ก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานปศุสัตว์จังหวัด สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดเมื่อรับนโยบายมาแล้วก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ ซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในด้านปศุสัตว์หรือด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการเลี้ยงสัตว์ของประชาชนในพื้นที่ หลังจากนั้นสำนักงานปศุสัตว์อำเภอก็จะสั่งการหรือมอบหมายงานให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลรับนโยบายไปดำเนินการต่อไป เพราะปัจจุบันจากนโยบายของรัฐในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น จะเน้นให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทมากขึ้นในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ ก่อนจะลงสู่ชาวบ้านต้องผ่านกระบวนการขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสำคัญ

ในส่วนของนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่เป็นแผนของนโยบาย Top-down ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปศุสัตว์ มีโครงการและนโยบายหลัก ๆ ดังนี้

- โครงการธนาคารโค - กระบือ เป็นโครงการในพระราชดำริของในหลวง วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงโค กระบือ เพื่อช่วยเหลือแก่เกษตรกรผู้ยากจนที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ในด้านการซื้อหาโค กระบือ ได้มีโอกาสใช้โคกระบือที่พระราชทานนี้ไปใช้ เพื่อให้มีรายได้มากขึ้น และมีความร่วมมือกันผาสุกในการดำรงชีพตลอดไป และเพื่อทำการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากไร้ให้มีโอกาสได้ โค กระบือ ไว้ใช้งานเป็นของตนเอง
- โครงการอนุรักษ์กระบือไทย วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์กระบือ และการส่งเสริมการเลี้ยงกระบือ โดยมีการสนับสนุนพันธุ์กระบือให้กับชาวบ้าน
- โครงการพ่อรักลูกผูกใจคินชีวิตให้โค กระบือ เป็นโครงการในพระราชดำริของในหลวง โดยการให้พันธุ์โค กระบือ ฟรีเช่นกัน
- นโยบายแผนงานป้องกันโรค ซึ่งเป็นนโยบายหลักของกรมปศุสัตว์ ลักษณะของงานคือ งานฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาด และการผสมเทียมสัตว์ โดยเฉพาะในโคและกระบือ ฯลฯ

4 เกษตรกรรม

จากนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดนโยบายและแนวทางภายใต้ภารกิจ และทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดนโยบาย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเกษตรกรให้มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยส่งเสริมการผลิตอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามกรมส่งเสริมการเกษตรยังมีเป้าหมายการผลิตสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อให้เพียงพอต่อการใช้ภายในประเทศและเพื่อแข่งขันกับต่างประเทศ ซึ่งได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ประจำปี 2544 ตามนโยบายหลัก 5 ประการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายต่อไปคือ

- (1) เสริมความเข้มแข็งของเกษตรกรให้มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ มีรายได้ต่อเนื่อง พึ่งพาตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- (2) พัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การตลาดสินค้าเกษตรและอาหาร เพื่อการแข่งขันกับต่างประเทศและใช้ภายในประเทศ
- (3) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการผลิตแบบยั่งยืน
- (4) สนับสนุนกระบวนการส่งเสริมการผลิตทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ และบังเกิดผลเป็นรูปธรรม
- (5) ปรับโครงสร้างและพัฒนาบุคลากรของกรมส่งเสริมการเกษตรให้เป็นหน่วยงานหลัก ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรทุกสาขาแก่เกษตรกร และให้สอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตรอย่างบูรณาการ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2545)

การกำหนดนโยบายและการใช้นโยบายของรัฐแบบ Top - down policy ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรมีดังนี้ เริ่มจากกรมส่งเสริมการเกษตรซึ่งอยู่ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะรับนโยบายจากกระทรวง ต่อจากนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาค (หรือสำนักงานเขต) สำนักงานเขตเมื่อรับนโยบายมาแล้วก็จะสั่งการลงมายังสำนักงานเกษตรจังหวัดเพื่อรับนโยบายต่อ จากนั้นสำนักงานเกษตรจังหวัดก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงสู่สำนักงานเกษตรอำเภอซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ ซึ่งในที่สุดนโยบายมาขยายผลเพื่อกระจายงานสู่ตำบลต่อไป ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากขึ้นในการรับนโยบายจากสำนักงานเกษตรอำเภอมาปฏิบัติแล้วนำนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ สู่วิวบ้านในพื้นที่ต่อไป

ในอีกสายงานบังคับบัญชาหนึ่งของกรมส่งเสริมการเกษตร ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะขึ้นตรงกับกรมส่งเสริมการเกษตร คือ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ศูนย์ส่งเสริมผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นต้น

สำหรับโครงการต่าง ๆ ที่อยู่ในแผนของนโยบายแบบ Top - down Policy มีโครงการหลัก ๆ และที่สำคัญดังนี้

- โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นโครงการในพระราชดำริของในหลวงเช่นกัน ในส่วนของการทำเกษตรโดยจะเน้นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ และการทำไร่นาสวนผสมทั้งในพสุและขอบพรมมากขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกแก่เกษตรกร ในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมจากการทำนาเพียงอย่างเดียว หรือการทำเกษตรอย่างอื่นที่ไม่ได้ผล โดยใช้แนวคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืน
- การจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรประจำตำบล เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการบริการข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรและการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ตลอดจนการสนับสนุนปัจจัยการผลิต และเพื่อเป็นศูนย์กลางให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร และองค์กรท้องถิ่น ในการดำเนินการถ่ายทอดและขยายผลของเทคโนโลยีการเกษตรอย่างเป็นระบบและทั่วถึง มีประสิทธิภาพ บังเกิดผลพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน เพิ่มศักยภาพชุมชนเกษตรทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นนโยบายจากกรม เป็นโครงการที่สนับสนุนพันธุ์ข้าวให้กับเกษตรกร และเพื่อพิจารณาปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าว โดยคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง ประชาชนในท้องถิ่นนิยมบริโภค สนับสนุนให้เกษตรกรทำการเปลี่ยนพันธุ์ และมีโครงการโรงเรียนเกษตรกร ซึ่งทำควบคู่กับศูนย์ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ ฯลฯ

5 การพัฒนาอาชีพ

สำหรับการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับพัฒนาชุมชนโดยตรง โดยกรมพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาชุมชน ด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เพื่อให้ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจชุมชนดี และสิ่งแวดล้อมยั่งยืน

สำหรับยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน ปี 2541 - 2545 และเป็นภารกิจหลักของกรมพัฒนาชุมชน มีดังนี้ คือ

- (1) ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคน ครอบครัว และชุมชน
- (2) ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ เงินทุนท้องถิ่นระดับครอบครัวและชุมชน
- (3) พัฒนาศักยภาพและสนับสนุนองค์กรชุมชน อาสาสมัคร และผู้นำท้องถิ่นให้มีความสามารถและมีบทบาทในการบริหารจัดการการพัฒนาในชุมชน
- (4) ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชุมชน
- (5) ส่งเสริมและประสานให้องค์กรในท้องถิ่นสนับสนุนการพัฒนาคน ครอบครัวและชุมชน
- (6) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนบริหารจัดการการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (7) ส่งเสริมการปลูกฝังวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน
- (8) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาระบบข้อมูลและให้บริการข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชนบท
- (9) วิจัยและพัฒนารูปแบบและวิธีการพัฒนาชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2545)

การกำหนดนโยบายและการใช้นโยบายของรัฐแบบ Top - down Policy ที่เชื่อมโยงกับการอาชีพและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่นั้นมีขั้นตอนในการดำเนินนโยบายดังนี้ คือ กรมพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานแรกที่รับนโยบายจากกระทรวงมหาดไทยมาปฏิบัติ หลังจากนั้นกรมพัฒนาชุมชนก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เมื่อสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดรับนโยบายมาแล้วก็จะสั่งการหรือนำนโยบายลงมายังสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในด้านการพัฒนาชุมชน ด้านอาชีพ เงินกองทุนต่าง ๆ ตลอดจนการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่ หลังจากนั้นสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนำแผนงานและโครงการต่าง ๆ ไปขยายผลสู่ชาวบ้านในพื้นที่ต่อไป

ในส่วนของโครงการต่าง ๆ ที่เป็นไปตามแนวทางของนโยบาย Top - down ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน มีโครงการและนโยบายหลัก ๆ ต่าง ๆ ดังนี้

- โครงการกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เป็นโครงการตามนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันให้ชาวบ้านได้ทำการกู้ยืมเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ และจัดซื้อปัจจัยการผลิต ในการประกอบอาชีพ แต่ในการทำการกู้ยืมนั้นจะต้องทำเป็นกลุ่ม ๆ แล้วเสนอโครงการต่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เช่น โครงการเลี้ยงโค โครงการทำไร่นาสวนผสม คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะเลือกจากประชาชนในพื้นที่ เพื่อดำเนินการพิจารณาโครงการและการให้กู้ยืม ส่วนอัตราดอกเบี้ยนั้นกองทุนหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะกำหนดเอง ตามความเหมาะสม

- โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันเช่นกัน เป็นการส่งเสริมด้านการอาชีพของท้องถิ่น โดยนำทรัพยากรของท้องถิ่นที่เป็นจุดเด่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยการนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่นที่ตำบลเครื่อง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีกระจูดเป็นจำนวนมากที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ประจำตำบลคือการทำผลิตภัณฑ์จากกระจูด
- โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ความยากจนเป็นปัญหาที่สำคัญของรัฐบาลโดยเฉพาะคนจนที่อยู่ในชนบทที่มีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท / คน / ปี ซึ่งประสบความสำเร็จลำบากได้รับความเหลื่อมล้ำทางสังคม เศรษฐกิจ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ไร้โอกาสชีวิต เพื่อให้ลืมตาอ้าปากพ้นสภาพทุกข์ยากของชีวิตได้ โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน มีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายโอกาสให้คนยากจนในหมู่บ้าน เป้าหมายคือมีเงินทุนในการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) หรือมากกว่า 15,000 บาท / คน / ปี เพื่อให้การบริหารโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ให้มีประสิทธิภาพภายใต้การทำงานแบบประชาคมแห่งความร่วมมือทุกระดับ กรมพัฒนาชุมชนจึงกำหนดแผนปฏิบัติการ "การบริหารโครงการปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ให้มีประสิทธิภาพ" ขึ้น โดยมีศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขต สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดให้การสนับสนุนการดำเนินงาน
- โครงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งเป็นนโยบายจากกรมเช่นเดียวกัน เพื่อที่จะระดมทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการเงินเพื่อจัดตั้งกองทุนชุมชน กลุ่มสมาชิกจะได้ประโยชน์เท่าเทียมกันสำหรับการผลิต (กิจกรรมทางเศรษฐกิจ) มุ่งที่จะปลูกฝังการมีส่วนร่วมในหมู่บ้านสำหรับการพัฒนาสังคม ได้แก่ความเท่าเทียมกันของสมาชิก การเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ความร่วมมือร่วมใจ บรรรยากาศประชาธิปไตย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน
- โครงการมียาชาว่า เป็นนโยบายของรัฐบาลชุดก่อนหน้า โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากประเทศญี่ปุ่น ไม่มีรูปแบบการบริหารงานที่ชัดเจนมากนัก เงินส่วนหนึ่งนำมาใช้ในการช่วยบัณฑิตที่จบใหม่ได้มีงานทำ
- การส่งเสริมอาชีพการแปรรูปผลิตภัณฑ์กระจูด ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จะเป็นจำพวก หมวก กระเป๋า ของใช้ โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจะส่งเสริมการทำผลิตภัณฑ์เป็นกลุ่ม ๆ จะทำหน้าที่ติดต่อประสานงานในการหาตลาดให้ ตลอดจนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การนำผลิตภัณฑ์จากกระจูดไปตั้งแสดงยังที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ ปัจจุบันมีการนำผลิตภัณฑ์จากกระจูดส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่าง ๆ เช่น การส่งไปขายที่เชียงใหม่ ภูเก็ต และกรุงเทพฯ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีส่งไปยังประเทศญี่ปุ่นด้วย ขณะนี้ความต้องการมีมากจำหน่ายแทบไม่ทัน ตลอดจนการให้การอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และที่สำคัญการสนับสนุนด้านเครื่องมือและจักรอุตสาหกรรม

- การจัดตั้งผู้นำอาสาสมัครพัฒนาชุมชน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชาวบ้านกับพัฒนาชุมชน อาสาสมัครพัฒนาชุมชนจะเลือกจากคนในพื้นที่ แต่ไม่มีเงินเดือนให้ ฯลฯ

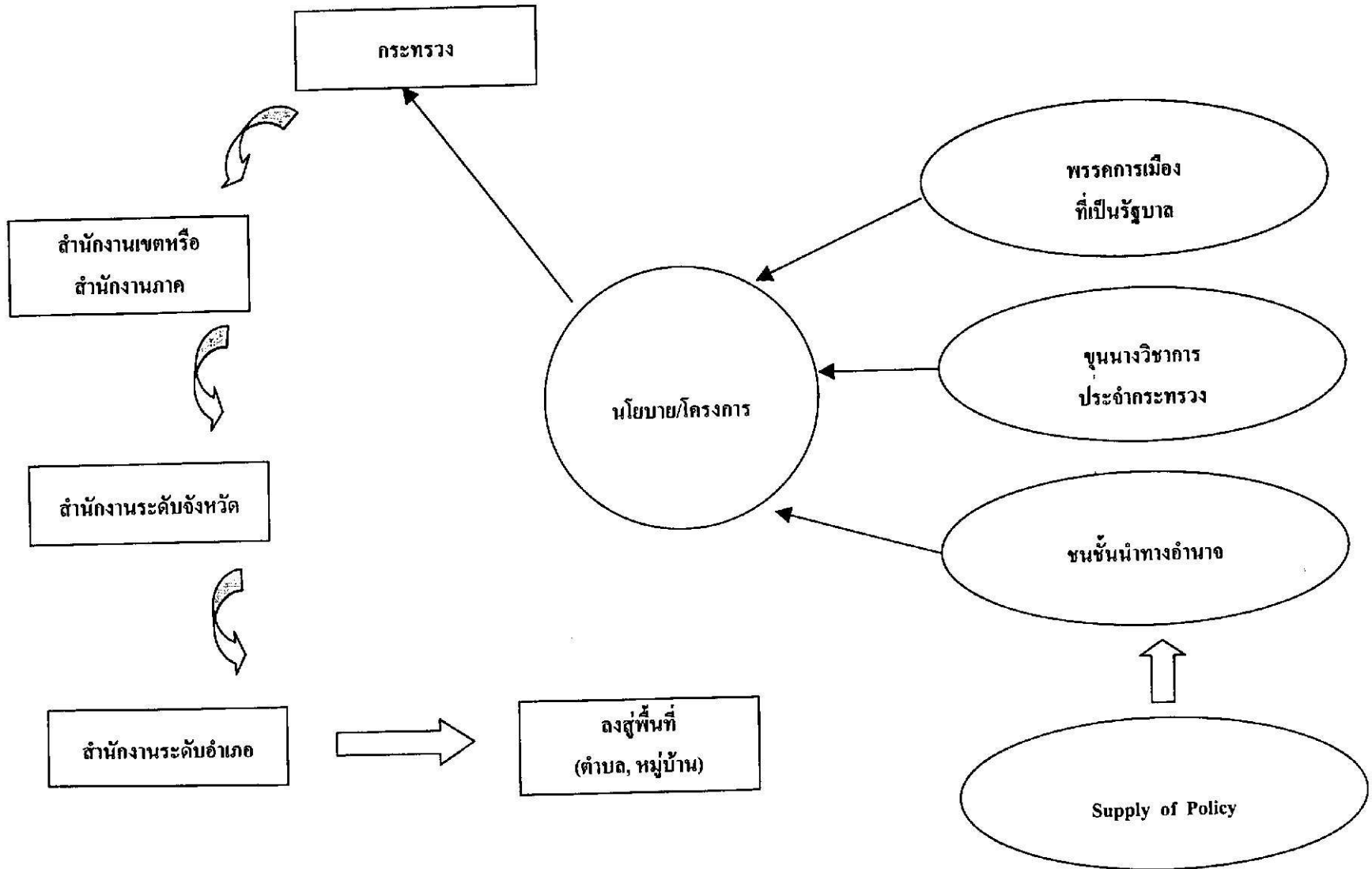
๖ ข้อสังเกต

นโยบายและโครงการแบบ Top – down approach ทั้ง 5 ด้านดังกล่าว จะถูกกำหนดโดยตัวละคร 3 ตัว เป็นสำคัญ พรรคการเมืองที่ครองอำนาจในรัฐบาล ขุนนางนักวิชาการประจำกระทรวง (technocrats) และชนชั้นนำทางอำนาจ (power elites) เช่นคนระดับปลัดกระทรวง รองปลัดกระทรวง และอธิบดีกรมต่าง ๆ เป็นสำคัญ ตัวละครทั้ง 3 ดังกล่าว จัดอยู่ในส่วนของผู้ผลิตนโยบาย / โครงการ (supply of policy) ในกระบวนการกำหนดนโยบาย / โครงการต่าง ๆ ทั้งหมดดังกล่าว จึงถูกผูกขาดโดยผู้ผลิต (supply – determined policies) ประชาชนย่อมไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือโครงการแต่อย่างใด (พิจารณากระบวนการกำหนดนโยบาย/โครงการแบบ Top – down approach และขั้นตอนการนำนโยบาย/โครงการ ลงสู่การปฏิบัติดังภาพที่ 04)

5.2 การจัดทำนโยบายแบบ Bottom - up

ปัจจุบันรัฐบาลได้มีการนำนโยบายแบบ Bottom – up approach มาใช้มากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมมากขึ้นในการแสดงความเห็น แสดงเจตนา รมณ์และความต้องการของพวกเขา และเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาระดับรากหญ้าในพื้นที่ที่เกิดขึ้นกับประชาชน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำนโยบายต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตราที่ 79 ระบุว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการพัฒนาความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น พ.ศ. 2539 เพื่อให้การกระจายการพัฒนาและความเจริญไปสู่จังหวัดทุกจังหวัด เป็นไปอย่างมีเอกภาพ ประสิทธิภาพและครอบคลุมทุกพื้นที่ทั้งในชนบท โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นตัวจักรสำคัญช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539)

ภาพที่ 04 กระบวนการกำหนดนโยบายโครงการแบบ Top-down approach และขั้นตอนการนำนโยบายและโครงการไปสู่ปฏิบัติ

การใช้นโยบายแบบ Bottom – up approach จึงเป็นนโยบายที่เหมาะสมในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็น และมีบทบาทในการกำหนดแนวทางในการจัดทำนโยบายและโครงการให้เป็นที่ไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

การกำหนดนโยบายและโครงการที่เป็นแบบ Bottom – up approach เริ่มจากองค์การบริหารส่วนตำบล มีการดำเนินงานในรูปแบบของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการบริหาร ซึ่งสมาชิกของสภาฯ และคณะกรรมการดังกล่าวได้มาจากการเลือกตั้งหมู่บ้านละ 2 คน สมาชิกหรือตัวแทนจากหมู่บ้าน จะทำหน้าที่รวบรวมปัญหา และความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนให้สภาฯ เพื่อนำไปพิจารณาจัดทำโครงการต่อไป สำหรับคณะกรรมการสภาฯได้แสดงไว้ในภาคผนวกที่ 2

เมื่อสภาองค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาแผนงานหรือโครงการแล้ว ก็ทำการเสนอเรื่องหรือโครงการต่อไปยังคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.) สำหรับโครงการที่ได้รับการพิจารณาจากสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีประมาณ 15 - 20 โครงการ / ปี ทุกโครงการจะได้รับการพิจารณา เพียงแต่นำมาจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังเท่านั้น จากนั้นก็เสนอไปยังคณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.) สำหรับคณะกรรมการพัฒนาอำเภอได้แสดงไว้ในภาคผนวกที่ 3

ในระดับกรมการพัฒนาอำเภอ โครงการที่ได้รับการพิจารณาประมาณ 100 - 120 โครงการ/ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนโครงการที่อำเภอในแต่ละอำเภอเสนอขึ้นมา ต่อจากนั้นก็เสนอโครงการต่อไปยังคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) สำหรับคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดได้แสดงไว้ในภาคผนวกที่ 4

โครงการที่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด มีประมาณ 200 โครงการ/ปี และเมื่อโครงการผ่านแล้วจะเสนอไปยังกระทรวง เพื่อให้กระทรวงอนุมัติงบประมาณและดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป

สำหรับตัวอย่างโครงการที่เกิดขึ้นในรูปแบบ Bottom – up approach มีดังนี้

- โครงการเงินทุนหมุนเวียนของงานด้านพัฒนาชุมชน โดยให้ชาวบ้านมีการฝากเงินเข้ากลุ่ม และให้สมาชิกทำการกู้ยืมหมุนเวียนภายในกลุ่มชุมชน เพื่อทำการซื้อปัจจัยการผลิตและวัตถุดิบ ในการประกอบอาชีพ พอสิ้นปีจะมีการแบ่งกำไร โดยจะมีศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนร่วมกับพัฒนาชุมชนในการดำเนินการโครงการดังกล่าว ตลอดจนการสนับสนุนด้านการพัฒนาอาชีพ
- โครงการคลองสวยน้ำใส เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด
- การตั้งกฎเกณฑ์กันเองภายในหมู่บ้าน ในด้านการจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ป่าไม้ในระดับท้องถิ่น
- การขอสนับสนุนเงินทุนจากรัฐบาลเพื่อใช้ในการเลี้ยงสัตว์ และซื้อพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ฯลฯ

6. ความคาดหวังต่อพหุคูณเครื่องในอนาคต

6.1 ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐ

หน่วยงานของภาครัฐและเจ้าหน้าที่ในองค์กร เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาในระดับพื้นที่และชุมชน เพื่อที่จะให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่มั่นคงในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ให้ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว แต่ทว่าในการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพนั้นย่อมต้องมีปัญหา เช่น ชาวบ้านยังขาดความรู้ในการจัดการ การใช้ทรัพยากรอย่างไม่ถูกวิธีและขาดประสิทธิภาพ การขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ ทางหน่วยงานของรัฐจึงต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขให้เป็นรูปธรรมเพื่อขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านรอบ ๆ พหุคูณเครื่อง

สิ่งที่หน่วยงานของรัฐ คือ สำนักงานป่าไม้อำเภอ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานที่ดินอำเภอ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อมกับพหุคูณเครื่อง มีความคาดหวังที่อยากเห็นการพัฒนาพหุคูณเครื่องในอนาคต มีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

❶ **ทรัพยากรป่าไม้** ป่าไม้ในพหุคูณเครื่องเป็นทรัพยากรที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง ที่พึงรักษาไว้ เพราะในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้กำลังเสื่อมโทรมลงทุกขณะ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ขาดการควบคุมและการใช้อย่างขาดความระมัดระวัง อีกทั้งชาวบ้านยังไม่เห็นผลกระทบในระยะยาวต่อการเสื่อมโทรมของป่า สิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐมีความคาดหวังคือ

ประการแรก คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีพื้นที่สำหรับปลูกป่าชุมชน โดยการเน้นให้มีการปลูกป่าในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น และพื้นที่ในส่วนของรัฐที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่า ควรจัดสรรให้ชาวบ้านปลูกเป็นป่าชุมชนด้วย พืชพันธุ์ที่ปลูกจะต้องเน้นไม้พื้นเมืองเพิ่มมากขึ้น เช่น ไม้เตย ไม้หลุมพอง ไม้หว้าหิน ฯลฯ ซึ่งไม้พวกนี้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถใช้ปลูกสร้างบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี เพื่อให้ชาวบ้านมีความเพียงพอในการนำไม้มาใช้สอยในครัวเรือนแทนที่จะเข้าไปตัดในป่าพรุ ซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้และเขตอนุรักษ์ นอกจากนี้ไม้ที่ชาวบ้านปลูกก็สามารถตัดขายได้ เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้อย่างงดงาม และในอนาคตต้องการให้มีการปลูกป่าในลักษณะป่าชุมชนเชิงเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

ประการที่สอง คาดหวังและต้องการให้มีมาตรการป้องกันไฟป่าที่มีประสิทธิภาพ และการดำเนินการอย่างจริงจัง ทั้งไฟป่าที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ และไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ไฟป่าที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่แล้วนั้น เกิดจากการกระทำของมนุษย์ จากพวกที่มีอาชีพหาปลา ซึ่งได้จุดไฟเผาทางแล้วลุกลามไปยังบริเวณอื่น จากการเผาที่ทำกินเพื่อทำประโยชน์ทางการเกษตรแล้วลุกลามไปยังป่า ซึ่งมีพื้นที่คาบเกี่ยวกัน การปลูกสร้างจิตสำนึกของประชาชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องรีบเร่งกระทำ

ประการที่สาม คาดหวังและต้องการให้มีการจัดทำแนวเขตให้มีความชัดเจน หรือการจัดทำ Zoning พื้นที่ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเรื่องการบุกรุกที่ทำกินของชาวบ้าน เนื่องจากพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน กับพื้นที่ป่าไม่มีความคาบเกี่ยวกัน และชาวบ้านจะารู้แน่ชัดว่าส่วนไหนเป็นพื้นที่การถือครองส่วนไหน เป็นพื้นที่ของรัฐหรือแนวเขตป่าสงวน และเพื่อประสานความเข้าใจในเรื่องอาณาบริเวณระหว่างรัฐกับชาวบ้านในพื้นที่

ประการที่สี่ คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านในพื้นที่ทั้งในพรุและขอบพรุเห็นคุณค่าและประโยชน์ของป่าพหุคูณเครื่องมากขึ้น อย่าคิดแต่จะใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว ให้หันมาอนุรักษ์ป่าพรุไว้บ้าง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากพรุได้อย่างยาวนาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อป่าไม้และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อไป

๒ **ทรัพยากรประมง** ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งอาชีพและแหล่งอาหารของประชากรในพรุและขอบพหุคูณเครื่อง แต่ปัจจุบันทรัพยากรประมงในพหุคูณเครื่องกำลังประสบกับภาวะวิกฤติ ผลสืบเนื่องจากปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย เช่น การช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า การใช้ยาเบื่อปลาเป็นต้น ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐมีความคาดหวังคือ

ประการแรก คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านรู้จักการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเอง โดยการทำการประมงแบบผสมผสาน โดยการเลี้ยงปลาหลายชนิด เป็นการลดความเสี่ยงทางด้านราคาของผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำให้เพียงพอต่อความต้องการ แทนที่จะจับจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ดังนั้นถ้าทุกคนรอที่จะจับปลาจากแหล่งธรรมชาติเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีกรปล่อยเพิ่ม หรือไม่หาส่วนอื่นมาทดแทนบ้าง อนาคตปลาคงจะหมดไปจากพหุคูณเครื่อง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจึงเป็นการลดความเสี่ยงโทรมของทรัพยากรประมงได้อีกวิธีหนึ่ง และยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านหยุดการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า ซึ่งกำลังเป็นปัญหาที่ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน เครื่องมือชนิดนี้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำลายสูง ทำให้สัตว์น้ำโดยเฉพาะปลาลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการใช้เครื่องมือประเภทอื่น ๆ ที่ผิดวิธีทางการประมง ที่มีผลกระทบต่อลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ เช่น การใช้ยาเบื่อปลา การใช้ฉนวนครอบปลา เป็นต้น

๓ **กระดุก** กระดุกเป็นทรัพยากรธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งเช่นกัน ที่มีความสำคัญต่อการอาชีพของชาวบ้านในชุมชนรอบ ๆ พหุคูณเครื่อง กระดุกเป็นวัตถุดิบที่ชาวบ้านนำมาสานเป็นผลิตภัณฑ์กระดุก เช่น หมวก กระเป๋า กล่องใส่ทิชชู ฯลฯ การทำผลิตภัณฑ์กระดุกสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบันกระดุกกำลังจะหมดไปจากพหุคูณเครื่อง เนื่องจากความต้องการผลิตภัณฑ์กระดุกเพิ่ม

สูงขึ้น ทำให้มีการเร่งตัดกระจุคเพิ่มสูงขึ้นตามมา การตัดกระจุคเป็นวิธีการที่ทำให้กระจุคลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐมีความคาดหวังคือ

ประการแรก คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีพื้นที่ในการปลูกกระจุคเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้มีความเพียงพอในการนำมาสานผลิตภัณฑ์กระจุค แทนการเก็บจากธรรมชาติในพรุควนเคร็งเพียงอย่างเดียว การปลูกกระจุคจะช่วยชะลอการลดลงของกระจุคในพรุควนเคร็งได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง คาดหวังและต้องการส่งเสริมให้ชาวบ้านเก็บกระจุคด้วยวิธีการถอนด้วยมือแทนการตัด ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าวิธีการถอนเป็นวิธีการที่ถูกต้อง ไม่เป็นการทำลายกระจุค กระจุคส่วนที่เหลือจากการถอนจะไม่ตาย เป็นวิธีการอนุรักษ์กระจุคอีกวิธีหนึ่ง ส่วนวิธีการตัดเป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง เป็นวิธีการที่ไปเร่งการทำลายกระจุคให้หมดเร็วขึ้น แต่มีข้อยกเว้นว่าถ้าตัดกระจุคในช่วงฤดูแล้งสามารถกระทำได้ แต่นั่นเป็นเพียงทัศนของผู้ให้สัมภาษณ์เท่านั้น ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการเก็บกระจุคด้วยวิธีต่าง ๆ กับการลดลงของปริมาณกระจุค จึงเป็นประเด็นที่ควรทำการศึกษาวิจัย

ประการที่สาม คาดหวังและต้องการอนุรักษ์กระจุคให้อยู่คู่พรุควนเคร็งและเป็นสัญลักษณ์ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ระลึกถึงเมื่อพูดถึงพรุควนเคร็งจะต้องนึกถึงกระจุค ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีมากและมีชื่อเสียงในพื้นที่นี้ และเพื่อให้ชาวบ้านได้มีอาชีพการเก็บกระจุคและการสานผลิตภัณฑ์กระจุคไม่ให้หมดไปตามการพัฒนาที่ขาดการอนุรักษ์และการควบคุม

④ ผลิตภัณฑ์จากกระจุค ผลิตภัณฑ์จากกระจุคเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของชุมชนรอบ ๆ พรุควนเคร็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์กระจุคจากทะเลน้อย สามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดีสำหรับผู้ที่ทำผลิตภัณฑ์จำพวกกระเป่า หมวก สามารถส่งออกไปขายทั้งในประเทศและต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้สานผลิตภัณฑ์จากกระจุคยังขายได้ในราคาค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับราคาตามท้องตลาด เช่นที่อำเภอหาดใหญ่ และต่างจังหวัด ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐมีความคาดหวังคือ

ประการแรก คาดหวังและต้องการให้มีการพัฒนาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของตลาด โดยการเชิญวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญมาทำการฝึกอบรม ฝึกสอนการทำรูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เกิดทักษะในกระบวนการผลิตแก่ชาวบ้านและกลุ่มทำผลิตภัณฑ์กระจุค

ประการที่สอง คาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านและกลุ่มผลิตภัณฑ์กระจุค มีเครื่องอำนวยความสะดวกในการผลิต เช่นเครื่องจักรต่าง ๆ ในการทำผลิตภัณฑ์กระจุคให้เพียงพอ เพื่อความสะดวก และประหยัดเวลาในการทำงาน

⑤ การสร้างจิตสำนึก การสร้างจิตสำนึกเป็นกระบวนการและแนวทางการสร้างคนที่ถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหที่ตรงจุด หากชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ดีต่อการใช้และการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นน้อย ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกหรือการสร้างจิตสำนึกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรกระทำอย่างยิ่ง แต่ในการที่จะสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลา เพื่อปรากฏานทางความคิดหรือการคิดอาวูรทางปัญญาให้ชาวบ้าน ชาวบ้านจึงจะสามารถคิดได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นสิ่งที่ภาครัฐมีความคาดหวังคือ

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและประโยชน์ของทรัพยากรที่สำคัญควรค่าแก่การอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรประมง กระจูด สัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น นก เต่า เป็นต้น และส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ในเรื่องของทรัพยากรป่าไม้นั้น ต้องการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ ให้มีความหวงแหนรักษาป่า ห้ามเข้าไปทำลายป่าไม้ โดยการเผาหรือกระทำกราดใด ๆ ที่ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของป่าไม้ เพราะป่าไม้เป็นตัวช่วยรักษาระบบความสมดุลย์ของธรรมชาติไว้ ดังนั้นถ้าชาวบ้านทำลายป่าแล้ว จะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นถิ่นที่อยู่ของนก สัตว์เลื้อยคลาน ชนิดต่าง ๆ กระทบต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่รอบ ๆ พรวนเคิ่ง และอื่น ๆ

สำหรับทรัพยากรประมงนั้น ต้องการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการจัดการ การรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำและวิธีการทำประมงที่ถูกต้องเหมาะสม ให้มีสามัญสำนึกมากขึ้น ลดความเห็นแก่ตัวในการใช้ทรัพยากรประมง ให้ถือว่าทรัพยากรประมงเป็นของทุกคน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการใช้และมีส่วนร่วมในการรักษา

ส่วนกระจูดนั้น ต้องการสร้างจิตสำนึกในการเก็บกระจูดโดยวิธีการถอน การเปลี่ยนแนวคิขของชาวบ้านที่ใช้วิธีการเก็บกระจูดด้วยวิธีการตัดให้เปลี่ยนมาใช้วิธีการถอนแทน เพราะจากการที่ชาวบ้านใช้วิธีการตัดกระจูดอาจส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนกระจูดนั้น ทำให้กระจูดในพรวนเคิ่งลดปริมาณลงอย่างรวดเร็ว

การให้ชาวบ้านเรียนรู้และมีจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตนเองนั้น ท้องถิ่นจะต้องมีรูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ของชุมชนและระหว่างชุมชน ท้องถิ่นจะต้องมีทรัพยากรที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือผลักดันให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ การมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากร จะต้องมีส่วนนำชุมชนที่เข้มแข็งและต้องมีการจัดตั้งองค์กรประชาชนเป็นตัวแทนของชาวบ้านซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ตลอดจนมีระบบการจัดการและการใช้อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

ดังนั้นเมื่อชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและให้มีความยั่งยืนแล้ว จะทำให้เกิดการพัฒนาคนและการพัฒนาท้องถิ่นแบบผสมผสานตามมา ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้านในพื้นที่และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

6.2 ความคาดหวังขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่รัฐกระจายอำนาจให้คนในท้องถิ่นบริหารงาน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหา และการบริการแก่คนในท้องถิ่นของตนเอง ตามความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด การที่ชุมชนหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งมีการพัฒนาหรือมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นน้อยแค่ไหนนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทิศทางการพัฒนาและการบริหารงานของผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสำคัญ องค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวังในประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

❶ **ทรัพยากรป่าไม้** ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญมาโดยตลอด โดยมีการเน้นให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น แต่ไม่ไปทำลายสิ่งที่เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวังในเรื่องของป่าไม้คือ

ประการแรก มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เพราะชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของป่าไม้และสิ่งแวดล้อมอยู่ หากชาวบ้านมีความรู้และเข้าใจในเรื่องของป่าไม้และสิ่งแวดล้อมแล้ว จะทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการใช้อย่างยั่งยืนมากขึ้น

ประการที่สอง มีความคาดหวังและต้องการให้ภาครัฐและภาคประชาชน มีระบบการจัดการป่าที่ดี และมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีระบบการจัดการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เข้าไปในพื้นที่ขาดการควบคุมที่จะส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของป่าไม้และทรัพยากรในพหุคูณ

ประการที่สาม มีความคาดหวังและต้องการให้ภาครัฐมีการจัดทำแนวเขตให้มีความชัดเจนระหว่างพื้นที่ทำกินของชาวบ้านกับพื้นที่ของป่าไม้หรือเขตอนุรักษ์ (ซึ่งก็ตรงกับความต้องการของคนภาครัฐ) เพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่ และต้องการให้ภาครัฐควรจัดสรรพื้นที่บางส่วนที่เป็นที่ดินเปล่าให้แก่ชาวบ้าน สามารถทำประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้มากขึ้น

❷ **ทรัพยากรประมง** ทรัพยากรประมงเป็นทรัพยากรที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง เพราะเป็นแหล่งอาชีพและแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้านรอบ ๆ พหุคูณเครื่อง ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญมากเช่นกัน เนื่องจากทรัพยากรประมงกำลังอยู่ในภาวะวิกฤติ เพราะปัญหาการซัดปลา ทำให้ทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวัง ในประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

ประการแรก มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านเลิกการใช้ยาเบื่อและเครื่องมือซัดปลาทุกประเภท เพราะเครื่องมือซัดปลาด้วยกระแสไฟฟ้านั้นเป็นตัวเร่งให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมเร็ว รวมทั้งการใช้

เครื่องมือที่ไม่เหมาะสมในการทำประมง เช่น การใช้สิ่งกีดขวางกันชนิดต่าง ๆ ขวางลำคลอง ทำให้ปลาไม่สามารถผ่านออกไปได้ ทั้งนี้เพื่อให้สัตว์น้ำได้มีโอกาสขยายพันธุ์ เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำในพรุให้มากขึ้น ยังผลให้ชาวบ้านได้มีอาชีพทำการประมงแบบธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและต้องการให้มีการปราบปรามผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง

ประการที่สอง มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีการเลี้ยงปลาเชิงเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน หากผลผลิตที่เหลือจากการขายสามารถนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารแห้งได้อีก

3 **กระจูด** กระจูดเป็นทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่งเช่นกัน ที่ชาวบ้านนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์กระจูด ซึ่งเป็นแหล่งอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่เช่นเดียวกัน ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวังในประเด็นของกระจูดคือ

ประการแรก มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านเก็บกระจูดโดยใช้วิธีการถอนกระจูด แทนการตัดกระจูด เพราะวิธีการถอนนั้นจะไม่ทำให้กระจูดตาย กระจูดสามารถแตกหน่อและงอกใหม่ขึ้นได้อีกเพื่อทำให้กระจูดมีปริมาณเพียงพอ เพื่อการคงอยู่ของอาชีพการเก็บกระจูดและการสานกระจูดต่อไป

ประการที่สอง มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีพื้นที่ในการปลูกกระจูดขึ้นใช้เองบ้าง นอกจากการเข้าไปเก็บกระจูดในพรุเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นวิถีทางการแก้ปัญหาการลดลงหรือการเสื่อมโทรมของกระจูดในพรุได้เป็นอย่างดี

4 **ผลิตภัณฑ์จากกระจูด** การทำผลิตภัณฑ์จากกระจูดเป็นอาชีพหนึ่งของชาวบ้านรอบ ๆ พรุควนเคิ่ง สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสานผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่ตรงตามความต้องการของตลาด แม้ว่าราคาของผลิตภัณฑ์ในท้องที่จะถูกกว่าราคาตามท้องตลาดทั่วไปก็ตาม แต่ชาวบ้านก็ยังพออยู่ได้จากรายได้ที่ได้รับ ดังนั้นสิ่งที่ทางเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวังในประเด็นเรื่องของกระจูดคือ

ประการแรก มีความคาดหวังและต้องการให้มีการฝึกอบรมการสร้างสรรค์รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยและมีความหลากหลาย ตรงตามความต้องการของตลาด แก่ชาวบ้านในพื้นที่และกลุ่มผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ และมีตลาดรองรับสินค้าอยู่ตลอดเวลา

ประการที่สอง มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น คือผลิตภัณฑ์กระจูดที่เกษตรกรหรือชาวบ้านขายควรได้รับราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยความประณีต ความละเอียดสูง และระยะเวลาที่นานกว่าจะได้ผลิตภัณฑ์ในแต่ละชิ้น

๕ จิตสำนึก การสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ในการสร้างคนให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรที่ควรค่าแก่การดำรงไว้ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรประมง กระจูด ดินที่อยู่ รวมทั้งประเด็นอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น

ดังนั้นสิ่งที่เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคาดหวังในประเด็นของจิตสำนึกคือการปลูกจิตสำนึกในเรื่องของทรัพยากรป่าไม้ มีความคาดหวังต้องการให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้มีสภาพเหมือนดังแต่ก่อนที่เรียกว่าป่าเขียว เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าและผลผลิตจากป่า เช่น การหาไม้ฟืนไปขาย เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี

การปลูกจิตสำนึกในเรื่องของทรัพยากรประมง มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกให้มีการใช้ทรัพยากรประมงอย่างชาญฉลาด และไม่ทำลายทรัพยากรประมงโดยการไม่ใช้เครื่องมือประมงที่มีผลต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง เช่น การใช้เครื่องมือช้อนปลา

การปลูกจิตสำนึกในเรื่องของกระจูด มีความคาดหวังและต้องการให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์กระจูด โดยการเน้นให้ชาวบ้านเก็บกระจูดโดยใช้วิธีการถอน

ถ้าชาวบ้านมีจิตสำนึกในประเด็นดังกล่าวข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในท้องถิ่นแล้ว เป็นการจุดประกายทางความคิดของชาวบ้าน ก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์สร้างสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นแบบผสมผสาน และเกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืน และเกิดการใช้อย่างชาญฉลาด ผลลัพธ์ที่ได้จะนำไปสู่ความกินดีอยู่ดี ชาวบ้านจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต่อไป

6.3 ความคาดหวังของภาคประชาชน

ภาคประชาชนหรือชาวบ้านเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญมากที่สุดในการพัฒนา และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและดินที่อยู่ เพราะเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรง ดังนั้นในการที่จะทำการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อพื้นที่ อาชีพ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน จะต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดแสดงความคิดเห็นก่อน สิ่งที่ชาวบ้านหรือภาคประชาชนมีความคาดหวังในประเด็นต่าง ๆ ที่สำคัญมีดังนี้

๑ ทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการแก้ไขช่วยเหลือในประเด็นต่าง ๆ คือ

ประการแรก มีความคาดหวังและต้องการให้ภาครัฐดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องไฟป่าอย่างจริงจัง โดยอาจจะให้มีการขุดคลองเป็นแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟไม่ให้ลุกลามไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้ หากไม่ทำเช่นนั้นชาวบ้านคิดว่า จะทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบนิเวศเสียความสมดุล กระทบทั้งแหล่งอาชีพ แหล่งอาหาร และสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในป่าด้วย

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้อนุญาตให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้มากขึ้น แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบที่กำหนด โดยไม่ถูกเจ้าหน้าที่ของป่าไม้จับกุม

๒ **ทรัพยากรประมง** ชาวบ้านมีความคาดหวัง และต้องการให้หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ประมงดำเนินการแก้ไขช่วยเหลือในเรื่องของทรัพยากรประมงคือ

ประการแรก ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้กรมประมงเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนพันธุ์ปลาให้ชาวบ้านเลี้ยงกันมากขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมการเลี้ยงปลาอุก เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านจากการเพาะเลี้ยงปลา ให้มีการปล่อยพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ปลาได้มีโอกาสขยายพันธุ์เป็นการเพิ่มและทดแทนปริมาณปลาในพหุซึ่งกำลังลดลงอยู่ในขณะนี้

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีการปราบปรามผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะการใช้เครื่องมือช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้าอย่างจริงจัง และคาดหวังให้เพื่อนบ้านเลิกวิธีการทำประมงโดยการใช้วิธีช้อนปลาด้วยกระแสไฟฟ้า เพื่อต้องการให้คนส่วนใหญ่สามารถใช้ทรัพยากรประมงได้อย่างทั่วถึงและมีความยั่งยืนตลอดไป

๓ **กระชูด** สิ่งที่ชาวบ้านมีความคาดหวัง และต้องการในเรื่องของกระชูดคือ

ประการแรก ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้มีพื้นที่สำหรับปลูกกระชูด ทั้งพื้นที่ในพหุและพื้นที่ของตัวเอง เพื่อทดแทนกระชูดที่เสื่อมโทรมลงไป เพื่อให้เพียงพอกับการเก็บมาสานเป็นผลิตภัณฑ์

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความคาดหวังและต้องการให้เพื่อนบ้านบางส่วนที่เก็บกระชูดโดยการตัดไม้เก็บกระชูดโดยวิธีการถอน เพื่อเป็นการอนุรักษ์กระชูดและจะได้มีกระชูดไว้ให้คนอื่น ๆ ได้ใช้ต่ออย่างยั่งยืนด้วย

๔ **ผลิตภัณฑ์กระชูด** ผลิตภัณฑ์กระชูดจากพื้นที่รอบ ๆ พหุวัฒนธรรมเป็นสินค้าพื้นเมืองอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของคนทั่วไปใน 3 จังหวัด คือ พัทลุง นครศรีธรรมราชและสงขลา และจังหวัดใกล้เคียง ผลิตภัณฑ์กระชูดเป็นสินค้าที่ส่งไปขายยังจังหวัดต่าง ๆ มากมาย เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และส่งไปขายยังต่างประเทศอีกด้วย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ผลิตภัณฑ์กระชูดในพื้นที่หากได้รับการตกแต่งหรือต่อยอดเพิ่มมูลค่าอีกนิด สามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ได้อีก แต่ที่ผ่านมามีผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ยังมีราคาต่ำอยู่ ดังนั้นสิ่งที่ชาวบ้านมีความคาดหวังในประเด็นของผลิตภัณฑ์ของกระชูดคือ

ประการแรก ชาวบ้านมีความคาดหวังให้หน่วยงานของรัฐเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนหาช่องทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ให้คนทั่วไปได้รู้จักผลิตภัณฑ์กระชูดจากเครื่องหรือทะเลน้อยให้มากขึ้นควรมีการคิดโลโก้ที่ผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการโฆษณาสินค้า ให้รู้จักกันแพร่หลายมากขึ้น

ประการที่สอง ชาวบ้านมีความคาดหวังคือต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระจุดให้มีความหลากหลาย โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดหาผู้ชำนาญมาทำการฝึกอบรม เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความชำนาญ สามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ได้

๕ จิตสำนึก การสร้างจิตสำนึกเป็นประเด็นที่สำคัญ ในการพัฒนาและการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรม หากชาวบ้านมีจิตสำนึกที่ดีในการสร้างสรรค์ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นน้อย ดังนั้น สิ่งที่ชาวบ้านมีความคาดหวังในเรื่องของจิตสำนึกคือ ต้องการให้ชาวบ้านด้วยกันมีจิตสำนึกที่ตีร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดการใช้ที่ยั่งยืน และชาญฉลาด ให้ชาวบ้านทุกคนพึงระลึกอยู่เสมอว่าทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรประมง กระจุด เป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าต่อของความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพหุและขอบพหุ เป็นแหล่งรายได้ให้กับชาวบ้านเอง ดังนั้นประชาชนทุกคนจะต้องรักษาแหล่งรายได้ของตนเองไว้

เพราะฉะนั้นการปลูกจิตสำนึก เป็นแนวทางการสร้างคนให้สามารถคิดได้ในหลากหลายมิติ และเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบผสมผสานหรือแบบองค์รวม แนวทางการพัฒนาแบบผสมผสานจะประสบความสำเร็จนั้น ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญเข้ามาประกอบคือ ทรัพยากรมนุษย์ แนวนโยบาย งบประมาณ และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ การรณรงค์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่การทำงานต่าง ๆ ย่อมมีช่องโหว่เกิดขึ้นเสมอ จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยทรัพยากรของพื้นที่เพื่อหาเลี้ยงชีพ ประสบปัญหากำลังการผลิตของทรัพยากรสัตว์น้ำ และกระจุดไม่เพียงพอกับความต้องการ เพราะการขาดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรของผู้ประกอบอาชีพเอง จากสาเหตุนี้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่นทรัพยากรเสื่อมโทรม ผนวกกับปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่อำนวยความสะดวกแก่ท้องถิ่น เช่นการขาดปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่แอ่งลงของชาวบ้านในท้องถิ่น เมื่อชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรประมง กระจุด ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่แล้ว จะช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์และคงอยู่ต่อไป และเพื่อให้เกิดการใช้ที่ชาญฉลาดและมีความยั่งยืน ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติไม่มีความเคียดแค้น ทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ต่อไป อันจะนำไปสู่หนทางการแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านต่อไป

7. ศักยภาพขององค์กรเมื่อเทียบกับความคาดหวัง

7.1 เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน

7.1.1 จำนวนเจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ

บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ ซึ่งหมายถึงเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มิสามารถศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย หน่วยงานของรัฐเหล่านี้ มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพรควนเคร็งโดยตรง เจ้าหน้าที่ในองค์กรนับได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาและการสร้างศักยภาพให้เกิดขึ้นกับองค์กร ให้องค์กรมีความเข้มแข็ง และสามารถเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ จำนวนเจ้าหน้าที่จึงเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานให้องค์กรให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จำนวนเจ้าหน้าที่ในองค์กรเป็นตัวสะท้อนขนาดขององค์กร จากการศึกษาสามารถจำแนกขนาดขององค์กรออกเป็นองค์กรขนาดเล็ก และองค์กรขนาดใหญ่ องค์กรขนาดเล็ก ซึ่งได้แก่ สำนักงานป่าไม้อำเภอ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ และองค์กรที่มีขนาดใหญ่คือ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ

จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ในองค์กรขนาดเล็กซึ่งได้แก่ สำนักงานป่าไม้อำเภอ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ มีจำนวนเจ้าหน้าที่ประมาณ 2 - 4 คน ซึ่งไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับหน้าที่งานขอบเขตการรับผิดชอบและพื้นที่รับผิดชอบ ตลอดจนระบบการจัดการขององค์กร ซึ่งในบางพื้นที่นั้น เจ้าหน้าที่ในองค์กรมีเพียงคนเดียวหรือ 2 คน การกระจายงานไปให้คนอื่นทำจึงไม่สามารถทำได้ เกิดความไม่พร้อมในกระบวนการทำงานขององค์กร ศักยภาพขององค์กรเพื่อพัฒนาพื้นที่จึงลดลง ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการทำงานที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นความไม่เพียงพอของเจ้าหน้าที่ จึงเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้องค์กรด้อยประสิทธิภาพและมีศักยภาพต่ำเมื่อเทียบกับความคาดหวัง

ส่วนองค์กรที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ มีจำนวนเจ้าหน้าที่ประมาณ 10 - 15 คน ซึ่งมีความเพียงพอในระดับหนึ่งเมื่อเทียบกับหน้าที่งานและขอบเขตการรับผิดชอบ หัวหน้าสำนักงานต่าง ๆ หรือผู้บริหารองค์กรสามารถที่จะกระจายงานไปสู่คนอื่นได้อย่างทั่วถึง ทำให้การบริหารงานภายในองค์กร และประสิทธิภาพในการทำงานขององค์กรดีขึ้น แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น การที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีจำนวนเจ้าหน้าที่มากหรือไม่นั้น สามารถประเมินได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้หรือชี้วัดว่าองค์กรหรือหน่วยงานนั้นมี ศักยภาพขององค์กรสูง ประสิทธิภาพขององค์กรจะขึ้นอยู่กับจำนวนเจ้าหน้าที่หรือไม่นั้น จะต้องมียปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างเข้ามาประกอบ เช่น ทักษะความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ในองค์กรด้วย และประเด็นที่สำคัญคือจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่

ในองค์กรนั้น ๆ ว่ามีความมุ่งมั่น ตั้งใจในอุดมการณ์ที่มีต่อการสร้างสรรค์องค์กรและการสร้างสรรค์สังคม เพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ

7.1.2 องค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการดำเนินงานสูง เมื่อเทียบกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นผู้ที่รับรู้ปัญหา และรับรู้ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนได้มากที่สุด เนื่องจากในปัจจุบันรัฐบาลมุ่งเน้นการกระจายอำนาจในการบริหารงานสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอาชีพและสร้างพลังทางสังคมให้เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งต่อไป

จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ซึ่งจะมีจำนวนประมาณ 12 - 20 คน ขึ้นกับขนาดของตำบลว่าเป็นตำบลเล็กหรือใหญ่ โดยบริหารงานในรูปแบบของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและกรรมการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยประธานกรรมการบริหาร และรองประธานกรรมการบริหาร 2 คน ส่วนที่สองเป็นเจ้าหน้าที่ธุรการในสำนักงาน ซึ่งมีประมาณ 3 - 4 คน เมื่อพิจารณาถึงจำนวนของบุคคลากรหรือเจ้าหน้าที่อย่างเดียวยังคงการบริหารส่วนตำบลน่าจะมีความพร้อมและมีความเพียงพอในระดับหนึ่ง แต่จำนวนของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในองค์กรไม่สามารถสรุปได้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีศักยภาพสูงในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ต้องมีปัจจัยส่วนอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น ระดับความรู้ การศึกษา ประสบการณ์และวิสัยทัศน์ในการบริหารงานของเจ้าหน้าที่และผู้บริหารในองค์กรต่อการอนุรักษ์และการเก็บรักษาพหุวัฒนธรรมเป็นต้น

7.1.3 ภาคประชาชน

ภาคประชาชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดต่อการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรม เพราะการที่จะสามารถอนุรักษ์พหุวัฒนธรรมให้สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืนหรือไม่นั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน และการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพหุวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของประชาชนต่อการพัฒนาพหุวัฒนธรรมแล้ว สรุปได้ว่ายังมีน้อยมาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ขาดความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริง ขาดกระบวนการจัดการและพัฒนาแบบองค์รวม และการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกและการสร้างแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรมมีค่อนข้างน้อย จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ศักยภาพของภาคประชาชนในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดจึงมีอยู่ในระดับต่ำ สำหรับในบางพื้นที่ประชาชนมีการ

รวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง เช่น ชมรมคนรักภัยเครื่อง เป็นกลุ่มที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน แต่กลุ่มในลักษณะดังกล่าวมีน้อย เพราะจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและมีแนวคิดที่สร้างสรรค์มากพอสมควร

ดังนั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ภาคประชาชนควรได้รับการปลูกจิตสำนึก เพื่อเพิ่มศักยภาพของภาคประชาชนสำหรับการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรในพหุวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนต่อไป

7.2 ทักษะและพื้นฐานความรู้

7.2.1 เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ

ในส่วนของทักษะ พื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ในการฝึกอบรม ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่จะได้สร้างศักยภาพขององค์กรหรือหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อกระบวนการพัฒนาและการอนุรักษ์พหุวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุตามความคาดหวังที่วางไว้

จากการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีพื้นฐานความรู้อยู่ในระดับหนึ่ง วุฒิต่างการศึกษาที่จบสูงสุดโดยรวมส่วนใหญ่คือระดับปริญญาตรี ส่วนในระดับหัวหน้าสำนักงานคือปว.ไม่เอาเออ ระดับการศึกษาที่จบสูงสุดคือระดับปริญญาตรี สาขาที่จบคือสาขาวิชาการป่าไม้และสาขาเกษตรกรรม ประมงอำเภอ ระดับการศึกษาที่จบสูงสุดคือปริญญาตรี สาขาที่จบคือสาขาประมงและสาขาเกษตรกรรม ส่วนที่จบระดับปริญญาโทมีบ้างเป็นส่วนใหญ่ ปศุสัตว์อำเภอ ระดับการศึกษาที่จบสูงสุดคือปริญญาตรี สาขาที่จบคือสาขาสัตว์บาลหรือสาขาปศุสัตว์ ส่วนพัฒนาการอำเภอ ระดับการศึกษาที่จบสูงสุดคือระดับปริญญาตรี สาขาที่จบคือสาขานิติศาสตร์และสาขาสังคมศาสตร์ และเกษตรอำเภอ นั้น ระดับการศึกษาที่จบสูงสุดคือระดับปริญญาตรี สาขาที่จบคือสาขาส่งเสริมการเกษตรและสาขาพัฒนาการเกษตร ส่วนที่จบระดับปริญญาโทมีบ้างเพียงเล็กน้อย และจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ส่วนเจ้าหน้าที่ที่จบในระดับ ปวช. ปวส. ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่พนักงานธุรการ กล่าวโดยสรุปสาขาที่จบส่วนใหญ่ของเจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ ส่วนใหญ่จะจบตรงสาขาหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง ส่วนประสบการณ์ในการทำงานและประสบการณ์ในการฝึกอบรมยังไม่เพียงพอ เพราะส่วนใหญ่เข้ารับการอบรมกันน้อยมาก และหากมีก็จะเป็นหลักสูตรระยะสั้นเท่านั้น ที่มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมบ้างส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าสำนักงาน และส่วนใหญ่จะเป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้บริหารหรือการเข้าสู่ตำแหน่งบริหาร

จึงสรุปได้ว่าทักษะ พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานและประสบการณ์ในการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ในองค์กรยังไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับความคาดหวังของพวกเขา ในเรื่องของพื้นฐานความรู้ นั้นไม่ว่าในเชิงความรู้ทางด้านวิชาการหรือความรู้เฉพาะด้านอาจจะมีความเพียงพอ แต่ในส่วนความรู้ทางด้าน

การจัดการในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านและการจัดการทรัพยากรในพหุคูณเครื่องยังจะต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพอีกมาก

ในส่วนของประสบการณ์ในการทำงานและประสบการณ์ในการฝึกอบรมนั้น เนื่องจากในหลายหน่วยงานของภาครัฐ มีการโยกย้ายเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการทำงานและขาดความชำนาญในพื้นที่ จึงเป็นจุดด้อยในการทำงานและการสร้างศักยภาพในองค์กร สำหรับประสบการณ์ในการฝึกอบรมนั้น เนื่องจากเป็นหลักสูตรระยะสั้น โครงการฝึกอบรมยังมีน้อย และถึงแม้เจ้าหน้าที่ได้รับการฝึกอบรมแต่ขาดการนำมาใช้ในการปฏิบัติจริง การพัฒนาองค์กรและการสร้างศักยภาพขององค์กรจึงทำได้ยากเมื่อเทียบกับความคาดหวังขององค์กรต่อการพัฒนาพหุคูณเครื่อง

7.2.2 องค์กรบริหารส่วนตำบล

ทักษะพื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ในการฝึกอบรมของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่นั้นมีส่วนสำคัญในการพัฒนาองค์กรและพื้นที่มากเช่นกัน

จากการศึกษาพบว่าในส่วนของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลนั้น มีระดับการศึกษาที่ต่ำอยู่มาก ระดับการศึกษาสูงสุดส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับประถมศึกษา หรืออย่างมากก็ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลมาจากตัวแทนของชาวบ้านในแต่ละพื้นที่ โดยวิธีการเลือกตั้ง ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาในระบบค่อนข้างน้อย แต่ก็ไม่ได้เป็นดัชนีชี้วัดว่ามีความรู้ต่ำเสมอไป เพราะความรู้ที่จำเป็นไม่ต้องมาจากการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น อาจจะมาจากการประสบการณ์และการเรียนรู้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญอีกทางหนึ่ง สำหรับส่วนของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานนั้น ปลัดองค์กรบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่งจะต้องจบระดับปริญญาตรี และส่วนใหญ่จบทางด้านกฎหมายและรัฐศาสตร์ซึ่งตรงสาขา ส่วนเจ้าหน้าที่ธุรการส่วนใหญ่จะจบระดับ ปวช. และ ปวส. ด้านประสบการณ์ในการฝึกอบรมของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลและเจ้าหน้าที่ยังมีน้อยมาก อีกทั้งระยะเวลาในการฝึกอบรมจะเป็นระยะสั้น เช่นกัน

ดังนั้นทักษะพื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ในการฝึกอบรมของสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาศักยภาพขององค์กรกับการอนุรักษ์พหุคูณเครื่อง จึงจำเป็นต้องได้รับการศึกษาหรือการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น เพื่อสร้างความพร้อมและทิศทางการบริหารงานให้กับสมาชิกและเจ้าหน้าที่ในองค์กรบริหารส่วนตำบลต่อไป

7.2.3 ภาคประชาชน

สำหรับพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาและการจัดการพหุคูณเครื่อง ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพหุเท่าที่ควร ชาวบ้านยัง

ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรให้มีความยั่งยืน แต่ในส่วนของผู้นำหมู่บ้าน อาจจะมี ความรู้แนวคิดและความสามารถดีกว่าชาวบ้านทั่วไปในเชิงของการบริหารและการจัดการ แต่เมื่อพิจารณา โดยภาพรวมแล้ว ทักษะและพื้นฐานความรู้ของภาคประชาชนยังไม่เพียงพอ เมื่อเทียบกับความคาดหวังใน การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นที่ชาวบ้านควรได้รับการอบรมหรือเรียนรู้ในสภาพ ความเป็นจริงในสังคมให้มากขึ้น หรือที่เรียกกันว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการให้เกิดขึ้นในพื้นที่

ในส่วนของกระแสความเคลื่อนไหวและความพยายามของภาคประชาชน ต่อการจัดการและการ แก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพื้นที่ยังมีน้อย เนื่องจากประชาชนยังขาดความกระตือรือร้น แต่ ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่ประชาชนมีความตั้งใจจริงเพื่อที่จะแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรมากขึ้นแค่ ไหนนั้น ต้องมีผู้นำชุมชนที่เป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านด้วย เพื่อปลุกกระดมกระแสความเคลื่อนไหว และ สร้างความตื่นตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและมีความยั่งยืน และที่สำคัญรัฐควรเข้ามาสนับสนุน กระตุ้นแนวความคิด การปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง ให้ ชาวบ้านรู้สึกว่าจะไม่ถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว เป็นการสร้างศักยภาพของภาคประชาชนต่อการพัฒนาพหุวัฒนธรรมต่อไป

8. ผลการวิเคราะห์ความต้องการการฝึกอบรม (Training Needs Analysis)

จากสภาพปัญหา ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับองค์กรทั้งภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน คือ ความไม่พร้อมและจำนวนของคนในองค์กรไม่เพียงพอ ความรู้ทักษะความสามารถที่ยังไม่เพียงพอในการแก้ปัญหาและการจัดการเมื่อเทียบกับความคาดหวังของพวกเขา การขาดทิศทางการทำงานและนโยบาย การขาดจิตสำนึกซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญ ที่มีผลต่อศักยภาพในการทำงานขององค์กร

การฝึกอบรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และการสร้างแนวคิด การสร้างจิตสำนึกให้กับเจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มบุคคลดังกล่าว โครงการจัดฝึกอบรมที่สรุปได้จากการศึกษาประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

8.1 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

❶ การปลูกจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ของรัฐในองค์กร เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีแนวคิดในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างชาญฉลาดและมีความยั่งยืน

❷ การฝึกอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์กรมีความรู้และตระหนักถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากการที่ระบบนิเวศส่วนใดส่วนหนึ่งถูกทำลาย

- ③ การฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ในองค์กรของรัฐ ในประเด็นหลักการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนกลยุทธ์ในการดำเนินงานในการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐกับประชาชนในพื้นที่ให้เกิดความต่อเนื่อง เพื่อเก็บรักษาถิ่นที่อยู่และพหุวัฒนธรรมเอาไว้
- ④ การฝึกอบรมเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจแบบบูรณาการ เพราะว่าในปัจจุบันมีการนำแนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการเข้ามาใช้มากขึ้น เพื่อสนองนโยบายใหม่ของรัฐบาล
- ⑤ การฝึกอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์กร มีความรู้ความสามารถในเรื่องหลักการพูดและกลยุทธ์ในการพูดในที่สาธารณะ ลักษณะของบุคลิกภาพและการวางตัวในการพูด และวิธีการถ่ายทอดความรู้เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือและให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องต่าง ๆ
- ⑥ การฝึกอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์กร มีความรู้ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการใช้งานในโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการประมวลผล เพราะเจ้าหน้าที่ยังไม่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการใช้

8.2 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับสมาชิกและเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

- ① การปลูกจิตสำนึกให้กับเจ้าหน้าที่ในองค์กร ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาในมิติต่าง ๆ
- ② การอบรมเพื่อสร้างความรู้ แนวคิด ในกระบวนการจัดการในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
- ③ การอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์กรมีความรู้สึกและตระหนักถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม จากการที่ระบบนิเวศส่วนใดส่วนหนึ่งถูกทำลาย
- ④ การอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล มีความรู้ความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการใช้งานโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผล เพราะเจ้าหน้าที่ยังไม่มีความรู้และความชำนาญในการใช้ เพื่อสะดวกในการเรียกใช้ข้อมูลและการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ และการให้บริการข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน

8.3 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับภาคประชาชน

- ① การอบรมเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนในท้องถิ่น ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ให้มีจิตสำนึกและเกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนจนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดและมีความยั่งยืน
- ② การอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในองค์กรมีความรู้สึก และตระหนักถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม จากการที่ระบบนิเวศส่วนใดส่วนหนึ่งถูกทำลาย

③ การอบรมเพื่อเพิ่มทักษะในการพัฒนาอาชีพที่กลมกลืนกับทรัพยากรในพื้นที่ บนพื้นฐานความยั่งยืน

④ การอบรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในเรื่องของการจัดทำบัญชีฟาร์มเบื้องต้น วิธีการวางแผนเพื่อการผลิต เพราะเกษตรกรยังขาดความรู้ ทั้งยังไม่มีजरดบันทึก เพื่อสามารถที่จะวิเคราะห์รายได้และค่าใช้จ่ายอย่างง่ายได้

8.4 โครงการจัดฝึกอบรมที่เหมาะสม

ทั้งสามส่วนของความต้องการจัดฝึกอบรมดังกล่าว เป็นเพียงหัวข้อความต้องการจัดฝึกอบรมที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง แต่เพื่อความเหมาะสมกับโครงการศึกษานี้ และเพื่อให้ความคาดหวังต่อพหุวัฒนธรรมของผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ทั้งคนภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชนเป็นจริง จึงมีโครงการฝึกอบรมที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติและน่าจะให้ความสำคัญสูงสุดอยู่ 4 โครงการ เป็นโครงการจัดฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ 2 โครงการ และสำหรับสมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน (NGOs) ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน รวมกัน 2 โครงการ (ดังรายละเอียดในตารางที่ 06) คือ

8.4.1 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

- (1) แนวคิดในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
- (2) แนวทางการพัฒนาพื้นที่ชนบทแบบผสมผสานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

8.4.2 โครงการจัดฝึกอบรมสำหรับสมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน

- (1) การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาอาชีพควบคู่กับการอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- (2) คุณค่าของระบบนิเวศ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด

ตารางที่ 06 ความต้องการจัดฝึกอบรม จำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย

กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stekeholders)	ชื่อโครงการ	หลักการโดยสังเขป	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่	1) แนวคิดในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในพหุวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน	นิยามของคำว่า การอนุรักษ์ระบบนิเวศ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน ยังไม่ชัดเจนในทัศนของเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ การเข้มงวดหรือการผ่อนปรนในมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งจึงส่งผลกระทบต่อมิติต่าง ๆ อย่างมากมาย การเพิ่มความชัดเจนและความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพหุวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น	1) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่มีความเข้าใจแนวคิดการอนุรักษ์และระบบนิเวศดียิ่งขึ้น 2) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่สามารถประยุกต์แนวคิดได้จากการฝึกอบรม ไปใช้ในการอนุรักษ์ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและเกิดความยั่งยืน	เป็นการบรรยายโดยคณะวิทยากรแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมระดมความคิดเห็น นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย และอภิปรายทั่วไป	เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับอำเภอ และบางส่วนจากจังหวัด ในสังกัดหน่วยงานป่าไม้ ประมง เกษตร ที่ดิน พัฒนาชุมชนและปศุสัตว์ จัด 2 รุ่น ๆ ละ 30 คน รุ่นละ 3 วัน
	2) แนวทางการพัฒนา พื้นที่ชนบทแบบผสมผสานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม	ปัญหาการเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรในพหุวัฒนธรรม ด้านหนึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาการประกอบอาชีพของประชาชนบริเวณรอบขอบพหุ เมื่อรายได้ประชาชนไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ประกอบกับปัญหาจิตสำนึก เป็นแรงผลักดันให้ประชาชนทำลายทรัพยากรในพหุมากขึ้น การพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยรวมในสถานการณ์ดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยแนวทางการพัฒนาแบบผสมผสานเข้ามาช่วย	1) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่มีความเข้าใจและรู้จักวิเคราะห์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพหุแบบองค์รวม 2) เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่มีความเข้าใจและสามารถประยุกต์แนวคิดการพัฒนาแบบผสมผสานไปจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาอาชีพในชนบทได้อย่างเหมาะสม	เป็นการบรรยายโดยคณะวิทยากรแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และกำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหา นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและอภิปรายทั่วไป	เจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับอำเภอ และบางส่วนจากจังหวัด ในสังกัดหน่วยงานป่าไม้ ประมง เกษตร ที่ดิน พัฒนาชุมชนและปศุสัตว์ จัด 2 รุ่น ๆ ละ 30 คน รุ่นละ 3 วัน

ตารางที่ 06 ความต้องการจัดฝึกอบรม จำแนกตามกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (ต่อ)

กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders)	ชื่อโครงการ	หลักการโดยสังเขป	วัตถุประสงค์	วิธีการ	กลุ่มเป้าหมาย
สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน (NGO) ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน	1) การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาอาชีพ ควบคู่กับการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน	ปัญหาด้านจิตสำนึก เป็นปัญหาใหญ่ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน และการทำลายทรัพยากรอย่างยั่งยืน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ จะเป็นปัญหาที่เกิดจากปัจจัยบุคคล ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง การจัดฝึกอบรมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการพัฒนาอาชีพควบคู่กับการอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน จึงน่าจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง	1) เพื่อให้สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชนและผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านมีความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ และเห็นประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ ต่อการพัฒนาอาชีพควบคู่กับการอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน 2) เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัววิเคราะห์สาเหตุและแนวทางแก้ไขร่วมกัน	เป็นการบรรยายโดยคณะวิทยากรแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมวิเคราะห์ปัญหาการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในหมู่บ้าน การกำหนดโครงการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่แบบมีส่วนร่วม นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและอภิปรายทั่วไป	สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน จัด 4 รุ่น อำเภอละรุ่น รุ่นละ 3 วัน ผู้เข้าร่วมต่อรุ่น 50 คน
	2) คุณค่าของระบบนิเวศ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด	ความหมายที่สมบูรณ์ของคำว่าระบบนิเวศ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด เป็นอย่างไรในทัศนของชาวบ้าน หรือแม้แต่ผู้นำชาวบ้าน สมาชิก อบต. ตลอดจนนักพัฒนาเอกชนยังไม่ชัดเจน เป็นเหตุให้คนไม่เห็นคุณค่าของระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ระบบเอาไว้ทรัพยากรที่เหลืออยู่จึงถูกพยายามใช้โดยประชาชนให้หมดในวันนี้ โดยไม่คำนึงว่าคนรุ่นหลังจะมีอะไรไว้ใช้บ้าง	1) เพื่อให้สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านเข้าใจและเห็นคุณค่าของระบบนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากร ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด 2) เพื่อให้สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านให้เข้าใจและตระหนักถึงผลกระทบจากการที่ระบบนิเวศถูกทำลาย และการใช้ทรัพยากรอย่างเกินขนาด	เป็นการบรรยายโดยคณะวิทยากรแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมตั้งและตอบคำถามต่อคำว่าระบบนิเวศ การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ระดมความคิดเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรอย่างเกินขนาด และนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและอภิปรายทั่วไป	สมาชิก อบต. นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้าน จัด 4 รุ่น อำเภอละรุ่น รุ่นละ 3 วัน ผู้เข้าร่วมต่อรุ่น 50 คน

9. ความเป็นไปได้ในการขยายพื้นที่ Ramsar site จากบริเวณควนจีเสียน ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

9.1 อนุสัญญาว่าด้วยสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ

อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำ หรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) ตามชื่อสถานที่ที่จัดให้มีการประชุมเพื่อรับรองอนุสัญญาในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) คือเมืองแรมซาร์ ประเทศอิหร่าน อนุสัญญาเป็นข้อตกลงระหว่างรัฐบาล ซึ่งกำหนดกรอบการทำงานสำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่ออนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และยับยั้งการสูญหายของพื้นที่ชุ่มน้ำในโลก ซึ่งจะต้องมีการจัดการเพื่อใช้อย่างชาญฉลาด

ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาแรมซาร์เป็นลำดับที่ 110 ซึ่งเป็นพันธกรณีของอนุสัญญาฯ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2541 พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar Site) แห่งแรกของประเทศไทย คือ พหุควนจีเสียน บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย มีพื้นที่ประมาณ 3,085 ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2544)

9.2 ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับอนุสัญญาแรมซาร์

❶ อนุสัญญาแรมซาร์ไม่ละเมิดอำนาจอธิปไตยของภาคี ซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนที่มีพื้นที่ชุ่มน้ำ

❷ อนุสัญญาแรมซาร์เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศที่ส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

❸ พื้นที่ชุ่มน้ำใดได้รับการเสนอเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศแล้ว ค่อมามีความจำเป็น ภาคีสามารถเพิกถอนออกจากทำเนียบหรือจำกัดขอบเขตใหม่ได้ แต่ทั้งนี้ต้องเสนอพื้นที่อื่นทดแทนด้วย (สันสนีย์ ชูแหว, 2544)

9.3 พื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าและความสำคัญอย่างไร

พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ตลอดจนคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิต ทั้งต่อมนุษย์ พืชและสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ คุณประโยชน์ที่คนสามารถเข้าไปเก็บเกี่ยวนำมาใช้ประโยชน์มากมายหลายชนิด ซึ่งล้วน

เป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ชุ่มน้ำ และมีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจสังคมโดยรวมของชาติได้แก่ (คันสนีย์ ชูแหว, 2544)

① ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในรูปของพืชพรรณ ที่อาจนำมาใช้เป็นอาหาร สมุนไพร นำผลผลิตไม้มาแปรรูปเป็นวัสดุใช้สอยในครัวเรือน เช่น เนื้อไม้ ยางไม้ ทำอุปกรณ์เครื่องมือการทำมาหากิน โดยเฉพาะเครื่องมือประมง เช่น โพงพาง ลอบ นำมาใช้เป็นวัสดุทำเสา รั้วบ้าน คอกสัตว์ รวมทั้งนำมาใช้เป็นวัตถุดิบของอุตสาหกรรมในครัวเรือน

② ทรัพยากรพืชและสัตว์ป่า มีทั้งพืชน้ำที่เป็นอาหารของคนและสัตว์ สัตว์หลายชนิดในพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งอาหารโปรตีนสำคัญในท้องถิ่น พืชหลายชนิดนำมาใช้ทำฟางบ้าน หลังคา เสื่อ พืชบางชนิดใช้ทำเส้นใย สีย้อม สมุนไพรตลอดจนวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือน

③ ทรัพยากรประมง พื้นที่ชุ่มน้ำเกือบทุกแห่งเป็นถิ่นที่อยู่ทำกิน ที่วางไข่และเลี้ยงลูกอ่อนของปลานานาชนิด 2 ใน 3 ของปลาที่รับประทานต้องใช้ช่วงชีวิตไม่ช่วงใดก็ช่วงหนึ่งในพื้นที่ชุ่มน้ำ

④ ทรัพยากรพืชอาหารสัตว์ พื้นที่ชุ่มน้ำอุดมสมบูรณ์ด้วยหญ้าและต้นไม้ โดยเฉพาะในบริเวณที่ราบน้ำท่วมเป็นบริเวณกว้าง เมื่อหมดหน้าน้ำ หญ้าอ่อนขึ้นงอกงาม ต้นไม้ขึ้นปกคลุม เป็นแหล่งอาหารสำคัญของปศุสัตว์ จึงมีความสำคัญต่อชุมชนที่เลี้ยงสัตว์ ทั้งที่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภค เพื่อใช้แรงงานและเพื่อขาย

⑤ ทรัพยากรเกษตร พื้นที่ชุ่มน้ำหลายแห่งถูกใช้เพื่อการทำการเกษตร ทั้งที่ใช้ทำการเพาะปลูกชั่วคราวเฉพาะช่วงเวลาที่มีน้ำตลอดจนการเพาะปลูกพืชน้ำ เป็นอาหารของคนและสัตว์ และการเพาะปลูกแบบถาวร โดยเฉพาะการปลูกข้าว ทั้งนาขั้นน้ำและชลประทาน รวมทั้งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ บ่อปลานากุ้ง เกษตรกรรมในพื้นที่ชุ่มน้ำนี้ หากได้รับการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมจะสามารถให้ผลผลิตที่มั่นคงและยาวนานได้

9.4 ผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่กับการประกาศพื้นที่ Ramsar site

เนื่องจากการประกาศพื้นที่ Ramsar site เป็นเพียงอนุสัญญาเป็นข้อตกลงระหว่างรัฐบาล ซึ่งกำหนดกรอบการทำงานสำหรับความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อการอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ยับยั้งการสูญเสียของพื้นที่ชุ่มน้ำในโลก ซึ่งต้องมีการจัดการ เพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด ประเด็นคือว่าเมื่อพื้นที่ดังกล่าวถูกประกาศเป็นพื้นที่ Ramsar site แล้วจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน หรือความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่อย่างไร สำหรับการประกาศเป็นพื้นที่ Ramsar site นั้นไม่มีผลกระทบต่อการทำมาหากินและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ แม้กระทั่งการทำนา ก็ยังสามารถทำได้ แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องมีระบบการป้องกัน หรือการจัดการของเสีย มลพิษที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพ ที่ดีและมีประสิทธิภาพ

ภาพ ไม่ทำให้เกิดมลพิษและไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม มิเช่นนั้นแล้วพื้นที่ดังกล่าวอาจจะถูกพิจารณา ยกเลิกจากการเป็นพื้นที่ Ramsar site

อนุสัญญาแรมซาร์ไม่ใช่เป็นลักษณะของกฎหมาย ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกับการประกาศของเขต ห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ซึ่งจะนำกฎหมายหรือพระราชบัญญัติต่าง ๆ เข้ามาบังคับใช้ เช่น พระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ถ้าใคร ฝ่าฝืนแล้วจะมีบทลงโทษตามกฎหมาย

9.5 แนวทางว่าด้วยการขยายพื้นที่ Ramsar site จากบริเวณควนขี้เสียนไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

แนวทางการขยายพื้นที่ Ramsar site จากบริเวณควนขี้เสียนไปยังพื้นที่อื่นของเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย เป็นวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งของการศึกษาในครั้งนี้ โดยทีมศึกษาได้จัดให้มีการระดมความคิดเห็น ผู้ที่มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชาวบ้านและนัก วิชาการ ในประเด็นดังกล่าวในรูปของการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในวันที่ 3 – 4 เมษายน 2545 ในวันที่ 3 เมษายน 2545 จัดขึ้นทางฝั่งตะวันตกของพรุควนเค็ง โดยเชิญผู้มีส่วนได้เสียที่อยู่ในอำเภอชะอวด จังหวัด นครศรีธรรมราช และอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เข้าร่วม 40 คน จัดที่ห้องประชุมเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ทะเลน้อย

ส่วนในวันที่ 4 เมษายน 2545 จัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกของพรุควนเค็ง โดยเชิญผู้มีส่วนได้เสียที่ อยู่ในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เข้าร่วม 40 คน โดยจัดที่ วัดบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

● สรุปผลการประชุม

แม้แนวคิดในการยกระดับพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ หรือ Ramsar site จะอยู่บนแนวคิดของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้มีความยั่งยืนที่สุด และเอื้อประโยชน์ ต่อมนุษย์มากที่สุด แต่ในการขยายพื้นที่ Ramsar site ไปยังพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าก็ไม่ใช่ เรื่องง่ายสำหรับผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม

① กลุ่มที่เห็นด้วยกับการขยายพื้นที่ Ramsar site

กลุ่มนี้จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประมง เกษตร พัฒนาชุมชน ฯลฯ รวมทั้งนักวิชาการ ด้วยเหตุผลที่เชื่อว่าการเกิดขึ้นของ Ramsar site จะยังประโยชน์ให้กับประชาชนในพื้นที่ ในท้องถิ่นหรือต่อประเทศมากกว่าจะให้โทษ แต่ก็มีความคิดเห็นว่ากฎระเบียบเกี่ยวกับ Ramsar site ไม่ควรเข้มงวดกับประชาชนมากเกินไป

ประชาชนจะได้รับประโยชน์จาก Ramsar site เพราะกลุ่มนี้เชื่อว่า Ramsar site มิได้ปิดกั้นประชาชนให้เข้าไปใช้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง ตรงกันข้ามประชาชนยังสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จาก Ramsar site ได้ แต่ต้องใช้อย่างชาญฉลาด เพื่อให้ Ramsar site เป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพให้กับพรุได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

ส่วนประเทศชาติและท้องถิ่นจะได้ประโยชน์ในแง่ที่ Ramsar site จะเป็นที่ยูจิกของคนในวงกว้างระดับโลก อาจจะเป็นผลดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรืออาจส่งผลต่อการมีโครงการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับ Ramsar site

จะเห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้คือบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะเป็นกลุ่มคนที่ค่อนข้างจะมองโลกในแง่ดี คือจะเห็นแต่ด้านบวกของ Ramsar site แต่ยังไม่เห็นหลักฐานอะไรที่แสดงให้เห็นว่า การมี Ramsar site นั้นดีอย่างไรให้เป็นรูปธรรม เหตุผลที่คนกลุ่มนี้เห็นด้วยที่จะให้มีการขยายพื้นที่ Ramsar site ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ดี แต่ก็อาจจะเป็นข้อมูลจากทางราชการจากบนลงล่างก็เป็นได้ และอาจจะขาดการพิจารณาวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ที่ต้องอาศัยทรัพยากรในพรุเป็นเครื่องประทังชีวิต และไม่รู้ว่าจะชาวบ้านในพื้นที่คิดอย่างไรต่อเรื่องนี้

② กลุ่มที่ยังไม่มีข้อมูลที่เพียงพอและขาดความมั่นใจต่อการขยายพื้นที่ Ramsar site

กลุ่มนี้ประกอบด้วยผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และผู้นำชาวบ้านหรือแกนนำชาวบ้าน ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่าผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยเฉพาะสมาชิก อบต. จะมีการศึกษาส่วนใหญ่เพียงระดับประถมศึกษาหรือระดับมัธยมเป็นสำคัญ โดยทั่วไปนั้นการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลจะน้อยกว่าคนกลุ่มแรก ประกอบการใช้ชีวิตส่วนใหญ่จะเกาะติดกับพื้นที่ รับรู้ปัญหาของประชาชนในพื้นที่แทบทุกมิติ

ส่วนกลุ่มผู้นำชาวบ้านหรือแกนนำชาวบ้าน การศึกษาส่วนใหญ่จะจบกันเพียงระดับชั้นประถมศึกษาเท่านั้น ชีวิตทั้งชีวิตจะชุกอยู่กับปัญหาทำมาหากินในพื้นที่ จะต้องต่อสู้ดิ้นรนให้ได้มาซึ่งทรัพยากรในครอบครัว ดิ้นรนเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลจะน้อยมาก

จึงเป็นเหตุให้คนกลุ่มนี้ยังขาดความเชื่อมั่นว่าหากมี Ramsar site เพิ่มขึ้นแล้ว การทำมาหากินของพวกเขา ที่ไปเกี่ยวข้องกับพรควนเคร็งจะดีขึ้นจริง

นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับประเทศและในระดับพื้นที่ ที่ทำให้พวกเขาไม่อาจสบายใจได้ หากมีพื้นที่ Ramsar site เพิ่มมากขึ้น เช่น

- ในระดับประเทศชาวบ้านได้เห็นปัญหากรณีรัฐประกาศเขตป่าสงวน ทับที่ทำกินชาวบ้าน และในที่สุดชาวบ้านซึ่งทำมาหากินในพื้นที่อยู่ก่อนกลับกลายเป็นผิด และขยายผลเป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่เสมอมา (ดูประเด็นกฎหมายการจัดการที่ดินกับการบังคับใช้กับประชาชนในเขตพื้นที่ป่าสงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์ ในภาคผนวกที่ 1)

- ในระดับพื้นที่ เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชนทะเลน้อย-พนางคูกกับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ซึ่งเป็นปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบัน

ประเด็นปัญหาคือการเรียกร้องสิทธิที่ดินทำกินของชาวบ้านในชุมชนทะเลน้อย-พนางคูก เพื่อขอแก้ไขปัญหาการประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ทบที่ทำกินของราษฎร ในหมู่ 1 และหมู่ 2 ตำบลพนางคูก กับขอให้ทางราชการพิจารณาออกเอกสารสิทธิในที่ดินบริเวณดังกล่าว ด้วยชุมชนทะเลน้อย - พนางคูก ได้อาศัยที่ดินบริเวณคลองยวน - บ้านกลาง แหลมดิน หัวป่าหวาย เป็นที่ดินทำกิน ปลูกต้นกระจุค ทำนา ทำการประมง ตั้งแต่บรรพบุรุษและได้คัดทอดถือครองทำมาหากินมาจนถึงลูกหลาน เหลน ในปัจจุบัน ประกอบด้วยอดีตทางราชการได้แจ้งให้ผู้ถือครองที่ดินไปแจ้งการถือครอง เพื่อออกเอกสารสิทธิการครอบครองที่ดิน (สค.1) แต่ผู้ถือครองจำนวนมากไม่ได้แจ้งภายในเวลาที่ทางการกำหนดทำให้เสียเอกสารสิทธิ ไม่สามารถไปยื่นคำร้องขอเอกสารสิทธิอื่น ๆ เกี่ยวกับที่ดินของทางราชการได้ ต่อมากรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ทำให้ชาวบ้านมีปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ดังกล่าว ปัญหานี้ได้เรื้อรังมานานจนถึงปัจจุบัน

9.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ Ramsar site

จากการศึกษาสรุปได้ว่าการตัดสินใจด้วยการขยายพื้นที่ Ramsar site จากควนขี้เสียนไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำ / เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยหรือไม่ คงไม่ใช่เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบเร่งด่วนในสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะแม้แต่ผู้นำหรือแกนนำชาวบ้าน ตลอดจนผู้ขึ้นอาสาจากประชาชนเข้ามารับผิดชอบต่อการบริหารจัดการทรัพยากรและพัฒนาอาชีพให้กับประชาชนในนามสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก็ยังคงมีความไม่ชัดเจน และยังมีคำถามต่าง ๆ อีกมากมาย คือ Ramsar site โดยเฉพาะในประเด็น ที่ไหน ทำไม ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ แค่นั้น มีรูปแบบการใช้ประโยชน์อย่างไร ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างไร เป็นต้น จึงมีข้อเสนอแนะที่อาจเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการขยายพื้นที่ Ramsar site ในพรุควนเคร็งต่อไปนี้

❶ จะต้องให้การศึกษอบรมเกี่ยวกับธรรมชาติและประโยชน์ของ Ramsar site ให้กับ ประชาชน ผู้นำชาวบ้าน / แกนนำชาวบ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียต่าง ๆ มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ Ramsar site ได้อย่างถูกต้องก่อนการตัดสินใจขยายพื้นที่ Ramsar site ไปยังส่วนอื่น ๆ ของเขตห้ามล่าต่อไป

❷ ด้วยเหตุผลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้วยการพึ่งพาทรัพยากรจากพรุ เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอาชีพการทำประมง การเก็บกระจุคเพื่อการจักสานผลิตภัณฑ์ การหาไม้ใช้สอย การหาของป่า เป็นต้น ชาวบ้านจะขาดความมั่นใจว่าหากมีการขยาย Ramsar site ไปยังพื้นที่อื่น ๆ จะทำให้การใช้สอยทรัพยากรในพรุของเขาที่เคยเป็นอยู่จะสะดุดลงหรือไม่ อย่างไร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรไปให้ความรู้กับชาวบ้านให้กระจ่างชัดว่า กฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ Ramsar site

นั่นเป็นอย่างไร มีความเข้มงวดกรณีไหน ผ่อนปรนกรณีใด พร้อมทั้งมีรูปธรรมให้ชัดว่า Ramsar site จะยังประโยชน์ให้กับชาวบ้านอย่างไร โดยเฉพาะในประเด็นการก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพของ Ramsar site ซึ่งจะเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้พื้นที่โดยรอบต่อไป

③ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งนักวิชาการ มีความจำเป็นอย่างไรก่อนตัดสินใจขายหรือไม่ขายพื้นที่ Ramsar site ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ทุกครั้งที่มีการประชุมหารือเรื่อง Ramsar site ควรจะมีผู้แทนชาวบ้านและ อบต. เข้าร่วมเสมอ การตัดสินใจใด ๆ ก็ตามที่อยู่บนพื้นฐานของความเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกันและ ผ่านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ จะนำไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย. 2545. บันทึกข้อความเรื่องผลการประชุมแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินของชุมชน ตำบลทะเลน้อย ตำบลพนางตุง. 15 กุมภาพันธ์ 2545. (สำเนา)
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2535. “ผลการศึกษาและข้อเสนอทางนโยบาย”. ในวิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยุติติ จันทรมงคล. 2541. “เผาป่าพรุ ควนเคื่อง นายทุน-ขรก. หรือชาวบ้าน”. เนชั่นสุดสัปดาห์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 323 (13 – 19 สิงหาคม 2541), หน้า 16
- นิคม ภูสกุศลสุข และอัมพร แก้วหนู. 2537. “พรุควนเคื่อง”. แลใต้. ฉบับที่ 3. (มกราคม- กุมภาพันธ์ 2537), หน้า 22 – 33.
- ปศุสัตว์, กรม. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2545. (<http://www.dld.go.th/>)
- ป่าไม้, กรม. 2541. ไฟป่าแอลนีโญ ผลกระทบที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง. ข้อมูลจากการจัดการไฟป่าและภัยธรรมชาติ สำนักป้องกันและปราบปราม. กรุงเทพฯ
- พัฒนาชุมชน, กรม. กระทรวงมหาดไทย. 2545. (<http://www.cdd.moi.go.th/>)
- ยุคผล เหมบัณฑิต. 2544. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนประมงทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สันสนีย์ ชูแวว. 2544. พื้นที่ชุ่มน้ำ. คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดย กลุ่มงานทรัพยากรชีวภาพ กองประสานจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ส่งเสริมการเกษตร, กรม. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2545. (<http://www.doae.go.th/>)
- สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง. 2537. การจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำ เพื่อศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาพหุวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมนึก ทับพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2535. “วิวัฒนาการการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคใต้”. ในวิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สำนักงานกลางช่วยเหลือเกษตรกรและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ. 2544. คู่มือการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ. สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2529. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการพัฒนาเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นและคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2542. โครงการศึกษาการอนุรักษ์ และคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2543. ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : กลุ่มงานทรัพยากรชีวภาพ กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2544. ทำความเข้าใจกับอนุสัญญาแรมซาร์. กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดย กองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

เสาวภา สมวิวัฒนกุล. 2544. เอกสารประกอบการสอนวิชาสาระเพิ่มสิ่งแวดล้อม ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย.

ภาคผนวก 1

ประเด็นกฎหมายการจัดการที่ดินกับการบังคับใช้กับประชาชน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนหรือพื้นที่อนุรักษ์

กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายที่จะบังคับประชาชน ก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่บุคคลหนึ่งจะต้องบังคับบุคคลหนึ่งมาก ในทางตรงกันข้าม กฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคลส่วนมากมีเสรีและอยู่ได้ด้วยความสะดวก บางทีเราตั้งกฎหมายขึ้นมาก็ด้วยวิชาการซึ่งได้จากต่างประเทศ เพราะว่าวิชากฎหมายนี่ก็เป็นวิชาที่กว้างขวาง แต่วิชาการนั้นอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์หรือท้องที่ของเรา บางทีเคยยกตัวอย่างมาเกี่ยวข้องกับที่ดิน เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของประชาชนที่อยู่ห่างไกล จึงไม่สามารถที่จะทราบถึงกฎหมาย ความปกครองก็อยู่ทางฝ่ายที่บังคับกฎหมายมากกว่าฝ่ายที่จะถูกบังคับ ข้อนี้ควรจะถือเป็นหลักเหมือนกัน ฉะนั้นต้องหาวิธีที่จะปฏิบัติกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2535)

ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ที่เราขีดเส้นไว้ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวนแล้วเพิ่งไปสงวนทีหลังโดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืนเพราะว่าครามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อนเขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง (กระแสนพระราชโอรส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันระพี” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพุธที่ 27 มิถุนายน 2516)

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ปัญหาป่าไม้ได้กลายเป็นปัญหาวิกฤติ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้มักถูกนำเสนอว่ามีสาเหตุหลักมาจากการเพิ่มจำนวนของประชากร การขยายขนาดที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย การบุกรุกตัดไม้อย่างผิดกฎหมายโดยนายทุนและราษฎรทั่วไป ซึ่งก็คือการกล่าวโทษราษฎรในท้องถิ่นว่าเป็นตัวการทำลายป่า โดยมองข้ามสาเหตุอื่น ๆ ที่มาจากนโยบายและการดำเนินงานของรัฐ โดยเนื้อแท้ความจริงแล้ว สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือความล้มเหลวทางด้านนโยบายจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งถูกผูกขาดโดยรัฐบาลส่วนกลาง รัฐเข้าควบคุมการจัดสรรทรัพยากรป่าไม้ในรูปของกฎหมาย เช่นการตราพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ซึ่งก็คือการอ้างสิทธิยึดครองป่าไม้ทั้งหมดเป็นของรัฐโดยสมบูรณ์ และแย่งสิทธิการใช้สอยและการควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรป่าของชุมชน ที่เคยมีมาแต่เดิมไปจากราษฎรในท้องถิ่น

นโยบายของรัฐในเรื่องป่า รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่น ๆ ก็มีความลึกลับขัดแย้งกันอยู่เนื่อง ๆ ตัวอย่างเช่น ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา รัฐมีนโยบายสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตร เกษตรกรเป็นผู้บุกเบิกพื้นที่ป่า และได้รับการยกย่องว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ เป็นผู้ผลิตพืชผลการเกษตรเพื่อส่งออกและเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับประเทศชาติ

แต่เดิมรัฐไม่เคยหวงห้ามการใช้ประโยชน์จากป่า รัฐสนับสนุนให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์และพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตร ชาวบ้านจึงสามารถเข้าไปจับจองพื้นที่ในเขตป่าได้ค่อนข้างเสรี สำหรับชาวบ้านแล้ว สิทธิเหนือที่ดินที่พวกเขาจับจองหรือบุกเบิกไว้ กับการใช้ประโยชน์จากที่ดินนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ใครก็ตามที่เข้าไปจับจองแต่ไม่ใช้ผลประโยชน์จากที่ดินนั้น ย่อมไม่อาจอ้างสิทธิครอบครองได้

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่รัฐเริ่มใช้พระราชบัญญัติป่าไม้และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ระบบกฎหมายของรัฐนั้นแยกสิทธิครอบครอง กับการใช้ประโยชน์ออกจากกันเด็ดขาด กล่าวคือ รัฐอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ป่า ก่อนที่รัฐจะมีกำลังหรือมีปัญญาในการใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

ประเด็นสำคัญตรงนี้อยู่ที่ว่า ระบบกฎหมายและการอ้างสิทธิของรัฐในลักษณะนี้ ขัดแย้งกับกับจารีตประเพณีของชาวไร่ชาวนาไทยที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ นั่นคือ การเป็นเจ้าของแต่ไม่ใช้ประโยชน์ กฎเกณฑ์ของรัฐกับประเพณีปฏิบัติของชาวบ้านจึงขัดแย้งกันมาตั้งแต่ต้น เมื่อรัฐอ้างกรรมสิทธิเป็นเจ้าของป่าทั้งหมด ประชาชนซึ่งเคยเป็นผู้บุกเบิกจึงกลับเป็น “บุกรุก” ไป

ในความเป็นจริง เรามีกฎหมายไว้แต่ไม่ได้บังคับใช้โดยเคร่งครัด ปล่อยให้เกิดความเรื้อรังมานานเต็มที ในพื้นที่ป่าสงวนหลายแห่งมีการจัดตั้งหมู่บ้านเป็นทางการ มีทะเบียนบ้าน มีการเก็บภาษีบำรุงท้องที่มีโรงเรียน ซึ่งก็เท่ากับการยอมรับการดำรงอยู่ของชาวบ้านและชุมชนของพวกเขาอย่างชอบธรรม ทั้ง ๆ ที่ผิดกฎหมาย (ของรัฐ)

ในเวลาต่อมา รัฐก็เริ่มเอาจริงเอาจังกับการใช้กฎหมายบังคับมีความพยายามที่จะอพยพชาวบ้านออกจากพื้นที่ป่าสงวน มีความพยายามที่จะให้ธุรกิจเอกชนผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นได้เช่าป่าสงวนในราคาถูกเพื่อปลูกไม้โตเร็ว ปัญหาจึงเกิดขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ รัฐบาลยังคงมองป่าแยกออกจากคนสรุปว่าชาวบ้านทำลายป่า ดังนั้นทางแก้จะต้องเอาชาวบ้านออกจากป่า ปัญหาอยู่ที่ว่า รัฐบาลจะให้คนสืบด้านคน ซึ่งอยู่อาศัยทำมาหากินในพื้นที่ป่าไปอยู่ที่ไหน

โดยความจริงแล้ว ในหมู่บ้านและชุมชนหลายร้อยแห่งทั่วประเทศชาวบ้านได้รักษาและดูแลป่าของพวกเขาหลายชั่วอายุคน เพราะป่าคือแหล่งอาหาร แหล่งยา และเป็นเสมือนซูปเปอร์มาร์เก็ตของชาวบ้าน พวกเขารู้ว่าป่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เกี่ยวพันเกี่ยวโยงกับปากท้องและการผลิตในภาคเกษตร ถ้าไม่มีป่าเขาอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านในท้องถิ่นมากมายหลายแห่งได้รักษาป่าไว้ในรูปของ “ป่าชุมชน” มีระบบการจัดสรร มีกฎระเบียบและการลงโทษผู้กระทำผิด มีการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่หลายท่านในกรมป่าไม้ก็ได้เริ่มทยอยรับว่าชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการกับปัญหาของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและเล็งเห็นความสำคัญของชาวบ้านในการดูแลป่าชุมชน มีการเตรียมร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนออกมารองรับ

แต่ในส่วนของรัฐบาลแล้ว ได้เคยมีการทบทวนบ้างหรือไม่ว่ากฎหมายและการจัดการของรัฐในด้านที่เกี่ยวข้องกับป่า การใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เท่าที่ผ่านมามีความล้มเหลวบกพร่องอย่างไร รัฐบาลชาวบ้านอย่างไร ประเทศไทยมองป่าเป็นท่อนซุงตัดไม้ขายมาหลายสิบปี ถึงเวลาหรือยังที่เราหันมาทบทวนนโยบายป่าไม้แห่งชาติอย่างจริงจัง ลดละการมองป่าเชิงธุรกิจเพื่อการขายแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่หันมาให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมตัดสินใจของชุมชนท้องถิ่นและการสร้างสมองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพ เพื่อการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2535)

จากปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและการลดลงของพื้นที่ป่า รัฐเริ่มตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และเริ่มเอาใจจริงเอาใจกับการรักษาพื้นที่ป่า โดยเฉพาะในพื้นที่ของรัฐได้ประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ (เขตอุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า) ได้มีความพยายามที่จะผลักดันโยกย้ายชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์เหล่านั้นออกจากพื้นที่ในเกือบทุกกรณี ซึ่งเราจะได้ยินข่าวการต่อต้านและประท้วงจากชาวบ้านต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ ประเด็นคำถามที่น่าคิดก็คือ ทำไมชาวบ้านต้องต่อต้านและประท้วงชาวบ้านไม่เห็นประโยชน์ของการมีป่าหรือ และชาวบ้านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับวิธีการอนุรักษ์ป่าของรัฐ การทราบมุมมองของชาวบ้านในประเด็นปัญหาเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการวางแผนนโยบายและการดำเนินการอนุรักษ์ป่าในอนาคต จากงานวิจัยที่มุ่งศึกษาปัญหาการอนุรักษ์ป่าโดยเน้นจากมุมมองของชาวบ้านหรือเกษตรกรรายย่อย แม้ว่ามุมมองของบริษัทใหญ่ ๆ ที่ใช้พื้นที่ป่าก็ดี ล้วนแล้วแต่มีประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายทั้งสิ้น แต่เพราะว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกิจกรรมการอนุรักษ์ในปัจจุบันคือชาวบ้าน ซึ่งมีฐานะค่อนข้างจะยากจนเป็นส่วนใหญ่ และมีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย ประเด็นเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการวิจัยต่อไป

การใช้พื้นที่ดินในเขตป่าในปัจจุบัน

จากความยุ่งยากในการดำเนินการแก้ปัญหาป่าอนุรักษ์ ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากความไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ตรงกันในความหมายของคำว่าป่าระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ “ป่า” ในทางวิชาการ หมายถึงสังคมของพืชที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีเอกลักษณ์ทางโครงสร้างและพฤติกรรมเฉพาะ (เกษม จันทร์แก้ว, 2530) สำหรับชาวบ้านแล้วป่าคือพื้นที่บริเวณกว้างที่มีต้นไม้และสัตว์หลากหลายชนิดอยู่อาศัย ในที่ซึ่งชาวบ้านจะได้ของป่า เช่นไม้ ใบไม้ หน่อไม้ น้ำผึ้ง สัตว์ป่าและสมุนไพร ส่วนในทางกฎหมายแล้ว ป่าหมายถึงพื้นที่ที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดินและยังรวมไปถึงพื้นที่ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และชายทะเล ที่ยังมีได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน ฉะนั้นป่าตามกฎหมายจะให้ความสำคัญกับพื้นที่มากกว่าสังคมพืชและสัตว์ ในพื้นที่ที่ไม่มีต้นไม้ ไม่มีสัตว์ป่า ก็เป็นป่าได้ ถ้าพื้นที่นั้นยังไม่มีใครถือครองกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายที่ดิน โดยกฎหมายที่เกี่ยวกับป่าส่วนใหญ่ถูกตราขึ้นเพื่อการ

จัดการเกี่ยวกับต้นไม้ในป่า และกฎหมายเหล่านั้นมีข้าราชการเป็นผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย ฉะนั้นความเข้าใจของข้าราชการบางส่วนจึงเห็นว่า ป่าคือต้นไม้ โดยไม่คำนึงถึงระบบสังคมพืชและสัตว์

ข้อเท็จจริงบางประการที่ควรทราบคือ (1) ในพื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าสงวนนั้นกรมป่าไม้อาจจะอนุญาตให้บุคคลหรือนิติบุคคลเข้าทำประโยชน์ (เช่า) หรือองค์การที่เป็นทั้งของรัฐและเอกชนเข้าใช้พื้นที่ได้ (2) ในพื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าอนุรักษ์กรมป่าไม้อาจจะอนุญาตให้หน่วยงานของรัฐเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้เช่นกัน แต่ไม่สามารถให้เอกชนขออนุญาตเข้าทำประโยชน์ (เช่า) ได้ ปรากฏว่าผู้ที่เข้าไปใช้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ส่วนใหญ่จึงเป็นชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินครอบครัวยุคใหม่ไม่มากนัก

(สมนึก หับพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2535)

ภาคผนวก 2

คณะกรรมการสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

คณะกรรมการสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย

1) ประธานกรรมการบริหาร	ประธานกรรมการ
2) รองประธานกรรมการบริหาร	รองประธานกรรมการ
3) ปลัด อบต.	กรรมการและเลขานุการ
4) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล	กรรมการ
- หมู่บ้านละ 2 คน

ภาคผนวก 3

คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ

คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ ประกอบไปด้วย

1) นายอำเภอ	ประธานกรรมการ
2) ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครองและพัฒนา	รองประธานกรรมการ
3) หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ
สังกัดกระทรวงมหาดไทย
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
กระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงสาธารณสุข
และผู้อำนวยการโรงพยาบาลสังกัดกระทรวง
สาธารณสุข ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในอำเภอนั้น	กรรมการ
4) ปลัดอำเภอซึ่งนายอำเภอแต่งตั้ง 1 คน	กรรมการ
5) ข้าราชการประจำอำเภอ ซึ่งนายอำเภอ
แต่งตั้งไม่เกิน 2 คน	กรรมการ
6) นายกเทศมนตรีและประธานสภาเทศบาลทุกแห่ง
(ถ้ามี)	กรรมการ
7) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้แทนองค์กรเอกชนในอำเภอ
ที่นายอำเภอเห็นสมควรแต่งตั้งไม่เกิน 3 คน	กรรมการ
8) ประธานสภาตำบล และประธานกรรมการบริหาร
องค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่ง	กรรมการ
9) พัฒนาการอำเภอ	กรรมการและเลขานุการ
10) ปลัดอำเภอซึ่งนายอำเภอแต่งตั้ง 1 คน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
11) นักพัฒนาชุมชนที่รับผิดชอบงานแผนงาน
และโครงการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ
(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ภาคผนวก 4

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด ประกอบด้วย

1) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกท่านในจังหวัด	ที่ปรึกษา
2) ผู้ว่าราชการจังหวัด	ประธานกรรมการ
3) รองผู้ว่าราชการจังหวัด	รองประธานกรรมการ
ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมาย	
4) ปลัดจังหวัด	กรรมการ
5) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน	กรรมการ
6) ประธานสภาจังหวัดและสมาชิกสภาจังหวัด	กรรมการ
จำนวน 2 คน ที่ได้รับมอบหมายจากสภาจังหวัด	กรรมการ
7) นายกเทศมนตรีทุกเทศบาลในจังหวัด	กรรมการ
8) ประธานหอการค้าจังหวัด	กรรมการ
9) ประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย	กรรมการ
กลุ่มท้องที่จังหวัด	
10) ประธานชมรมธนาคารจังหวัดหรือผู้แทน	กรรมการ
ธนาคารสาขาอำเภอเมืองของจังหวัดที่	กรรมการ
ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้ง	
11) ผู้แทนกระทรวงประจำจังหวัดหรือหัวหน้า	กรรมการ
ส่วนราชการประจำจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัด	
เห็นควรแต่งตั้งไม่เกิน 10 คน	
12) ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ	กรรมการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	
13) หัวหน้าสำนักงานจังหวัด	กรรมการและเลขานุการ
14) เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน	ผู้ช่วยเลขานุการ
สำนักงานจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัด	
แต่งตั้งไม่เกิน 2 คน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ	
สังคมแห่งชาติ, 2539)	

ภาคผนวก 5

คณะผู้ศึกษา

1. รศ. ดร. สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร
คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
หัวหน้าโครงการ
2. ผศ. ดร. อาแว มะแส
ภาควิชาพัฒนาการเกษตร
คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ร่วมโครงการ
3. ดร. ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี
ภาควิชาธรณีศาสตร์
คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ร่วมโครงการ
4. นายปริญญา บัณฑิต
ผู้ช่วยวิจัย